

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**FRIEDRICH AUGUST VON HAYEK'İN
METODUNUN TEMELLERİ İLE ÖZGÜRLÜK
VE ADALET KURAMI**

ONUR DURUM

**KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER DALI**

TEMMUZ 2015

**FRIEDRICH AUGUST VON HAYEK'İN METODUNUN TEMELLERİ İLE
ÖZGÜRLÜK VE ADALET KURAMI**

Onur DURUM

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

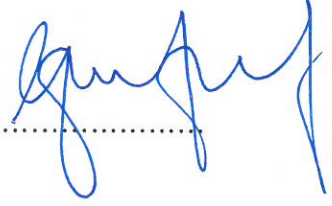
TEMMUZ 2015

Onur DURUM tarafından hazırlanan “ FRIEDRICH AUGUST VON HAYEK’İN METODUNUN TEMELLERİ İLE ÖZGÜRLÜK VE ADALET KURAMI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof.Dr. Tevfik ERDEM

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

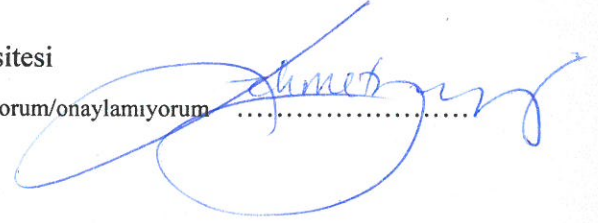
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası Anabilim Dalı, Ufuk Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 08/07/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Onur DURUM

08.07.2015

Friedrich August Von Hayek'in Metodunun Temelleri İle Özgürlük ve Adalet
Kuramı

(Yüksek Lisans Tezi)

Onur DURUM

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2015

ÖZET

Friedrich August von Hayek On Dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelmiş, Yirminci Yüzyıla damgasını vurmuş ve asıl ve kalıcı şöhretini ise Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde elde etmiştir. 1974 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü almasını referans kabul ederek, Hayek'i sadece ünlü bir iktisatçı olarak tanımlamakla yaptığımız şeyi övgü olarak değerlendirmemeliyiz. Yapılan olsa olsa onu sınırlamak anlamına gelecektir, oysa Hayek daha fazlasıdır. Esas zaferi ise iddialarının güncel hayatta tartışılması ve tatbik edilmesidir. 1980 sonrası uygulanan politikaların kurucularından ve savunucularındandır. Düşüncelerinin temelinde Avusturya İktisat Okulu, İskoç Aydınlanması ve Liberalizmin otantik değerleri ile karşılaştığımız Hayek, teorisinin temellerini "sınırlı bilgi" üzerine "inşa" edecektir. Avusturya İktisat Okulu'nun kökleşmesine katkı sunacak ve krizlerin nedeni üzerine yaptığı erken çalışması ile bu gelenek içerisinde Nobel ödüllü tek kişi unvanını kazanacaktır. Kurucu rasyonalizmi reddeden Hayek 1944'de tamamladığı "Kölelik Yolu" eseri ile sosyal bilimlere kapı aralayacak ve kendini liberal gelenek içerisinde "old whig" olarak tanımlayacaktır. Özgürlük ve adalet konularında 1960'da tamamladığı "Özgürlüğün Anayasası" ve 1979'da tamamladığı "Hukuk, Yasama ve Özgürlük" üç ciltlik eserleri başta olmak üzere inceleme yapılmıştır. Özgürlüğü "negatif özgürlük" olarak değerlendiren ve adalet söylemini "sosyal adalet"i eleştiri ile şekillendiren Hayek, Yirminci Yüz yıl içerisinde liberal geleneğin canlılık kazanmasında rol oynayan önemli bir düşünürdür.

Bilim Kodu : 1131
Anahtar : Siyasi Düşünce Tarihi, Siyaset Bilimi Metodolojisi
Kelimeler
Sayfa Adedi : 122
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

Bases of Friedrich August Von Hayek' Method and Doctrine of Liberty and Justice

(M.S. Thesis)

Onur DURUM

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

July 2015

ABSTRACT

Friedrich August von Hayek was born in the last quarter of nineteenth century, left his mark in twentieth century and also got his main and persistent reputation in the last quarter of this century. By approving as a reference of taking Nobel prize in the field of economy in 1974, we should not consider as a praise of that we define Hayek as only a famous economist. It is mean limiting him at the most actually Hayek is more than this. Also, the main victory for him is that his claims are been discussed and applicated in the daily life. Moreover, he is one of the founders and defenders of policies applicated after 1980. Hayek whom opinions' base has authentic values of Austrian School of Economics, Scottish Enlightenment and Liberalism, will "construct" foundations of his theory about "limited information". Besides, he will contribute taking root of Austrian School of Economics and assume the title of the only person with Nobel prize at this custom by early study about cause of crises. Hayek who denies constructivist rationalism, lead to social sciences with "The Road to Serfdom" work which is completed in 1944 and identify himself as "old whig" at liberal custom. "Constitution of Liberty" completing in 1960 and "Law, Legislation and Liberty" three volume work completing in 1979 are been mainly holded an examination about liberty and justice. Hayek who evaluates liberty as a "negative liberty" and develops justice expression by criticism to "social justice", is an important philosopher having a role in making lively of liberal custom in twentieth century.

Science Code : 1131

Key Words : History of Political Thought, Political Science Methodology

Page Number : 122

Supervisor : Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

TEŞEKKÜR

Desteğini ve inanmışlığını daima yanımda hissettiğim aileme, sevgimin ve teşekkürlerimin bu borcu ödemeye yetmeyeceğinin bilincinde olarak saygılarımı sunarım.

Lisans ve lisansüstü eğitimi sırasında tecrübe ve bilgilerini daima istifademize sunan ve şahsım için başarı, çalışkanlık ve entelektüel birikimleri ile örnek teşkil edecek Prof.Dr.Nail ÖZTAŞ, Prof.Dr.Suna BAŞAK, Prof.Dr.Hikmet KAVRUK, Doç.Dr. Hamit Emrah BERİŞ'e ve neredeyse her hafta Kara Harp Okulu'nda karşılamaktan gurur duyduğum kişisel gelişimime yönelik ilgi, tavsiye ve çabalarından dolayı Prof.Dr.Tevfik ERDEM'e saygılarımı sunarım.

Mesleğe ilişkin sorularım veya kişisel sorunlarımla ilgili olarak daima destekçim olan, ufkumu genişleten ve zor şartlar içerisinde yapabilecekler konusunda örnek teşkil eden Komutanım/Hocam (E).Doç.Dr.Hv.Svn.Alb. Mehmet GÜNEŞ'e ayrıca saygılarımı sunarım.

Siyaset Bilimi dersini sevdiren lisans ve lisansüstü eğitiminde birçok kişinin öğrencisi olmakla gurur duyduğu hocama, çalışmam sırasında yaptığı katkılardan dolayı ve zaman ayırma taleplerime daima olumlu ve hızlı bir şekilde cevap vererek sürecin etkin işlenmesini sağlayan ve tezin bitmesinde en büyük paya sahip saygı değer tez danışmanım Prof.Dr.Gonca BAYRAKTAR DURGUN'a en içten saygılarımı sunarım.

Ayrıca çalışma ile ilgili doğabilecek tüm eksik, hata ya da yanlışların şahsımdan kaynaklandığının bilinmesini isterim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1
1. F.A.HAYEK'İN DÜŞÜNSEL TEMELLERİNİN OLUŞUMU.....	7
1.1. Avusturya İktisat Okulunun Önemi	14
1.1.1. Carl Menger ve Eugen von Böhm-Bawerk.....	17
1.1.2. Mises'in Önemi	20
1.1.3. Hayek'in Etkisi	22
1.2. Kendiliğinden Doğan Düzen	28
1.2.1. Aydınlanma Düşüncesi- İskoç Aydınlanması.....	28
1.2.2. Akılcı Evrim – Evrimci Akıl	31
1.2.3. Taxis ve Kozmos	34
1.3. Liberal Düşüncedeki Konumu.....	41
1.3.1. Liberal Düşünce	42
1.3.2. Hayek'i Konumlandırma Çabaları	44
1.3.3. Hayek'in Kendini Konumlandırması	49
2. ÖZGÜRLÜK VE ADALET KURAMI.....	55
2.1. Özgürlük ve Adalet Tartışmaları	55
2.1.1. Adaletin Önemi.....	57

2.1.2. Sosyal Adalet Eleştirileri	59
2.1.3. Özgürlüğün Önemi.....	63
2.1.4. Negatif ve Pozitif Özgürlük	73
2.1.5. Büyük Toplumda Zorlamanın Sınırları	76
2.2. Hukuk ve Siyasetin Rolü	77
2.2.1. Nomos ve Thesis Ayrımı.....	78
2.2.2. Demokrasi Tartışmasında Hayek.....	79
2.2.3. Hayek'te Üst Akıl Tartışması	83
2.2.4. Devlete İlişkin Rol Dağılımını Yeniden Yapmak.....	85
2.2.5. Hukuk ve Yasa	91
2.2.5.1. Yasama - Yürütme ve Yargının Rollerini	91
2.2.5.2. Anayasa Tartışmaları.....	93
SONUÇ.....	97
KAYNAKLAR.....	107

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

adı geçen eser

a.g.m.

adı geçen makale

a.g.t.

adı geçen tez

bkz.

bakınız

ed.

editör

haz.

hazırlayan

GİRİŞ

Friedrich August von Hayek On Dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelmiş, Yirminci yüzyıla damgasını vurmuş ve asıl ve kalıcı şöhretini ise Yirminci yüzyılın son çeyreğinde elde etmiştir. 1974 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü almasını referans kabul ederek, Hayek'i sadece ünlü bir iktisatçı olarak tanımlamakla yaptığımız şeyi övgü olarak değerlendirmemeliyiz. Yapılan olsa olsa onu sınırlamak anlamına gelecektir, oysa Hayek daha fazlasıdır. Esas zaferi ise iddialarının güncel hayatta tartışılması ve tatbik edilmesidir. Düşüncelerinin temelinde Avusturya İktisat Okulu, İskoç Aydınlanması ve Liberalizmin otantik değerleri ile karşılaştığımız Hayek, teorisinin temellerini “sınırlı bilgi” üzerine “inşa” edecektir. Avusturya İktisat Okulu geleneğinin kökleşmesine katkı sunacak ve krizlerin nedeni üzerine yaptığı erken çalışması ile bu gelenek içerisinde Nobel ödüllü tek kişi unvanını kazanacaktır.

Kurucu rasyonalizmi reddeden ve bu fikrin derinleşmesine katkı sunan Hayek 1944'de tamamladığı “Kölelik Yolu” eseri ile sosyal bilimlere bu alanda kapı aralayacaktır. Özgürlük ve adalet konularını 1960'da tamamladığı “Özgürlüğün Anayasası” ve 1979'da tamamladığı “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” adlı üç ciltlik eseri ile özgürlüğün tanımını “negatif özgürlük” olarak değerlendiren ardından adalet söylemini “sosyal adalet”i eleştiri ile şekillendiren Hayek, “yasa”nın tanımını yapacak ve Yirminci Yüzyıl içerisinde liberal geleneğin yeniden “canlılık” kazanmasında rol oynayan önemli bir sima olacaktır. Hayek'in “canlılığı”, gerçeğin yeniden üretilmeyeceğini söylemekte ve yapabileceğimizi, sadece dış dünyayı yeniden yorumlama ile oluşturduğumuz, yeni sınıflandırmalardır tezi ile şekillendirecektir.

Filozofların tarih içerisindeki konumları, kimi zaman yaşadıkları dönemin hâkim fikirlerine meydan okumak şeklinde gerçekleşmiştir. Siyaset felsefesi ile ilgilenen düşünürlerin birçoğunun kabulünü ise özgürlük konusunu ele almadan ilerlemenin pek mümkün olmadığı ve bir başka açıdan ise savunulması en doğal, zorunlu ve faydalı bir tartışma konusu olarak özgürlük konusu almaktadır.

Modern dönem siyasetini tanımlayıcı unsurlardan biri olarak, siyaseti bir diyalog olarak kabul etmemekle, siyasetin gerçekleşmesi anlamında siyasetin

gerçekleşmediğine işaret edecektir. Siyaset monolog şekliyle ele alınırsa söylemleri, tartışmaya açmaya gerek yoktur zira yapılan işlem, “hakikati ortaya koymak” şeklinde gerçekleşecektir. Buradan hareketle Hayek bunun toplumu tek tipleşmeye yönelteceğini ve totaliter eğilimlere hareketlilik kazandıracağını iddia edecektir.

Hayek özgürlüğü tanımlamamıza neden ihtiyaç duyduğumuzu, Lincoln’dan yaptığı alıntı¹ ile “Dünya, özgürlük kavramının doğru tanımına hiçbir zaman sahip olmadı ve Amerikalılar şimdi özgürlüğün doğru bir tanımlanmasına daha çok ihtiyaç duymaktadır. Biz, hepimiz, özgürlüğümüzü ilan ettik: fakat özgürlük kelimesinin kullanımında diğerleri ile aynı anlamı kast etmiyoruz... Burada iki şey var; bu iki şey sadece farklı değil, aynı zamanda uyumsuz ve her ikisi de özgürlük olarak adlandırılıyor...” ifade etmektedir. Hayek özgürlüğü tanımlamadan “Büyük Toplum” a ulaşmanın mümkün olmadığını söyleyecektir.

Özgürlüğü zorunlu ve faydalı bir tartışma olarak gören gelenekler için ise, Karl Marx’da “toplumu, kölelikten özgürlüğe” götürecek olan bir “hayaleti”, Locke’da “rıza” ile tesis edilmiş özgürlüğü, Hobbes’da “korku” veya “şüphe” ekseninde tanımlanmış birliktelik ile sağlanan özgürlüğü görebiliriz.

Siyaseti, insanlık tarihinin sorunlarını çatışma içerisinde işbirliğine taşıma süreci olarak resmedecek olursak, bu süreci “toplum sözleşmesi”, “kendiliğinden doğan düzen” olarak ya da Rousseau’nun ifadesiyle “kötülük ağacını yok etme” olarak adlandırabiliriz. Bu süreçte karşımıza bir takım sorular çıkacak hatta bazı sorularımız da siyasete ilişkin ilk verileri Antik Yunan’dan günümüze uzanan süre içerisinde yanıtız kalacaktır. İdeal toplum nedir? İdeal toplum düzeni mevcut mudur? Aydınlanma düşüncesi gerçekte var mıdır? ya da Tartışmasız tatbik edilecek bir şablon mudur? Aydınlanma düşüncesi insanlığı “ileriye” götürmüş müdür? ve devamında gelen sorular siyaset felsefesinde yer etmiş ama cevapları genel geçer mahiyette kabul görmemiştir. Soruların yeni sahibi olarak Hayek sorgulamaya devam edecektir.

Siyaset felsefesini en yalın hali ile “olanı” ele almak yerine “olması gerekeni” inceler olarak değerlendirdiğimizde, normatif değerler olarak görülen bu sürecin başlangıcını, Antik dönem çağdaş düşünürleri olarak kabul ettiğimiz Platon

¹ Hayek, Friedrich August. (2011). *Özgürlüğün Anayasası*. (Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: BigBang Yayınları.(Eserin orijinali 1960’da yayımlandı), 37.

ve Aristoteles'in eserleri ile değerlendirmeye tabi tutabiliriz. Aristoteles'in çalışmalarını bilimsel açıdan bir nebze de olsa daha üst konuma yerleştirebiliriz zira Platon'un "ideal toplum düzeni" tasavvuru ve ön kabulleri ile *polis* için öngördüğü "ideal sayı", "ideal nüfus" doğrultusunda "emredici" niteliklerin daha yaygın olduğu görülecektir. Bu farklılıklar günümüze kadar uzanacak bir tartışmanın da temelleri olarak değerlendirilecektir.

Yirminci Yüzyıl içerisinde yaşanan "Dünya Savaşları", "sıcak çatışmayı" içeren bu gerçeklik, salt olarak ne iktisattaki "kıt kaynaklar mücadelesi" ile açıklanabilir ne de "ideolojiler" arasındaki rekabetin sonucu olarak görülebilir. Bir yön arayışı, beklenti oluşturma ve bunu karşılama gayreti olarak değerlendirilebilir. Zira birçok ülke için ideolojiler ya da kaynak mücadelesi sınırlar içerisinde kalacaktır. "Soğuk Savaş" dönemi olarak görülen bu süreç, yarım yüzyıl sürecektir - sıcak çatışmadan bir nebze olsun daha uzak ama ideolojik kamplaşma açısından yaşananları da ele alacak olursak- bir savaş yüzyılı olarak tanımlanabilir.

Savunucularına göre 20. Yüzyılın nihayetini, Francis Fukuyama tarafından "Tarihin Sonu"² olarak kayıtlara geçecek süreci 1989-1991 yılları arasında yaşanan "Berlin Duvarı"nın yıkılışı ve "SSCB'nin kendini feshetmesi" ile "Soğuk Savaş" dönemi resmîyette kaybetmiş ve bu döneme "liberalizmin nihai zaferi" yakıştırması yapılmıştır. İddia edilen devlet faaliyetlerinin küçültülmesi ile doğrudan etkinliğin artırılması arasındaki ilişkinin zaferiydi bu, fakat Fukuyama ileriki dönemde neopatrimonyal ilişkiler ağının yeni bir formda yasallık kazandığını söyleyecektir,³ ancak Fukuyama'nın bu ifadeleri genellikle unutturulur.

Tezimizin konusunu ise bu zorlu yıllarda yaşamış, yaşanan olayları akademik yayınları ile etkilemiş ve etkilenmiş liberalizmin Yirminci Yüzyıldaki en önemli düşünürlerinden olan ve adı yaşadığı dönem itibarıyla adeta özgürlük ile adalet konusundaki "farklı" görüşlerini dile getirmesi ve yaşamını bazı alanlardaki haklılığı ispatlanmış olarak savunduğu ilkelerin tatbik edildiğini gören Hayek'in, metodolojisini ve siyaset felsefesindeki konumlandırılmasına ayıracağız.

Makaleleri, kitapları ve akademik hayattaki canlılığı ile Yirminci Yüzyıla damgasını vuran Hayek, hayatı boyunca- öğrencilik yıllarındaki fabiancı duruşu

² Fukuyama, Francis, (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları, (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı).

³ Fukuyama, Francis. (2005), *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, (Çev.D. Çetinkasap), İstanbul, Remzi Yayınları, (Eserin orijinali 2004'de yayımlandı).33-35

istisna tutulursa- müdahaleci ve planlamacı anlayışa karşı Yirminci Yüzyıl da nirengi noktası oluşturmuş ve birçok ülke tarafından Keynesyen “reçetelerin” karşı koyulamayacak bir gerçeklik olduğu, ya da zımnen kabul gördüğü dönemde cesur söylemleri ve atılımları ile yalnız kalmış fakat liberal düşüncenin temel değerlerini korumuş ve savunmuştur.

Çalışmaları toplumsal yaşamın devlete atfedilen rolleri ve bunun iktisat, toplumsal yaşantı, gelecek beklentileri ekseninde çizilmesi sonucunda iktisat, hukuk, siyaset felsefesi ve psikoloji alanlarındaki çalışmaları ile kalıcı bir etki ile şekillendirmiştir. Ayrıca, Nobel ödülü almasından önce, dünyanın çeşitli ülkelerinden aldığı onursal üyelik unvanları, onursal doktora unvanları ve fahri senatör unvanları ile etkisini 1960 sonrasında da hissettirecektir ama unutulmuş birini hatırlatacaktır o yıllarında Hayek.

Liberalizmin ve Muhafazakârlığın konumlandırılmasını, kuşkusuz sadece Hayek üzerinden okumakla şekillendiremeyiz. Amacımız, ideolojilerin Yirminci Yüzyıl içerisindeki konumlarını, inişlerini ve çıkışlarını Hayek üzerinden okumaktır vurgumuz çalışmamızın sınırları ve sınırlılığının da göstergesidir. Hayek üzerinden konumlandırmak bizleri, “Yeni Sağ” politikaları olarak adlandırdığımız 1980 sonrası politikaların “neden gerekli olduğunu” anlamlandırmak açısından kolaylık sağlayacak ve konularımızı da bu kapsamda Hayek’in piyasa (catalaxy) anlayışını, totalitarizm öldürücü olduğuna dair iddialarını, sosyal adalet tartışmalarının gereksiz olduğu ve negatif özgürlük anlayışı kapsamında ele alacağız. Klasik liberalizmle olan ilişkisini ve o ekole mensup sayılmasıyla birlikte ve muhafazakârlar tarafından da nasıl kabul gördüğüne – ki Hayek bunu, çok zarar verici etkiye yol açmış olarak görmekte- yer vereceğiz.

Hayek’in metodunu “sınırlı bilgi” ve “kendiliğinden doğan düzen” olmak üzere, temelde iki başlıkla desteklemek mümkündür. Hayek’in sınırlı bilgi kavramını kullanımını eserlerinde daha çok öne çıkan hali ile ekonomi bilimi aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Avusturya İktisat Okulunun da temelini oluşturan ve Menger’in marjinal yarar kavramı ile ispatladığı hali ile bu yaklaşım serbest piyasa yaklaşımı ve serbest pazar inancını şekillendirmiştir. Hayek’in “kendiliğinden doğan düzen” ile ulaştığı “Büyük Toplum”un medeniyetin nasıl ortaya çıktığı ve bunun nasıl korunacağı çabasıdır. Çalışmada metodunun temeline eklemlediğimiz bir diğer başlık ise liberalizm bölümüdür. Ulaşmak istediğimiz Hayek’e yöneltilen

muhafazakâr iddialarının desteklenemez olduğunu aktarmak ve bir liberal olduğu savını desteklemektir zira liberalizmin kavramsal çerçevesi bireyciliğe yapılan vurgu ile girişimcinin niteliklerini açıklamakta ve Hayek'in, negatif özgürlük ile sosyal adalet kuramına bağlantı noktası oluşturmaktır.

Çalışma iki kısım halinde tasarlanmıştır. Hayek'in siyaset, iktisat ve hukuk ile ilgili düşüncelerine geçilmeden önce Hayek'in, doğduğu coğrafyadaki gelişmeler ve daha sonraki gelişmelerin fikirleri üzerindeki tesirine yer verilecektir.

Birinci bölüm olarak adlandırılan "Hayek Metodolojisinin Temelleri" kısmı yer almaktadır. Bu kapsamda "Hayek'i Hayek yapan nedir?" sorusunun cevabı aranacak ve metodunun temeli olarak görülen Avusturya İktisat Okulu anlayışı, İskoç Aydınlanması Düşüncesi ve liberal öğretinin Hayek üzerindeki etkisi ve liberal öğretiye kattıkları ile konumu ve önemi ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise, "Hayek'in Özgürlük ve Adalet Kuramı" üzerinde durulacaktır. Siyasal düzenin işleyişine ve kavramlara ilişkin yaptığı açıklamalar ve önerileri ile Hayek'in teoriye katkıları ele alınacaktır. Bu bölümde, Hayek'in "Özgürlük" sorusu ve prosedürel adalet yaklaşımı ile kanun ve hukuk arasındaki ilişkiye dair tartışmalarına yer verilecektir. Kanunların oluşum sürecine yer verilerek yasama –yürütme ve yargının rolleri üzerinde durulacaktır. Hayek'in demokrasi üzerindeki yönelttiği eleştirileri ile kabul ettiği "demarşı" kavramı açıklanacaktır. Hayek'in Özgür Toplumun Temelleri olarak gördüğü devlet, piyasa, özgürlük, adalet ve demokrasi konularına yer verilerek yönelttiği eleştirileri ile nihayetinde genel bir değerlendirme ile tez sonlanacaktır.

Çalışmada, Hayek "hayranı" gibi onu destekleyerek, "yanlışlarını" ya da "hatalarını" değerlendirmeye katmamak gibi bir amacımızın olmadığını belirtmekle beraber eleştirel açıdan konuya yaklaştığımız yerlerin olduğunu, Hayek'in söylemleri ile değerlendireceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

F.A.HAYEK'İN DÜŞÜNSEL TEMELLERİNİN OLUŞUMU

“Toplumun nasıl işlediği” sorusuna yanıt aramanın neticesi olarak Hayek çalışmalarında siyaset, iktisat, hukuk, felsefe ve psikolojinin de bulunduğu bir disiplinler arası çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Hayek'in tanımlaması ile hukukçu üzerinde çalıştığı adil davranış kurallarının hizmet ettiği düzenle ilgilenmezken, bir iktisatçı da kendi çalıştığı düzenin dayandığı adil davranış kurallarından habersizdir. Oysa Hayek, her iki alanın sorunlarının birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu savunacaktır. Kanun, kanun hâkimiyeti, özgürlük, özgür anayasacılık veya hukuk devleti gibi hukuksal kavramlar ile piyasa ekonomisi ve kendiliğinden düzen gibi kavramlar arasındaki ilişkinin nasıl işlediğini göstermiştir.⁴

Hayek'in düşüncelerinin oluşumunda, gelişiminde ve gelecek nesillere etki etme sürecinde Avusturya İktisat Okulunun temsilcilerinden kabul edilen Mises'in etkisi nispeten baskındır. Mises, ilk olarak Hayek'in üniversite'de hocası olarak karşısına çıkacak, “*Sosyalizm*” adlı eseri ile 1922'de Hayek'in zihnindeki şüpheleri yıkacak ve adeta onu “büyüleyecektir”⁵. Mises'in etkisi ise temelde Avusturya İktisat Okulunun nüvelerini taşıdığı için ilk bölüm içerisinde bu düşüncelere yer verilecektir. Hayek'in bilgi felsefesi üzerindeki açıklamaları iktisada ilişkin kabullerini şekillendirecek ve sosyal bilimlerin bir sonucu olarak bu siyasete ilişkin değerlendirmeleri de etkileyecektir.

Aydınlanma dönemi ile yeni bir perspektif kazanan bilgi felsefesi, gerçekliği maddenin içerisinde, dışında ya da kutsal belgeler de aramak yerine, akli ön plana çıkardı. Bu temel düşünce için ise, Kıta Avrupası ve Fransız geleneği olarak adlandırılan akıl yoluyla keşfedilen bilgiye ilişkin değerlendirmeler önemli bir durak noktası oluşturacaktır.

⁴ Yayla, A. (2014). *Özgürlük Yolu Hayek'in Sosyal Teorisi*. (1.Baskı). İstanbul: Profil Yayınları, 13-14.

⁵ Mises, Ludwig von. (2007). *Sosyalizm*. (Çev. Yusuf Şahin). Ankara: Liberte Yayınları, (Eserin orijinali 1922'de yayımlandı), iv.

Hayek toplumsal düzenin oluşum süreci ve bu toplumsal düzenin nasıl ayakta kalacağı ile ilgilenirken özgürlük, adalet ve siyaset tartışmalarını “kendiliğinden doğan düzen” kavramı üzerinden aktaracaktır. Fransız geleneği veya kurucu rasyonalizmi reddeden Hayek, İskoç Aydınlanma düşünürlerini etkileyen evrimci akıl söylemleri ile karşımıza çıkaracaktır. Hayek’in bir noktada bu düşünceden ayrıştığı yeni bir açıdan olayları değerlendirdiği kabul edilmektedir. Adeta bu çizgiyi yeniden yorumlayacak olan Hayek’in bu farklılaşması eleştirileri de beraberinde getirecektir.

Hayek için liberalizmin temel değerleri beslediği ana kaynak olmakla beraber, söylemlerinin bu alana ilişkin doğrulayıcı nitelikte olması ve yenileyici ifadeleri ile liberalizmin 20. Yüzyıldaki önde temsilcilerinden biri olduğu sıkça ifade edilmiştir. Bunu bir ön kabul olarak almakla beraber eleştiriye açık tutarak yeni bir kapsamda değerlendirmeye gideceğiz. Hayek’in özgünlüğü “Whig “geleneğine olan özlemi ile şekillenerek şu şekilde de okunabilir mi? “değişimi, değişmemeyi, değiştirmek” için kullanmak ile Hayek, acaba bir muhafazakâr mıydı? Çünkü bu tanımlama muhafazakâr ideolojide yer alan bir ifadedir. Bu noktada Hayek’in kendini tanımlaması ile Hayek’in düşünsel mirasını anlamaya da gayret edeceğiz. Son olarak da Hayek’in neden muhafazakâr değilim söylemlerini incelemeye tabi tutacağız.

Filozof yaşadığı yer ve zamandan bağımsız olamaz;

Hayek’in yaşantısı doğduğu yer, ailesi, çevresi, başarıları dünya savaşları, işgallerin etkisinde şekillenecektir. Yapmaya çalıştığımız biyografi yazmak değildir, ancak unutmadığımız husus ise “kişinin çevresinden bağımsız olarak fikirlerini geliştiremeyeceği”, Karl Marx’ın ifadesidir.

1974 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü sahibi olmasını referans kabul ederek, Friedrich August von Hayek’i⁶, sadece ünlü bir iktisatçı olarak tanımlamakla yaptığımız şeyi övgü olarak değerlendirmemeliyiz. Yapılan iş olsa olsa onu sınırlamak anlamına gelecektir, oysa Hayek daha fazlasıdır.

20. Yüzyıl içerisinde John Maynard Keynes ile bir bakıma liberalizmin ve sosyalizmin “önde gelen” temsilcileri olarak, iktisadi ve sosyal alanda birbirinden

⁶ Von unvan olarak saygı değer anlamına geldiği için, 1919 yılından itibaren kaldırılacak ve von Hayek ailesi Hayek olarak adlandırılacaktır.

farklı fikirler sunmaları ve tartışmalarını karşılıklı “rauntlarla”⁷ devam ettirdikleri bilinmektedir. Ekonomi politığının bir sonucu olarak ideolojik açıdan da devlete ilişkin neredeyse birbirinden taban tabana zıt fikirler sunmaktadırlar. İktisadi ön kabullerin sonucu olarak da birbirinden farklı iki devlet yönetimi öngören, birbirinden farklı toplumsal yaşantıların öngörüldüğü tartışmalarda, değerleri, inançları ve paylaşıma ilişkin değerlendirmeleri ile özgürlük ve adaletle ilgili söylemleri ile yer edinmiş “döneminin öncü fikir insanı” dır.

“Döneminin öncü fikir insanı” olarak tanımlamakla da haksızlık etmiş olmayız. İnandığı değerleri savunması ve karşılığında aldığı yalnızlığı, döneminin diğer düşünürleri gibi açık bir etkiye sahip olmasının önünü kapatacaktır. Etkinliğini kaybettirecek bu şekildeki her unsur, akademik özgürlüğü ve özgünlüğü tehlikeye atacağını kabul etmek gerekmektedir, unutulmaması gereken esas eklemlere ise Hayek ideolojik açıdan bir felsefenin de savunucusudur. İlavemiz ise değerlendirme yapacakların ideoloji kelimesine yüklediği anlam, mahkûmiyeti onaylayan ya da reddeden bir konuma yükseltecektir.

Hayek’in kendini tanımlamasıyla yola çıkacak olursak, o “eski Whig”⁸ ti. 8 Mayıs 1989 yılında Viyana’da doğan Hayek, ekonomi düşüncesinde “Viyana Ekolü” veya “Avusturya Ekolü” olarak da adlandırılan kentin öncü akımından etkilenecek geliştirecektir.⁹ Hayek, tabii bilimlerde yer edinmiş köklü bir aileye sahip olarak doğdu. Bir büyük babası biyolog ve zoolog alanında uzman bir şahsiyet bir diğeri ise istatistikçi olarak başladığı kariyerine daha sonraları anayasa hukuku profesörü olarak devam edecek ve Avusturya İstatistik Komisyonu başkanlığı görevinde bulunacaktır. Babasının akademisyenliğe olan ilgisini bir “takıntı” olarak gören ve Hayek’i buna zorladığını iddia eden görüşlerin yanı sıra tıp doktoru olan babası, Viyana Üniversitesinde botanik profesörü olarak görev

⁷ Hayek ve Keynes’i rap müzikle birbirlerine ilişkin yaptıkları eleştirileri canlandıran bir kurgu için İnternet: London School of Economics and Political Science (2004) Web: <http://www.youtube.com/watch?v=dOnERTFo-Sk> 11 Ocak 2015’de alınmıştır.

⁸ Yayla, A. (2012). *Hayek’in Liberalizm Anlayışı*. (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları,14.

⁹ Güvenç, Nazmi. (1999). *Hayek-izm*. BDS Yayınları,17. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İnternet: Eren A.A., Sert M.,(2008). Hayek ve Polanyi’nin İktisadi Düşüncelerinin Oluşumunda Viyana ve Budapeşte Etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 19.Cilt, 67.Sayı. Web: <http://www.ekonomikyaklasim.org>. adresinden 28 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır. Avusturya’da aynı yıllarda yaşanan başka bir etki ise, Budapeşte etkisidir. Hayek ile aynı dönemde, aynı koşullarda ve aynı kültürel mirasa sahip olmakla beraber, Hayek’ten farklı bir şekilde düşüncelerini dillendirecek olan Polyani, fikirlerin oluşumunda yaşananların etkisini kabul etmekle beraber bize şunu da öğretmektedir. “Aynı ağacı görmek ve birbirinden farklı resmetmekte” olduğu gibi ideolojik görüşün salt yaşanan dönemle açıklanamayacağı, normatif değerleri uygulamaya koymanın bizlerdeki doğrularında bir sonucu olduğudur.

yapıyordu. Kardeşlerinden biri Viyana'da anatomi profesörü, diğeri Innsbruck'da kimya profesörü olan Hayek, sosyal bilimler alanına ilgi duyuyor ve psikolog mu yoksa iktisatçı mı olacağı konusunda kararsızlığını belirtmekle beraber, fen bilimlerinin etkin olduğu bir ailede sosyal bilimlere olan ilgisini gizlemiyordu.¹⁰

Kendine has çizgisini oluşturmalarının altında, entelektüel olarak önde gelen bir aile geleneğinin etkisi mi yoksa ortada Hayek'in gayret mi söz konusuydu? Bu haklı soru, kızının biyolog ve oğlunun bakteriyolog olması ile yeni bir mecra kazanmıştır, ailesinin etkisi söz konusu olsa dahi, o bir sosyal bilimcidir. Aile etkisi konusunda karşımıza babasının arkadaşı ve ünlü bir ekonomist olan Avusturya İktisat Okulu'nun ikinci kuşağını temsil eden Eugen-Böhm-Bawerk çıkacaktır ve çocuk yaşta Hayek ile tanıştığı bilinen ve bu şekilde üniversiteye kabul alan Hayek'in ailesinin etkisini bizlere kabul ettirecektir ama şartlı bir şekilde.

Birinci Dünya Savaşının zahiren çıkma nedeni olarak gösterilen olay ile savaşın 1914 yılında gün yüzüne çıkmasında ise gençlik yıllarını yaşayan Hayek'in hayatı beklenenin aksine olumlu etkilenecektir. On yedi yaşında havacı er olarak silah altına alınan Hayek cepheye gönderilecek ama askerlik tecrübesi Hayek için, "toplumun işleyişini anlamaya" ilişkin merakını tetikleyecek ve Hayek'in eğitim yaşantısını etkileyen bir diğer faktörü oluşturacaktır. Hayek'in yaşantısını artık tanıştığı yeni insanlar şekillendirecek ve bunların ilkinin Friedrich von Wieser ile Ludwig von Mises olacaktır.

Hayek'in Viyana Üniversitesine kabulü ile, Hukuk Fakültesi mezunu ve 1921 yılında hukuk, 1923 yılında siyaset biliminde doktorasını tamamlayacaktır. Ekonomiye olan ilgisine neden kaybettiği sorusu zihinlerimizde canlanmakta ve iktisatın bilim dalı olarak okutulmadığı o yıllarda Hayek, psikoloji alanını seçmek yerine hukuk fakültesini seçerek dolaylı olarak iktisat dersleri almasının önünü açmıştır. Bahsedilen zaman diliminde iktisat ayrı bir disiplin olarak gelişmemiş ve hukuk fakültelerinde okutulan bir ders olarak görülmektedir.

Carl Menger'ın ilk kuşağı oluşturduğu Avusturya İktisat Okulu geleneğinde Eugen-Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser ikinci kuşağın temsilcisi olacaktır. Hayek 1926'da vefat eden von Wieser ile tanışıklık kurma şansına sahip olacak fakat onun son yıllarına yetişmesine rağmen, onun en değerli öğrencilerinden biri

¹⁰ Butler, Eamonn. (2001). *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*. (Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: Libete Yayınları. (Eserin orijinali 1983'de yayımlandı), 12-15.

olarak ve bir bakıma ona olan hayranlığının etkisinde kalarak “Fabiancı” olacaktır.¹¹ Aynı dönemde Ludwig von Mises, Viyana Ekolünü¹² ayakta tutacak ve liberal ekonomi anlayışının yerleşmesini sağlayacaktır. Hayek hangi yoldan ilerleyecektir?

Mises, Hayek’in Fabiancı düşüncelerinden vazgeçmesinde etkili olacaktır, ayrıca kısa süreliğine gittiği Amerika gezisi sonrası gördüklerinden etkilenecek “doğmakta olan meçhul medeniyete” şekliyle ifade edecektir. Bu günlerden sonrası Hayek için çıkış yılları olacaktır, Mises ile olan ilişkisinin başlangıcını ise “Saint Germain” anlaşmasının ekonomi ile ilgili bölümlerinin uygulamaya konulması ile ilgili olarak göreve atanan Mises’in genç üniversite mezunları aradığı bir dönemde ve Von Wieser’in tavsiyesi ile Hayek için Mises’li yıllar başlayacaktır.¹³

Hayek, Mises ile olan derslerine katılmayarak onun Fabiancı görüşlerine uymadığı için ilgi duymayacaktır ama Hayek bunların işe girmesinin önünde bir engel teşkil etmediğini gördüğünde şaşkınlığını ifade edecek ve derslerine katılmadığını itiraf edecektir. Mises’in on beş günde bir kendi evinde gerçekleştirdiği adeta gizlice düzenlenen bu seminerler, çeşitli yaşlardan ve mesleklerden on yıl boyunca düzenli olarak yaklaşık otuz kişinin katılımı ile gerçekleştirilecek ve bu “gelenek” öğrencisi olan Hayek tarafından devam ettirilecektir. Mises’in özel seminerlerine katılan ve sosyalizm ile ilgili sorunları anlamlandırması kolaylaştıracak süreç ve nihayetinde 1922 yılında yayınlanan Mises’e ait Socialism adlı eser ile sosyalizm algısı yıkılacaktır. Hayek ve Mises arasındaki hoca – öğrenci ilişkisi, öğrenci - hoca ilişkisi şeklinde rollerin bir zaman sonra yer değiştirmesi ile devam ederek, Viyana Ekonomik Araştırmalar Enstitüsünün müdürünü Hayek, müdür yardımcısının Mises olması ile devam edecektir. Hayek’in Viyana Üniversitesinde 1929-1932 yılları arasında verdiği bu dersler Viyana Ekolünün oluşmasında temel etkiye sahip olacaktır.¹⁴

Hayek, 1928 yılında ilk defa John Maynard Keynes ile tanışacak ve kendi ifadesiyle bu dönemde yaşadıkları popülaritesini artıracak ve ilk şöhreti yaşayacaktır. Zira Hayek para arzının piyasaya etkisi konusunda nötr bir etken olduğu kabulünü yanlışlayarak işe başlayacaktır ve ikilinin arasındaki bu mücadele

¹¹ Fabiancı felsefe, sosyalist geleneğe yapılan inanmışlık olarak karşımıza çıkacaktır.

¹² Avusturya Ekolü genel anlamda daha yaygın olduğu için, ilerleyen bölümde bu adlandırma tercih edilecektir.

¹³ Güvenç, 1999, 11

¹⁴ Güvenç, 1999, 18-19

Hayek'in ilk etapta yaşadığı ülkeyi değiştirecek ardından ise vatandaşlık ilişkilerini değiştirecektir¹⁵. London School of Economics'de Lionel Robbins 1931 yılında LSE'in ekonomi dergisini *Economia*'ın yönetmeni, Hayek'ten etkilenecek ve LSE'de ders vermesini ayarlayarak Hayek'i Avrupa'ya taşıyacaktı.¹⁶

Cambridge Üniversitesi ile Londra Üniversitesi arasında özellikle ekonomi alanında rekabeti canlandıracak bu gelişme, Keynes'in bulunduğu Cambridge ve Hayek'in bulunduğu Londra şeklinde tarafları oluşturacaktır. 1932 yılında Keynes'in "Treaties on Money" kitabının eleştirisi ve Keynes'in fikirlerinden vazgeçtiğini beyan etmesi ile Hayek'in hummalı çalışması bir anda sekteye uğrayacaktır. Bu olay Hayek'i, "General Theory" ye karşı sistematik bir reddiye girişimi yazmasını engelleyecek ve bu Hayek için kendini daha sonra kısmen telafi etse de hep suçlayacağı bir konu olarak kalacaktır. Bu olayların geçtiği zaman dilimi İkinci Dünya savaşının gerçekleştiği yıllardır ve LSE güvenlik nedeniyle Cambridge nakledilecektir. Keynes ile Hayek mesleki ve ikili ilişkiler anlamında birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulacaklardır. Bu yıllar Hayek için 1941'deki "The Pure Theory of Capital" çalışmasını yaptığı ve daha sonra "Scientism and the Study of Society" ile "The Counter Revolution of Science" adlı kitabını oluşturduğu yıllardır.¹⁷

1944 yılında "The Road to Serfdom" u yayınlayan Hayek kısa sürede İngiltere ve ABD'de büyük bir başarı kazanacaktır. Kısa sürede "best seller" da yer alacak kitap ilk olarak iki bin adet basılacak ve kısa sürede tükenmesinin ardından ikinci baskı olarak beş bin adet basılacak ve yine kısa zamanda tükenecektir. "Kölelik Yolu"¹⁸ olarak Türkçeye kazandırılan eser bugün Dünya üzerinde Hayek ismi ile adeta birlikte anılır hale gelmiştir. Thatcher'ın gençlik yıllarında rastlayan bu olay ile Hayek'in Thatcher üzerindeki etkisinde "Kölelik Yolu" adlı eserin bir bakıma rol oynadığı da iddia edilmektedir. Dönem üzerindeki baskı hakkında fikir vermesi açısından bir örnek sunulacak olursa, kitabın planlanandan bilerek birkaç ay sonra – Temmuz yerine Eylül- yayınlanmasının Hayek'in British Academy üyesi seçilmesini sağladığı arkadaşı Sir John Clamham tarafından itiraf edilecektir.¹⁹

¹⁵ Hayek bu konudaki değerlendirmeleri ile Böhm - Bawerk'in iddialarını güncelle taşıyacaktı.

¹⁶ Güvenç, 1999, 21

¹⁷ Güvenç, 1999, 30

¹⁸ Hayek, Friedrich August. (2014). *Kölelik Yolu*. (Çev. T. Feyzioğlu, Y. Arsan, A. Yayla). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1944'de yayımlandı), 233.

¹⁹ Butler, 2001, 17

Dönemin yaygın kanaati ılımlı sosyalizme karşı inancı temsil etmesinden dolayı yayın tarihi isabetlidir ama bu bir başka sorunun ortaya çıkmasını ertelememiştir. “Aşırı sağcı” damgası yemiştir Hayek, eserinde ekonomik düzenleme ile ilgili olarak özel girişime mutlak öncelik tanınması ve devletin rolünü toplumsal, siyasal alanda geri plana çekmesi, yönündeki düşünceleri muhafazakâr ideolojinin mülkiyet kavramına yaptığı vurgu ile eş tutulmasının sonucunda, Hayek’in neden muhafazakâr değilim savunusu ile devam edecektir. Yeni Sağ politikalarının savunduğu temel ilke haline gelecek olan “devlet kötüdür, özel iyidir” anlayışı Hayek ile beslenecek ve onun ile anılacaktır.

Hayek’e yöneltilen eleştiri ise, 1929 öncesi dönem hatırlanacak olursa ve temelde özel girişim eksenli piyasa anlayışı göz önünde bulundurulursa, Hayek’in bu argümanlarla tekrar sahneye çıkması ve devletin sınırlarını ve planlamayı tartışması, onu eski zihniyetli olarak tanımlayacak, dönemin “organik aydınlarının” elini güçlendiren bir enstrüman olacaktır. Bu dönem Hayek için, Lonson Scholl Economics ikinci bir çıkış ve ardından uzunca yıllar sürecektir yalnız kalmanın başlangıcını teşkil edecektir. “Kölelik Yolu” adlı eser, unutulacak ve saman alevi gibi gerçekleşen şöhret uzun yıllar karanlıkla taçlanacak ama Hayek düşüncelerindeki doğruluğu her zaman savunmaya devam edecektir. Hayek’in yalnız kaldığı kısmen doğrudur, fakat yalnızlığı “Mont Pelerin Topluluğu”²⁰ olarak günümüzde de devam edecek bir geleneğin başlangıç noktasını oluşturacaktır. 1947 Nisanında Atlantik Okyanusu’nun her iki yakasından otuz dokuz liberal aydın ve ekonomist İsviçre’nin Mont Pelerin köyünde Hayek başkanlığında toplanacaktır.²¹ “Liberal enternasyonal” olarak adlandırılacak bir işlevsel mekanizmanın kurulmasının gerekliliği, beyin fırtınası sonucunda kabul edilecektir ancak isim konusunda mutabakat sağlanmaması, toplantı yerinin adıyla anılacak bir topluluğu ortaya çıkaracaktır.

Mont Pelerin Topluluğunun kurucularının arasında Ludwig von Mises, Lionel Robbins, Milton Friedman, Karl Popper²², Micheal Polanyi, Wilhelm Roepke gibi

²⁰ Kolev, S. (2010). F.A. Hayek as an Ordo-Liberal. *Hamburg Institute of International Economics* 5-11 Londra’dan Freiburga ziyaretleri sıklaştıkça artacak ve 12 Mart 1946’da Eucken tarafından yazılan mektup, 1947 yılında “Mont Pelerin Topluluğu” nun kurulmasına öncülük edecektir ve günümüzde bu topluluk varlığını devam ettirmektedir.

²¹ Yayla, A. (2015). *Liberalizm*. (7. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 28.

²² Popper totalitarizmin köklerini Platona kadar giden, geleceği kurmaya yönelik iktidar anlayışı ile bağdaştırır. Popper Karl, (2008). *Açık Toplum ve Düşmanları*, (Çev. Mete Tunçay, Harun Rıza Tepe). Ankara: Liberte Yayınları, (Orjinali 1967’de yayımlandı), 99.

birçok ulustan uluslararası alanda ünlü simanın da bulunması bir tesadüf olarak görülmemelidir. LSE’li günler Hayek için 1950’ye kadar kaldığı Londra yaşamının önemli bir bölümünü teşkil edecektir ancak İyi gözle görülmediğinin farkında olan Hayek, Chicago Üniversitesinde hocalık yapmak üzere ABD’ye göç edecektir. Ancak Hayek ekonomi üzerine ders vermek yerine – talebinin bu yönde olduğunun bilinmesine rağmen - “toplumsal ve ahlaki bilimler profesörü” olarak kadro bulacaktır. Zira Hayek’in iktisadi alana ilişkin söylemleri o günlerde pek de değerli görülmecektir.²³

LSE şöhretinin ardından otuz yıla yakın bir süre boyunca gündemden uzak kalacak olan Hayek, 1960 yılında “The Constitution of Liberty” başlıklı “Özgürlüğün Anayasası”²⁴ olarak bilinen eseri Chicago Üniversitesi tarafından yayınlanacaktır. Özgürlük ile ilgili olarak sistematik bir çerçeve sunmasından dolayı çok geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan eser, tek bir merkezden planlamanın insan aklını aşan bir güçlük taşıdığı ve bireysel özgürlüğün olabildiğince yerleşmesinin toplum için daha faydalı olabileceğini savunmakta ve klasik liberalizmin temel - otantik²⁵ - ilkelerine tekrar vurgu yapmaktadır.

1962 yılında Avrupa’ya tekrar dönen Hayek, Freiburg Üniversitesinde ekonomi politikası hocası olarak görev yapacak ve 1967 yılında emekliliğe ayrılacaktır. Asıl meşhur olması diğer bir ifadeyle üçüncü kere yıldızın parlamasını ve kalıcı etkiye sahip olmasının yolunda 1974 tarihli Nobel Ödülü almasının haklı bir payı vardır.

“Keynesyen reçete”nin²⁶ tatbikinin bırakıldığının veya sorgulandığının görülmesi ile merkezi planlamacılığı gerçekleştirmenin imkânsızlığına yapılan vurguların bir sonraki aşamasını Berlin Duvarının yıkılışı ve SSCB’nin kendini fesih ettiğinin ilanı ile “söylemlerinin doğruluğunu gören Hayek” 1980 sonrası politikalar olarak da adlandırılan Yeni Sağ düşüncesinin kurucularından kabul edilecektir.²⁷

²³ Güvenç, 1999, 33

²⁴ Hayek bu ismi kullandığı için pişmanlık duyduğunu belirtecektir. Hukuk Yasama ve Özgürlük adlı eseri için bu ismin daha uygun olduğunu düşünmektedir. Hayek, 2012c, 486

²⁵ Yayla, 2012, 18

²⁶ Farklı bir isimlendirme ve değerlendirme için bkz. Garrett, G. (2010). *Keynes Kilisesi*. Özgür Toplumun Ekonomisi Avusturya İktisat Okulu, (59-60), 195-199.

²⁷ Heywood, Andrew. (2013). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, B. Seçilmişoğlu, A. Yayla). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1997’de yayımlandı), 119.

En ünlü eseri olarak gördüğü 1979 tarihli üç ciltlik “Kanun, Yasama ve Özgürlük”²⁸ adlı eseri ile “Büyük Toplum” teorisini devam ettirecektir.

Eserinin ortaya çıkışını ise Hayek şöyle ifade etmektedir, “Bir gün uyandığımda yetmiş beş yaşındaydım ve hala yapacak işlerim olduğunu fark ettim ve hep bir sonraki doğum gününe kadar bu yaşı beğenmedim, bir sonrakini yaşı istiyorum olarak” söyleyecek ve 93 yaşında²⁹ 23 Mart 1922’de vefat edecektir.

Uzun bir yaşam süren Hayek yetmiş yılı aşan bir süre boyunca akademik hayatta varlığını sürdürecektir ve Alman Kenti Freiburg im Breisgau’da gözlerini kapatacaktır.

Bu çalışma Hayek’in kısmen iktisadi olmakla beraber siyasi düşünceler tarihindeki yerini anlamaya yöneliktir. 20 yüzyıl içerisindeki en önemli simalardan birisi olan Hayek, klasik liberal teorinin bu yüzyıl içerisindeki en etkili savunucularından ve teorinin içerisinde biri olarak teorinin bazı yönlerini de eleştiren³⁰ “cesur” biridir.

1.1. Avusturya İktisat Okulunun Önemi

“Modernitenin en önemli unsurlarından biri siyasi hayatın iktisadi alana etkisiyse, Avusturya okulunun iktisat ve siyaset arasındaki ilişkisi çağdaş dünyanın anlaşılmasında önemli katkıya sahiptir. Sosyal bilimlerin felsefesini insan sınırları ışığında, tarihin ve sosyal kurumların açıklanması ve anlaşılması çabası olarak görmek gerekmektedir”.³¹

Liberal düşünceye olan katkıları ve liberal düşüncede yer alan düşünürlerle olan ilişkisi açısından iktisadi düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olarak, Avusturya İktisat Okulunun özelliklerini değerlendirmeden önce Menger, Mises ve Hayek’in siyaset felsefesi ile olan ilişkilerini de değerlendirmeye katmak gerekmektedir. Avusturya İktisat Okulu iktisadi gelenekten gelmesinden dolayı

²⁸ Üç ciltlik eserde, ilk kitap; Kurallar ve Düzen(1973), ikinci kitap; Sosyal Adalet Serabı(1976), Üçüncü kitap, Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni(1979) olarak yazılmıştır. İlave olarak Hayek’in itirafı ise, “seriyi bitirmeden ölmekten çok korkuyordum.”

²⁹ Uzun yıllar yaşadığını kabul edecek olan Hayek, uzun yaşayan olarak Thomas Hobbes’u örnek gösterecektir. Hobbes 91 Hayek 93 yıl yaşayacaktı.

³⁰ Bu eleştiriler onun bazı kişilerce liberal olmadığı iddialarını kuvvetlendirecek “sosyal adalet” bölümünde görülebilir.

³¹ Yılmaz, Feridun. (2002). Hayek’te Piyasanın Epistemik Rolü. *Liberal Düşünce*. (27), 137-150

sadece sayısal ifadelerden oluşan³² bir disiplin ya da ön kabuller üzerinden değerlendirmeler yapmak hatalı olacaktır.

Avusturya Ekolü veya Viyana Ekolü olarak kavram karmaşasının yaşanmasına bir son vermek gerektiği fikri üzerinden, bunların aynı okul mu yoksa ayrı okullar mı olduğu tartışmasına ilk olarak cevap aramakta olduğumuz sorusudur. Bunların aynı okul olduğu ve ekolün oluşum sürecinde kasıtlı bir birlikteliğe rastlanılmadığı için, kurucularının Viyana Üniversitesinin hocaları olduğu göz önünde tutulacak olursa, Viyana Ekolü, hocaların Avusturyalı oldukları gerçeğinden hareket edersek Avusturya Ekolüdür.³³

Tercihimizi yaygın kullanım olan Avusturya Ekolü olarak belirttikten sonra, 1900'lü yıllarda bir aşağılanma ifadesi olarak kullanıldığını belirtmekte olan Hayek'in isimlendirmesi ile isimlendirmemiz arasında bir birliktelik olmadığını belirtmekte yarar görüyoruz. 19. Yüzyılda doğan Mises ve Hayek gibi liberalizmin 20. Yüzyıldaki temsilcilerinin mensup olduğu okulun kuruluşu ve geçirdiği tarihi aşamalar ile dayanaklarını oluşturduğu felsefi temelleri ile inceleyeceğiz.

“Avusturya Okulu'nun bugünkü merkezinin Viyana'da olduğu sanmak son derece yanlıştır. Bugün için merkezi Amerika'nın Alabama eyaletinde Auburn adlı küçük bir üniversite şehrinde olduğunu tespit ettim” olarak bu düşünsel geleneğin sürdürüldüğü söylenebilir.³⁴ Ayrıca New York Üniversitesi ve Mises Enstitüsünde ve CATO'da, Plato'da Avusturya İktisat Okulu ile ilgili çalışmalar devam etmektedir ve tarihin bir döneminde olduğu gibi temel değerlerinin unutulmamasını amaç edinmişlerdir.

18. Yüzyıl iktisat tarihi için önemlidir, zira Adam Smith tarafından 1776'da yazılan “Ulusların Zenginliği” daha sonraki tartışmalar için meta ideoloji olarak konumlandırmayı sağlayacak³⁵ ve “Klasikler” olarak adlandırdığımız ilk dönem bu

³² Sayılarla analiz yaparak, değerlerin küçük büyük olarak ifade edilmesi ile sonuçlara ulaşmak, Avusturya İktisat Okulu değerlendirmeleri için doğru bir değerlendirme sunmaz bilhassa Mises için. Ayrıntılı bilgi için bkz; Tullock, G. (2010) Mises ve Bilimin Diyaloğu (Çev. Turan Yay). Liberal Düşünce, (59-60), 21-25.

³³ Güvenç, 1999, 33

³⁴ İmre, Gülçin. Ayşe. (2006). *Avusturya İktisat Okulu Düşünürlerinden Ludwig von Mises'in İktisadi Düşünceye Katkısı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

³⁵ Roskin Michael.R. (2013) *Siyaset Bilimi*. (Çev. Atilla Yayla). Ankara: Liberte Yayınları, 57. Roskin'in meta- ideoloji tanımlaması ve diğer düşüncelerin liberalizmi merkez konum kabul ederek yapılan şekil için ayrıca bkz. Heywood, 2013, 75

şekilde başlayacaktır. Yayla'ya göre iktisadi tarihin başlangıcı bu eserdir.³⁶ Toplumu ekonomik etkiden ayrı tutmadığımız müddetçe de unutulmayacak bir klasiktir.³⁷

Kuruluşunda Menger dışında kimsenin olmadığını ve 1880'lerde ise Friedrich von Wieser ile Eugen von Böhm-Bawerk'in etkisi ile kuramsallaşma ve yaygınlaşmasının arttığı söylenebilir. Kurucu kuşak olarak adlandırılan ilk kuşağın devamında ikinci kuşak ise, Ludwig von Mises ve Joseph Schumpeter olarak kabul edilecektir. Hayek köken olarak Avusturya İktisat Okulu'nun³⁸ üçüncü kuşak temsilcisidir. Avusturya İktisat okulunun temel metodolojik ilkeleri, "sübjektivizm", "metodolojik bireycilik" ve ikinci kuşak olan Mises'in "praxeoloji" yaklaşımıdır.

Avusturya Ekolü'nü bütün öteki ekollerden ayıran unsurlar ise şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Eylem, algı ve yorum insani özneyle sınırlıdır.
2. Toplumsal olgular insanların fikirlerinden, tasarılarından, inançlarından değil, eylemlerinden/etkinliklerinden ortaya çıkar. İnsan pasif karar verici değildir.
3. Toplumsal kurumların ve grup olarak insanların davranışlarının onları oluşturan bireylerden hareketle çözümlenmesi gerekmektedir.
4. Emeğin iş bölümündeki gibi dağılmış etkisinde görüldüğü gibi, bilginin de toplumda dağılımı vardır.
5. Birey her zaman eksik bilgiye sahiptir.
6. Toplumsal olguların çözümlenmesinde "zaman/süreç" unsurunun da hesaba katılması gereklidir.
7. Çözümlemede istatistik bulgulara ve matematik formüllerin kullanımına fazla yer verilmemelidir.
8. Tam rekabet piyasası yerine, piyasa sürecinin dengesine vurgu yapılmaktadır.
9. Walrascı denge kuramına kuşkuyla bakar.
10. "Homoeconomicus" atomize bireyler sunması nedeniyle pek kullanışlı değildir.
11. Kurumlar ortaya çıktıktan sonra da işlevlerine uygun olarak evrilebilirler.

³⁶ Yayla, 2015, 3

³⁷ Raphael, David.D. (2014). *Adam Smith*. (Çev.E. Erdem, A.Aslıhan Çelik). Ankara: Liberte Yayınları, 49

³⁸ İnternet: Yay, T. (2008). Avusturya İktisat Okulunun Tarihsel Gelişimi ve Metodoloji, Web: <http://www.turanyay.org/files/other/piymetod.pdf> Adresinden 20 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.

12. İktisadi hayat amaç-araç bağlantısına bir veri olarak değil, insanın eyleminin yaratıcılığına konu olur.³⁹

Bilgi probleminde yer alan bir kavram olarak “sübjektivizm” Avusturya İktisat Okulu için önemli bir vurgudur. Marjinalizmin bir sonucu olarak, piyasa düzenin işleyişinde klasik liberalizmin emek - değer teorisi yerine fayda - değer teorisini esas alan bir yöntem vardır.⁴⁰

Metodolojik bireycilik ise, “metodolojik bütüncüllüğün” aksine, sosyal bütünlerin birey üzerindeki etkisinden çok, bireylerin sosyal bütünler üzerindeki etkisi üzerinde durur. Avusturya İktisat Okulu’nun amaçlı ve rasyonel olduğu düşüncesi a priori varsayım olarak kabul edilip bundan teoremler çıkartılması anlayışına dayanır. Hayek bu noktada farklılaşacak ve Karl Popper’ın “yanlışlamacı” metodu ile “deneysel öze dönük varsayımsal tümdengelim” metodunu benimseyecektir.⁴¹

1.1.1. Carl Menger - Eugen Von Böhm Bawerk

Menger, İskoç Aydınlanma geleneğinin 19. Yüzyıldaki en önemli temsilcisidir. Menger’in “toplumun işleyişi ile ilgili olarak genel refaha hizmet eden kurumlar nasıl ortaya çıkıyor?” sorusu bir köprü görevi görecektir. Ayrıca Menger piyasa fiyatlarının ve diğer piyasa fenomenlerinin sübjektif değerlendirme süreçlerinin amaçlanmamış sonuçlarının olarak nasıl ortaya çıktığını açık bir şekilde izah etmiştir.⁴²

18. Yüzyıl iktisat tarihi için neden önemli ? diye soracak olarak, 1871’de “Ekonomi Politik Kuramı” eseri ile Stanley Jevons’un, yine 1871’de “İktisadın İlkeleri” eseri ile Carl Menger -1871 yılı ve “İktisadın İlkeleri” adlı eser daha sonra Avusturya İktisat Okulu’nun kuruluş tarih olarak kabul edilecektir- ve 1874’de Leon Walras’ın “Salt Ekonomi Unsurları” adlı eseri ile iktisadi tarihin bir değişim içine girildiği fark edilecektir. Menger ile ikili arasındaki ortak paydayı ise sadece “marjinal yarar” kavramı ile sınırlı kaldığı için, eserlerin ekol için bir ortaklık olmadığı ifade edilecektir.⁴³

³⁹ Sıralamaların oluşturulmasında (Güvenç, 1999,35, Yay, 2002, 3, Yılmaz, 153)

⁴⁰ Yay, 2002, 8

⁴¹ Aktaş, Sururi. (2001). *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*. (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları, 5-6. İlave bir okuma için bkz. Yay, 2004, 38-44

⁴² Yılmaz, 2002, 139

⁴³ Güvenç, 1999, 33

Marjinal yarar kavramı hakkında ise, malın değerini belirlemede sabit bir sayının - değer kabul edilemeyeceği, ihtiyaçların zihnimizde öncelik sonralık sırasını oluşturduğu ve önceliğinde en “acil ihtiyaca”⁴⁴ göre şekilleneceği varsayımıdır. Sübjektif değerlendirmeye yapılan bu vurguya göre malın alacağı değer asla sabit bir sayı olarak kabul edilerek ifade edilemez, bu işlemin sadece piyasa tarafından sağlanması mümkündür. Genel bir örnek paradoks olan “elmas ve su paradoksu”⁴⁵ üzerinden ilerlersek, şu “an” bulunduğumuz ortam için bir bardak su ve bir pırlanta arasında maddi değer açısından büyük bir fark vardır. Bu büyük fark sayılar üzerinden ifade edilebilir. Aynı zamanda bu sayılarda değişe bilir şu anı çölde ve susuz kaldığımız bir “an” olarak değerlendirdiğimizde bir bardak su, birçok elmastan daha değerli olacaktır. Bunu da sayılarla ifade etmek mümkündür fakat düzeni sürekli bir değer ile ifade olanaksızlığı bizlere şunu söyleyecektir Hayek açısından, yapılanları sadece öncelik sonralık sırası ile ifade edelim ve mübadelenin gerçekleşeceği piyasa için serbest piyasanın gerekliliğini savunalım, bu vurgu liberalizmin de olan “pazar” inancına yapılan vurgunun temelidir.

Eser ile Avusturya Üniversitesinde öğretim üyeliği yolunu açmış olan ve kısa bir süre sonra profesör olarak görev yapacak olan Menger, farklı bir kuram sahibi olmak ya da ekol geliştirmek gibi bir amaca sahip değildir. Fikirlerinin Alman Tarih Okulu tarafından ilgi çekici bulunacağını düşünmüş fakat Roscher, Hildebrand, Schmoller, Knies gibi iktisatçılar tarafından şiddetli eleştirilerle maruz kalması -özellikle daha sonra Schmoller’la olan metodoloji tartışmaları - ve Menger’in kayda değer görülmeysi yeni bir tartışmanın fitilini ateşleyerek ve “Politik İktisat ve Sosyolojinin Problemleri” isimli eserini yazmaya hazırlanacaktır.⁴⁶

Eugen Böhm-Bawerk(1851-1914) Avusturya İktisat Okulu’nun üç kurucusundan biri olarak görülür. Avusturya’da aristokrat bir ailede doğan Bawerk Wieser’in aynı zamanda kayın biraderidir. Almanya’da tarihçi Karl Knies’in danışmanlığını yaptıktan sonra, Avusturya Innsbruck Üniversitesi’nde iktisat profesörü olarak tayin edilen ve sermaye teorileri konusunda öncü biri olan Bawerk Capital and Interest (Sermaye ve Faiz) adlı baş eserini 1884’te tamamladı. 1894

⁴⁴ İhtiyaç, iktisadi tanım içerisinde, “giderilmediği zaman hayatın son bulması ya da vücut fonksiyonlarından biri için zarar görmeye yol açabilecek hal” olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁵ Acar, M. (2010). Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları. *Liberal Düşünce*, (59-60), 203-215.

⁴⁶ Yay, 2004, 4

yılında yayınlanan Marx'ın üçüncü cilt eserinde, üçüncü defa Maliye Bakanlığı görevi gerçekleştirdiği esnada 1896'da Marksizmin kritiği olarak görülen "Karl Marx and the Close of His System" eseri ile tamamlayacaktı. Türkçe'ye "Marx ve Marksist Sistemin Bitişi" olarak çevrilen eser, çok erken bir dönemde Marksist sistemin bittiğine işaret etmektedir. Marx'ın ilk eserinde ortaya koyduğu problemlere çözüm üretememesi ve üçüncü cilde bırakması ve burada da cevapsız bırakılması, rakip teori olan Avusturya İktisat Okulunca eleştirilecek ve bu işi Böhm-Bawerk üstlenecektir. Eseri, Marksist değer ve artı-değer teorisinin en iyi eleştirilerinden biri olarak kabul edilir.⁴⁷

"Marx'ın çelişkilerine yer verdiği eserinde üç kısım halinde Marksist sistemdeki hata ve kaynaklara yer vermekte ve sonuçlarını aktarmaktadır." Marx iktisadi olgulara ilişkin bilimsel bilgi elde etme yolunda ilk olarak kendi "değer" kavramını ve bu sayede "değer teorisini" kurmaktadır. Bawerk'in itirazlarından bazılarını ise⁴⁸,

İlk olarak, Marx "değer" ve "mübadele değerini" aynı şey olarak tanımlamaktadır. Marx'ın "değer kanunu" metaların değerlerinin onlarda somutlaşan emeğe dayandığı ve mübadelenin içerdikleri emek miktarı ile orantılı olarak gerçekleşmesi gerektiği düşüncesini savunacaktır. "Değerleri eşit olan ürünler arasında ayırım yoktur, bunu bir ürün diğeri kadar iyidir." demek suretiyle ifade ettikten sonra, metanın iki temel özelliğinin bulunmasından bahsederek Marx. Bunları ihtiyacı karşılama ve mübadele değerine sahip olma olarak gören değere ilişkin yapılan "mübadele" tanımlaması ve "kullanım değeri" tanımlaması, metaların kullanım değerlerini soyutlayarak geriye sadece emek ürünü olma özelliklerini bırakır. Marx metadan bütün iktisadi malları değil, piyasa için üretilmiş emek ürünlerini kabul eder. Sermayenin karını ise, yatırılmış olan toplam sermaye ile ölçmektedir. Bawerk iktisadi mal tanımlaması ile ilgili olarak her metanın iktisadi mal niteliğine sahip olduğunu, fayda değerinin kullanım için esas değer olduğunu sübjektivizm kavramının da yardımıyla açıklayacaktır.⁴⁹

İkinci olarak, "Sabit sermaye" nin hiçbir artı değer ilave etmediği düşüncesine karşı çıkacak ve sermayenin artması ile doğru orantılı olarak, artı

⁴⁷ Böhm Bawerk, Eugen. (2008). *Marx ve Marksist Sistemin Bitişi*. (Çev. Can Madenci). Ankara: Liberte Yayınları, (Eserin orijinali 1896'da yayımlandı), IX-X.

⁴⁸ Böhm Bawerk, 2008, 57

⁴⁹ Böhm Bawerk, 2008, 58

değerden alınan payın arttığını sayısal analiz yöntemiyle ispat edecektir. Gelir dağılımı siyasi değil, iktisadi bir sonuçtur.⁵⁰

Üçüncü olarak, Değer teorisinin ikinci kısmında artı değer doktrinine ulaşılmaktadır. “Artı değer” tanımlaması yapan Marx, artı değerın işçiden zorla alınan bir ürün olduğu düşüncesini dile getirmiştir. “Esasında bütün artı değer, ödenmemiş emek zamanının somutlaşmasından ibarettir.” Kapitalistin işçiyi günün bir kısmında karşılığında hiçbir ödemede bulunmadan kendisi için çalıştırmasının bir sonucudur iddiasına ise “metaların fiziksel nitelikleri, sadece kullanım değerine sahip olduğunda önem kazanacaktır”, önermesi ile yanıt vermektedir. Kapitalistlere kar sağlamanın yanı sıra kendilerinin de kazandıkları unutulmamalıdır.⁵¹

1.1.2. Mises’in Önemi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul Üniversitesinde kısa bir süreliğine katılanlardan birisidir. İki Dünya savaşı sırasındaki dönemde Mises’in en önemli eserlerini yayınladığı tarihler, Sosyalizm 1922, Liberalizm 1927 ve Müdahaleciliğin Eleştirisi 1929’dur.⁵²

Mises’in akademik kariyeri Viyana’da başlayacak, Carl Menger, von Wieser ve Eugen von Böhm-Bawerk’in entelektüel açıdan varisi olarak ve Friedrich August Hayek’in hocası olarak devam eden kariyeri daha sonra New York günleri ile devam edecektir. Carl Menger ile Alman Tarihçi Okulu’nun lideri Gustav Schmoller arasında geçen yöntem tartışması ise Avusturya Okulu’nun iktisat teorisine bakış açısını belirlemiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda sosyalizmin ve komünizmin Rusya ve Avrupa’da zafer kazanmasının ardından, Mises, “Economic Calculation in the Socialist Commonwealth” (1920) adlı ünlü makalesini yazdı. Makalede, sosyalist bir planlama kurulunun modern bir iktisadî sistemi planlayamayacağını; dahası hakikî bir fiyatlandırma ve maliyet sisteminin mülkiyetin mübadelesi ve dolayısıyla üretim aracı olarak özel mülkiyeti gerektirdiği için sunî “piyasalar” oluşturmaya yönelik hiçbir çabanın işe yaramayacağını gösterdi. Mises’in söz konusu

⁵⁰ Böhm Bawerk, 2008, 58

⁵¹ Böhm Bawerk, 2008, 59

⁵² Ebeling, Richard. M. (2007). Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi. *Liberal Düşünce*, (45-46), 127-144

makalesini geliştirerek yazdığı *Sosyalizm* (1922), iktisadî olduğu kadar felsefî ve sosyolojik bir derinlik de ihtiva etmektedir.

Hayek'in ifadesi ile "Hiç kimse, tasarlamamış olduğumuz bir şeyi anlama konusunda bize Mises kadar yardımcı olmamıştır" diyecektir. Mises'i okumanın bir sonucu olarak Hayek gençlik sosyalist eğilimlerinden vazgeçti ve serbest piyasanın sıkı bir takipçisi ve Mises'in seminerlerinin müdavimi oldu.⁵³

Bu eser, sosyalizmin bugüne kadar kaleme alınan en esaslı ve tahripkâr yıkımıdır. Aralarında Friedrich August Hayek, Wilhelm Röpke ve Lionel Robbins'in de bulunduğu birçok önemli iktisatçı ve filozof, bu kitap sayesinde sosyalizmle ilgili görüşlerini değiştirmiştir. Mises'de Menger'in etkisini ise, Menger'den hareketle ve marjinal fayda analizini takip ederek para teorisi ve genel iktisat teorisini birleştirmesi ile görüyoruz. Doğal faiz haddi ile piyasa faiz haddinin farklılaşmasının üretim ve tüketim malı üzerindeki farklı etkilerinin analizi ile Wicksell'in - Hayek'e göre Wicksell'in teorisi konjonktür analizleri için oldukça önemlidir, çünkü para miktarındaki değişimin faiz hadleri yoluyla fiyat ve üretim yapısını etkilediğini göstermiştir⁵⁴ - teorisini geliştirmiş ve bir konjonktür teorisine dönüştürmüştür. Peki, bu hangi sebeple önemlidir? Ekonomide dengeyi sağlayacak yegâne yolun fiyat genel seviyesinin ekonomi tam dengede olduğunda sağlanacağı varsayımıdır, oysa ortaya çıkan sonuç başka faktörlerin etkili olduğudur.⁵⁵

Mises haklı mıydı? sorusunu ise, piyasaların yerini merkezi planlama tarafından alınması halinde malların ve hizmetlerin değerini belirlemenin bir yolunun olmayacağını, bunun rasyonel ekonomik hesaplamayı imkânsızlaştıracığını gösterecektir. Mises'in eseri hakiki bir fiyat sistemi olmaksızın gerçek maliyetlerin hesaplanamayacağı kesin olarak ispatlamıştır.

Mises bazı milletlerin sosyalizmden kapitalizme geri dönme ihtimalleri bulunduğu ilave olarak bu şekilde olmayan geriye kalan sosyalist ülkeler için tek başına sosyalist çöküşe doğru ilerleyeceklerini iddia edecektir. Tarih Mises'i haklı çıkaracak "Sosyalizm" adlı eserindeki bu ifadeler, Hayek tarafından da kabul

⁵³ Mises, 2007, IV

⁵⁴ Yay, T. (1993). *F.A. Hayek'te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması*, Bursa; Ezgi Kitapevi, 94.

⁵⁵ İnternet: Alp, S. Karakaş A. (2008 Nisan). Liberal Devlet ve Sosyal Adalet Politikalarına Hayek'çi Bir Bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 14.Sayı, 4 Web:<http://www.akademikbakis.org/eskisine/14/liberal.pdf>.m.org. Adresinden 20 Ocak 2015'de alınmıştır.

görecek ve bir bakıma bu iddianın gerçekleşmesine şahit olacaktır.⁵⁶ Mises ve Hayek bu konuda aynı değere sahip olacaktırlar.

Mises'in Sosyalizmin eleştirilerine yer verdiği eserinde, geliştirdiği eleştirileri şu üç başlık altında inceleyecek olursak;⁵⁷

1. Zekâ ve çalışkanlıkların kullanımında kölelik ya da baskı olursa toplum onların serbest çalışma ve icat kabiliyetlerindeki yeteneklerinden mahrum kalır.
2. İnsanlar kendilerini kumanda edenlerin değer ve amaçları uğrunda zorlanırlarsa kendi amaç ve özgürlükleri peşinde koşamazlar.
3. Müdahale toplumsal alandaki işbirliğini yok eder veya tahrip eder. Tek bir toplumsal ve ekonomik kurumlar bütünü özel mülkiyet ve serbest piyasa altında gerçekleşir.

Bu değerler bir sonraki aşamada sosyal ve iktisadi değerleri harmanlayacaktır, Hayek'in ve liberal geleneğin içerisinde etkili bir değer olacaktır.

1.1.3. Hayek'in Etkisi

Hayek, Avusturya İktisat Okulu geleneğinden gelen ve Nobel ödülü sahibi tek kişidir. Banka kredisi ve konjonktür dalgalanmalara olan erken ilgisi onun 1927'de yeni kurulmuş olan Avusturya Konjonktür Dalgalanması Enstitüsü'ne direktör olarak atanmasının yolunu açacaktır.

İlk olarak 1929'da Almanca ve 1933'de İngilizce olarak "Monetary Theory and the Trade Cycle" adıyla basılan eserinde "kredi genişlemesiyle yanlış sermaye yatırımı" arasındaki karmaşık ilişkiyi ve bu faktörlerin konjonktür dalgalanmalarının kökünde yattığını açıklamaya çalıştı. Krizin ortaya çıkışının temelinde müdahalenin yattığını vurgulayan Hayek, para ve bankalarla aracılıyla oluşturulan aşırı düzeydeki paranın malların nisbi fiyatlarını etkilediği, aşırı yatırıma yol açarak gerçek olmayan bir büyüme sağladığını dile getirecek ve sonuç itibarıyla, sistemin krizle sonuçlanacağını iddia edecektir. Kitabının sonucu olarak London School of Economics'de Lionel Robbins tarafından bir dizi konferans vermek maksadıyla ekonomi bölüm başkanınca davet edilen⁵⁸ ve "Prices and Production" adıyla

⁵⁶ Mises, 2007, 570

⁵⁷ Ebeling, 2007, 135

⁵⁸ Madenci, C. (2009). *İktisadi Hesaplama Tartışması ve Hayek*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul sayıca bkz. Almanya'nın 1938 işgalinden önce Avusturya vatandaşlığından, "hayranlık duyduğu" İngiliz vatandaşlığına geçecektir Hayek. 1982 yılında Thatcher'ın tavsiyesi üzerine Kraliçe II. Elizabeth tarafından "Order of the Companions

konferanslarını kitap olarak yayımlayan Hayek'e "The Tooke Profesörlüğü" teklifini 1931'de kabul edecektir.⁵⁹

Serbest para yaklaşımının en önemli taraftarlarından biri olan Hayek ise, ilk defa Adam Smith'in sözünü ettiği liberalizm ve bunun dayanağı olan "doğal düzen" kavramından hareketle kendi önerisini geliştirmiştir. Fakat Hayek'in, devletin piyasaya müdahalesine Smith kadar ılımlı yaklaşmadığı ve tamamen serbest bir piyasayı savunduğu görülmektedir.

Hayek, para basma tekelinin devlete ait olmasının, insanların iyi para bulabilme süreç ve imkânlarını ortadan kaldırdığını ileri sürmektedir. Hayek'e göre geçmişten günümüze kadar var olan enflasyonun gerçek nedeninin para basma yetkisinin bir monopol halinde devlet tarafından kullanılmış olmasıdır. O'na göre, geçmişteki enflasyonlar aşırı para basmanın sonucunda orta çıkmıştır ve refah devletine ulaşma çabaları bu davranışları teşvik etmiştir. Bu nedenle para politikası alanında vakit kaybetmeden yapılması gereken şey, devletin elinden para basma tekelini almak ve serbest bankacılık sistemine geçerek bankalara da para basma yetkisini tanımadır. Bu bağlamda, Hayek, para rekabetini benimsemekte, sabit değerli paraya ancak bu şekilde ulaşılacağını savunmaktadır. Hayek, paranın emisyonu üzerindeki hükümet monopolünün mevcut durumunun tarihte hiçbir mazereti olmadığını, aksine bu durumun halkı sadece iyi paradan mahrum etmekle kalmayıp, aynı zamanda neyin iyi para olacağını keşfedebileceği tek yöntemden (süreçten) de yoksun bıraktığını iddia etmekte; kendisinin önerdiği sistem de, bir monopol otoritesinin kontrolüne gereksinimini ortadan kaldırmaktadır. Bankaların beklentileri karşılayamaması durumunda, işlerini tamamen kaybetme korkusu herhangi bir hükümet monopolüne göre daha büyük bir güvence sağlayacaktır.⁶⁰

Hayek'in devletin "para basarak" genişletici politikalar izlenmesinin bu dönemde oldukça olağan hale gelmesi ve maaşı ile ilgili olarak bir örnek üzerinden devam edecek olursak işe başladığında ve ilk üç aydaki fark açısından değerlendirdiğimizde ay sayısı ile birlikte maaşın katlandığı görülecektir. Diğer bir

of Honours" üyesi yapılır. Hayek bundan böyle "Friedrich" isminin İngilizce versiyonu olan "Frederick" ismiyle çağrılmak istendiğini arkadaşlarına mekup yoluyla iletcektir.

⁵⁹ Güvenç, 1999, 44

⁶⁰ Hayek, Friedrich. August. (2012c), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt III*, (Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni). (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 590.

tanımlama ile iktisattaki “iyi para” söyleminden hareket edecek olursak, para basma tekelinin devlete ait olması, enflasyonist bir sürece yol açacaktır. Bu anlamda o para basma yetkisinin devletten alınarak, özel sektöre devredilmesini en güvenilir ve paranın erimeyeceğini belirtmektedir. Serbest bankacılık sistemi ile para devlete karşı korunacak ve *“Bir ülkede kullanılan parayı, devletin kendisinden gelen (kalpazanlık hariç) bir tehdide karşı korumak için hükümete ihtiyaç duyulduğu elbette ki saçmalıktır. Para esasında devlete karşı korunmalıdır”* ı söyleyecektir.⁶¹

Hayek’in “paranın devlet tekelinden çıkarılması” önerisinin can alıcı özelliği, hükümetin idaresi ve kontrolünden ayrı ve serbest bir piyasa tabanlı (market-based) bir parasal düzenin olasılığına ilişkin yeni ve ciddi bir tartışma ortaya atmış olmasıdır. Hayek, serbestlik mücadelesinde yeni bir akım başlatmıştır.⁶²

Hayek’in görüşleri merkezi yönetimin müdahaleciliğine karşı, yerel yönetimlere görev, yetki ve kaynak aktarımını destekleyecektir. İdari özerkliğin sağlanması gerektiğinde yaptığı vurgu ilerleyen aşamada yerel özerkliğin gerekliliğini destekleyecektir.⁶³

LSE günlerinde, dünyanın en meşhur iktisatçısı olup olmadığı tartışılan Keynes ile çatışmasını, Keynes’in parasal faktörlerin üretim yapısını değiştirme ve yanlış yatırıma sebep olmadaki önemini takdir edememesini belirtmesi ile yeni bir döneme girildi. Hayek, Keynes rekabeti, Keynes’in Hayek’in peşine Sraffa adındaki Cambridge Economic Journal’ın editörünü takması akademik iktisada bir süre hâkim olacak bir kutuplaşma doğuracak tartışmaları başlattı.⁶⁴

Ekonomi ve sosyal felsefeye orijinal katkılarını bilgi ve fiyatlar üzerindeki “Economics and Knowledge” ve “The Use of Knowledge in Society” adlı makaleleri sunan Hayek, kaynakların rasyonel olarak tahsisinin ekonomideki her bir aktöre dağılmış olan bilgi parçalarını hiçbir koordinasyon unsuru tarafından toplanıp temin edilemeyeceğini ifade edecektir. Koordinasyon merkezinin özel amaçları sadece bireysel takip yoluyla ve sadece fiyat mekanizması ile nakledilebileceğini söyleyen Hayek, piyasanın bilgi üretmenin bir vasıtası olduğunu ilan edecektir. Bu

⁶¹ Hayek, 2012c, 591

⁶² Ebeling, 2007, 134

⁶³ Çelik F., Usta S. (2011). Liberal Düşünür Hayek’in Özgürlük Düşüncesi ve Bu perspektiften Yerel Yönetimlere Bakışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, satı 1, yıl 2011, 89-104

⁶⁴ Butler, 2011, 87

makalesinde Walrascı genel denge kavramına karşı çıkacak ve bir dengeden bahsedebilmek için bireylerin ne kadar bilgi sahibi olması gerektiği ile ilgili hiçbir verinin olmadığını ifade edecektir. Herkesin her şeyi bildiği varsayımıyla hareket etmenin asıl sorunu teşkil ettiğinden her an değişen bilgilerin altında yeni yeni planların denge üzerinde dengesizliğe yol açacağını söyleyecektir.⁶⁵

Piyasa koordinasyonun olmaması halinde dağınık kalacak bilginin koordinasyon mekanizması olarak işleyeceği, Hayek'in sosyal teoriye olan katkısı karmaşık sosyal kurumların inşasında başat gücün insan davranışı tasarımı olmadığı fikrine hizmet edecektir. Kendiliğinden doğan düzenin önemli bir örneği olarak piyasayı savunacaktır.

Hayek "The Counter Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason" ı ile sosyal bilimlerdeki sübjektifliği ortaya koyacaktır. Sosyal kurumların içyapıları, insan zihni veya bir grup insanın zihni tarafından tam olarak anlaşılamayacak kadar karmaşıktır. Sosyal kurumlar, bilinçli insan icadı olmaktan ziyade acil ve özel amaçları peşinde koşan sayısız insanın etkileşiminin ürünü olarak evrimleşecek ve şekillenecektir. Bilim dalları arasında sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin birbirinden farklı olduğunu vurgulayan Hayek, Sosyal bilimleri sübjektif, doğa bilimlerini objektif olarak tasvir edecektir. Mises ise doğa bilimlerinin yöntemlerini sosyal sorunlara uygulamayı "yanlış anlaşılan darwinizm" olarak adlandıracak ve her canlının daha küçük ve zayıf olanları yok etmesi ve sırası geldiğinde diğer büyük canlı tarafından yutulması, doğanın kaçınılmaz kanunudur, mücadele ve başarı merhametsizliği de beraberinde getirecektir. Ancak bu mücadele farklı türden hayvanlar arasında ve zayıf hayvanın yamyamca bir tarzda yemesi ile gerçekleşir, kendi türünü yemek suretiyle değil, söylemi akla yapılan vurguyu ve yönteme ilişkin önemli bir değerlendirme sunacaktır.⁶⁶ Farklı bilim dalları ile ilgilenen Hayek fizikten yardım alacak ve insan ilişkilerini fizikteki kurallarla açıklamanın mümkün olmadığını söyleyecektir. Ancak demir talaşı ve mıknatıs arasındaki fizik kuralı ile mıknatısın demir parçalarını çekeceği gerçeğinden hareketle, gerçek olmayanın ise bu çekme anında bilinemeyecek şekilde çizilen hareketler olduğunu söyleyecektir.

⁶⁵ Hayek, F.A.(1937). Economics and Knowledge, *Individualism and Economic Order*, Chicago, The University of Chicago Press, , 33-54, ayrıca Friedrich F.A. (1945). Use of Knowledge in Society, *The American Economic Review*, 35(4), 519-530

⁶⁶ Mises, Ludwig von. (2010). Kadir-i Mutlak Devlet, (Çev. Yusuf şahin). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1944'de yayımlandı),129.

Karar alıcı tek bir merci bulunamayacağı hareketi ile kavramlara yüklenen anlamların farklılaşacağını ontolojik temeldeki yaklaşımı ile bilgiye dair metodolojik bireyciliğini inşa edecektir.⁶⁷

İskoç Aydınlanması, içinde yaşadığımız sosyal düzenlemelerin maksatlı hesaplamaların değil evrimin ürünü olduğu fikrini dile getiren Adam Smith, David Hume ve Adam Ferguson tarafından ortaya atılacaktır Smith'in "görünmez el"⁶⁸ kavramı kendiliğinden doğan düzen'in önde gelen bir örneğini sergileyecektir. Hayek ise yazılarında dil, hukuk, ahlak, sosyal gelenek ve piyasayı kendiliğinden doğan düzenlerin örneklerinden bazıları olarak vurgulayacak ve kendiliğinden doğan düzen kavramının etkisi altında olmakla beraber bazı hususlarda farklılaşacaktır.

Sosyal düzenlemelerin bazı merkezi kontrol otoriteleri gerektirdiği görüşü, totaliteryen ideolojilere giriş yolu olarak, daha az hukuk ve daha çok kaos getireceği şeklinde düşünüldü. Doğa bilimlerine uygulanan metodolojinin sosyal meselelere de uygulanabileceği görüşüne dayanan rasyonalist yaklaşım hür toplumun düşmanı olarak görüldü ve Fransız Aydınlanması ve Kıta Avrupası geleneğini ayrıştırdı.

Devletin kişisel özgürlüğe önem veren ve özel inisiyatife bağlı ülkelerde bile aşırı büyümesinden endişe duyan Hayek, "Kölelik Yolu" adlı eserinde planlı ekonomiyi bir tehdit unsuru olarak değerlendirir ve "Nasyonal Sosyalist Almanya" ve "Faşist İtalya" arasındaki benzerliklere vurgusunun ardından refah devleti uygulamalarından endişe duyan ve vatandaşların hayatına yoğun devlet müdahalesinin cevap olmadığını vurgulayacaktır. Bireylerin tercihlerini hor görmelerinin ve piyasa güçlerine olan güvensizliğin, Batı demokrasilerinde oldukça

⁶⁷ Yılmaz, 2002, 141

⁶⁸ Raphael, 2014, 11-15 Smith, Ahlaki Duygular Teorisi ve Milletlerin Zenginliği eserinde "görünmez el" kavramını bir defa kullanır. Teolojik olarak kullanılmayan bu el kavramı, kimsenin müdahalesi olmadan zenginliğin toplumsal alana yayılışına ilişkin olarak yapılan bir değerlendirmedir. Meşhur ifadesi ile "Yemeğimizi kasabın, biracının ya da fırıncının yardım severliğinden değil" ifadeleri anlatılmak isteneni kolaylaştıracaktır. Hume'un bir bakıma mirasçısı olarak görülen Smith, birçok ekolün oluşunda öncü bir isimdir. Eserlerinde toplamda iki defa kullanılan bu kavram, birçok eleştiriye konu olmuştur. Eleştirel bir değerlendirme için bkz: Özel, H. (2009). İktisat ve Sosyal Teoride "Görünmez El" Eğrilemesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 45-65. Eleştiri konusunu ise, "görünmez el yaklaşımında neden her zaman etkin ya da istenir sonuçlar ortaya çıktığı açıklanmadan bırakılır, bazı hallerde etkisizliklerin, niyetlenilmemiş sonuçların, kötü ya da istenmeyen sonuçlar olabileceği neden kabul edilmez."

popüler olan benzer psikolojik köklere sahip ortak tavır konusunda İttifak ülkelerindeki İngiltere ve Amerika içinde tehlike uyarısında bulunacaktır.⁶⁹

Piyasa kavramının savunucusu olan Hayek, sosyalist planlamacılığında karşısında olarak iktisadi ve politik düşünceyi içine alacak şekilde analizlere gidecek ve bu kapsamda neo-klasik iktisadi eleştirecektir. Bilgi felsefesinden hareketle Hayek, piyasa bilgisinin dağınıklığı ve tek merkezde toplanmasının mümkün olmadığını söyleyerek ve kelebek etkisi olarak tanımlayabileceğimiz sınırsız bir ağ içerisinde sınırlı bir iletişim ağı ile bu işlemin sağlıklı olarak sağlanamayacağını dile getirecektir.

Hayek bilginin önemi konusunda sübjektif değerlendirmenin kaynağı olarak, fiyat sisteminin koordinasyonu sağlama görevi olduğu kabul eden bir örnek ile konuyu ele alırsak, fiyat sisteminin piyasada kıtlaşan teneke üzerinden teneke kullanıcılarına ileteceği mesaj kıtlaşan hammaddenin artık yeni bir nedenle kullanılıyor olabileceği veya tedarikçi firmalardan birinin artık piyasada olmadığıdır. Bu sebeple tenekenin bir kısmın artık başka bir yerde kullanıldığı veya kullanılmadığı varsayımı bizi tasarrufa yönltecek ve ikame mallar konusunda araştırmaya sevk edecektir. Hatta ikame malları ikame edebilmeye girişen kullanıcı, sebebi tam bilinmeyen ama etkisi hissedilen bu hal karşısında sınırlı bilgi üzerinden bütün bilgiye etki edecektir.⁷⁰

Hayek ,Mises'in tümünden gelimci praxiolojik metodunu ret ediyordu. Buradan hareketle, Avusturya İktisat Okulu içerisinde yer alan Hayek'i tüm unsurları kabul ediyor olarak nitelendirmenin hatalı olacağını vurguluyor ve mikroekonominin salt gerçekliği oluşturduğuna inan bir Hayek tanımlanıyordu.

1.2. Kendiliğinden Doğan Düzen

Hayek'in sosyal teorisini oluşturmasında, iktisadi düşünce geleneğine de etki etmiş olan bilgiye olan değerlendirmesi, kendiliğinden doğan düzen ile ifade edilmektedir. Bu değerlendirme salt Hayek ile ilişkilendirilemez, kendiliğinden doğan düzen liberal geleneğinde yapı taşı olan bir teoridir.

Hayek için kendiliğinden doğan düzenin önemini ise, bilginin toplumun tamamına farklı oranlarda dağılmış olmasının kabulü ve aklın sınırlılığı üzerindeki

⁶⁹ Hamowy R. (1999). F.A. Hayek, On The Occasion Of The Centenary Of His Birth, (19), *Cato Journal*, Alberta, 284

⁷⁰ Hayek, 1945, 527

yaptığı vurgu ile şekillendirmiştir. Bilginin tamamen bir merkezde toplanmasının imkânsızlığının yanı sıra bunu yapacak bir düzenin mevcut olmadığından ve açık bir şekilde bunun gerçekleşmesi halinde bile, bütün bilgilerin toplanmasının bir şey ifade etmeyeceğini zira geri bildirim yapmak için oluşturulan bu gayretin bu bilgileri elde ettiği merkezlere sağlıklı metotla geri dönütleri gerçekleştiremeyeceğini iddia edecektir.

Birlikteliğin temelinde yer alan, bireylerin sınırlı bir şekilde tek tek toplumun işleyişinin nasıl gerçekleştiğinden habersiz olarak bir topluluk oluşturduğunu ancak, “Büyük Toplum”un iş bölümü sayesinde her hangi birinin sahip olabileceğinden daha fazla bilgiden yararlanmasına imkân sağlayacağını vurgulayacaktır. Bu sayede bireyin, kendisi tarafından bilinmeyen bir yapı içinde hareket etmekte olması daha yüksek bir Medeniyetin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Popper’ın “Açık Toplum” savunusunun bir benzeri olarak Hayek “Büyük Toplum” söylemini kullanacaktır.⁷¹

1.2.1. Aydınlanma Düşüncesi- İskoç Aydınlanması

Aydınlanmanın genel bir tanımı yapılamaz ise de şu iddia edilebilir “kendi aklını başka bir aklın eline bırakmadan kullanabilme” olarak tanımlayabiliriz. Bilgi felsefesi, bilginin nasıl bir anlayışla ele alınması gerektiği, bilginin toplumsal kurumların oluşumu ve bu kurumların sınırlarını açıklama da kazandığı anlam bakımından önemlidir. Bilginin mutlak olup olmadığı, tam olarak kurum veya kişi tarafından kontrol edilip - edilemeyeceği düşüncesi, iki farklı akıma can vermiştir.

Hayek “kurucu rasyonalizm” olarak adlandırdığı, Descartes’in “Kartezyen rasyonalizmini” eleştirecektir. Descartes, sonuca ulaşmada kullanılan bilginin açık, kesin ve kuşkudan uzak olmayan öncüllerden yararlanarak ulaşılabileceğini ve adil, haklı ve uygun davranış için mantıksal çıkarsamalarla doğruluğu kanıtlanamayan her düşüncüyü akıldışı ve hurafe⁷² olarak görecektir. Davranışların haklılığı ve

⁷¹ Hayek, 2011, 74

⁷² Hayek, 2012a, 650 Yirminci Yüzyılı hurafeler çağı olarak gören Hayek bunun sebebi olarak da bilimin gerçekten olağanüstü şekilde başarılı olduğu nispeten basit olgular alanında değil de, esas itibarıyla olgular açısından çok yararlı olduğu ortaya çıkan tekniklerin, uygulanmasının çok yanıltıcı olduğunun ortaya çıktığı karmaşık olgular alanında gereğinden fazla büyümesidir.

İronik bir biçimde, bu hurafeler büyük ölçüde hurafe addettiği her şeyin büyük düşmanı olan Akıl Çağı’ndan devraldığımız mirasın bir sonucudur. Aydınlanma insan aklına akli inşada tevdi edilen rolün geçmişte çok küçük olduğunu keşfettiye, bizde çağımızın yeni kurumların rasyonel inşasına tevdi ettiği görevin gereğinden büyük olduğunu keşfediyoruz.

Akılcılık ve modern pozitivizm çağının bize tesadüf veya beşeri kaprise borçlu bulunan saçma ve anlamsız oluşumlar olarak bakmayı öğrettiği şeylerin, pek çok durumda akli düşünce yeteneğimize

adiliği saptama işini her şeyi bilen tanrısal bir aklın bunu yapabileceğini söylüyordu.⁷³

İnsan aklını, gelenek ve deneyimlerden bağımsız olarak sadece akli ilkelere dayanarak tümdengelim metoduyla bir sosyal düzenin bütün kurumlarını baştan aşağı kurgulayabilen ve gerektiğinde de var olan bir sosyal yapıyı bir devrim ruhuyla yapabileceği savı kurucu rasyonalizmin temel karakteristiğidir. Sosyal olayların tıpkı doğal olaylar gibi nedensellik zincirleriyle açıklanabileceği ve dolayısıyla sosyal alanın da kesin yasalar üzerine kurulu olduğunu söyleyen pozitivizm ile tarihin kesin yasalarının ve ahlaki bir amacının olduğu savını sürdüren kurucu rasyonalist anlayışın yansımalarıdır.⁷⁴

Tarihe bir amaç yükleme önüne hedefler ve aşamalar şeması koymayı siyaset ve Hristiyan geleneği birleştiren Aziz Augustinus'da gördüğümüz ve insanları cennete götürme vaadi ile amaçlar yüklenildiği bilinmektedir. Hayek bu konuda dini de eleştirecektir⁷⁵. Tıpkı eleştiricisi olduğu Hobbes'un insanları bilardo toplarına benzettiği gibi amaçsız canlılar tasvirini kabul etmeyecektir.

Yaşadığımız toplumda karşılaştığımız her şey o halde bir planın, tasarımın sonucudur ifadesi geçersiz bir önermedir. Ahlak⁷⁶, hukuk, dil, din, para ve piyasa Hayek'e göre bunun dışındadır. İskoç aydınlanması, insanın toplumsal hayatta kendi çıkarları için uğraşmasında ortak iyiye zarar vermeyeceğine inanır. Hutcheson, Hume ve Smith ahlak teorisini insanın ahlaki melekelerini duygu üzerinden açıklamışlardır.⁷⁷ İskoç Aydınlanması neden önemlidir? Hayek kendiliğinden doğan düzen yaklaşımında toplumsal kurumların nasıl kurulduğunu

dayandığı temeller ortaya çıkıyor. İnsan kaderinin efendisi değildir, hiçbir zamanda olmayacaktır. Onun akli daima yeni şeyler öğrendiği bilinmeyene ve öngörülmeğe götürerek ilerlemektedir. Hayek bunu işler tersine dönüyor olarak görecektir.

⁷³ Sururi, 2001, 9

⁷⁴ Yayla, A. (1992). Hayek Yirminci Yüzyıl ve Türkiye. *Türkiye Günlüğü*. (18), 48-59.

⁷⁵ Hayek, 2012c, 635 İnsanın göğsünün derinliğinden doğan sezgisel olarak algılanmış ahlaki değerlerin değişmez, ezeli ve ebedi olduğu yönündeki inançları eleştirir. Tanrı'nın varlığı ile ilgili soruları genellikle cevapsız bırakacaktır.

⁷⁶ Hayek, 2012c, 650 The Times'teki bir habere göre, geçenlerde toplanan uluslararası yüksek polis görevlileri ve diğer uzmanlar konferansının, günümüz teröristlerinin dikkate değer bir kısmının sosyoloji ya da siyaset bilimi ve eğitim bilimi öğrenimi gördüğünü tasdik etmesi beni hiç şaşırtmadı. İngiliz entelektüel sahasında her zaman bir ahlak karşıtı olduğunu söyleyen ve öyle kalacağını alenen ilan eden bir şahsiyetin hâkimiyet sürdüğü elli yıl boyunca yetişen bir nesilden ne beklersiniz ifadeleri ile Freud'a yüklenir. Kişileri doğuştan gelen güdülerini serbest bırakarak tedavi etme gayretleri yanıltıcı olmakla beraber Hayek sadece sosyalizme karşı olarak değerlendirilmemeli, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi alanlardaki bilimsel hataları da eleştirmektedir.

⁷⁷ Aktaş, 2001, v

bu yaklaşım ile açıklamıştır ve bu yaklaşımı terk etmenin açabileceği zararlardan bahsetmiştir. Hayek'in sosyal teorisinin anlaşılması için ve varsayımlarından haberdar olmak için önemlidir. Zira kendiliğinden doğan düzen yaklaşımı toplum sözleşmesi düşüncesine, kurucu yaklaşımın zararlarına bu kavram üzerinden ulaşmaktadır.

Hayek İskoç Aydınlanma geleneğinin 20. Yüzyıldaki temsilcilerinden biri sayılabilir mi? Hayek bunu ilk kez ekonomik fenomene referansla "The Use of Knowledge in Society" (1945) içerisinde kullandı, açıkça ve sık sık kullanılması ise 1960 "The Constitution of Liberty" adlı çalışmasında gerçekleşmiştir.

Aristoteles'in "insan siyasal bir hayvandır" mottosunda vurguladığı gibi, toplumsal hayatın dışında var olamayacak insan, toplumsal yaşamda da sınırlandırılmamalıdır ve Platon ve Aristoteles'in çalışmaları da "an" için sınırlı bilginin de bir kanıtıdır. Ancak bir farkla Aristoteles ve Platon'un ayrıştığı nokta yardımseverlik ve erdem konularıdır. Ailesine ya da sevdiklerine maddi ya da manevi yardım dahi yapmayan, çıkar gözetmeksizin hareket etmeyen bir canlı değildir insan. Kendi çıkarları ve toplumsal iyi arasında çatışma yoktur, sözleri ile aile arasındaki bağlantıyı ilişkilendirecektir.

İskoç Aydınlanmacılarından Hutcheson'u en çok etkileyen Cicero, Marcus Aurelius ve Aristoteles'tir. Hutcheson'un etkisi, yazıları ve Amerikan eğitim sisteminin gelişmesinde önemli rol oynayan İskoçlar aracılığı ile Yeni Dünya'ya taşınmıştır. İskoç Aydınlanması ve Amerika ile ilişkisi oldukça dikkate değerdir ve Bağımsızlık Bildirgesinde, kolejlerin kuruluşu ve daha sonraki büyük üniversitelerin kuruluşunda etkin olmuştur.⁷⁸ Hayek bu noktayı, bireysel özgürlüğün büyük savunucularından biri olan Humboldt tarafından inşa edilmiş olmasını garip bir gerçek olarak görmekte ve ömrünün çoğunu dünyanın geri kalanı için bir model halinde devlet eğitimi sistemini inşa etmesi ile çelişkiye düştü olarak görmektedir.⁷⁹

J.S.Mill'in Hürriyet Üstüne adlı denemesinde Humboldt'dan alıntı ile, "Bu sayfalar da ortaya konan her tezin odaklandığı büyük ve öncü ilke, insanın en zengin çeşitlilik içinde gelişmesinin, mutlak ve zorunlu bir önemde olmasıdır." Bu bireysel gelişme ve özgürlük arasındaki bağlantının kurulmasını sağlayacak ve ilk

⁷⁸ Carey, D. (2005). Locke, Shaftesbury, and Hutcheson. Cambridge: Cambridge University Press

⁷⁹ Hayek, 2011, 549

defa bu kadar açık bir şekilde beyan edilecektir.⁸⁰ Britanya faydacılık okulunun kurucularından birisi olması ve “en çok sayıdaki kişi için en çok mutluluk” deyimini ilk kullanan kişilerden biri olması ise farklılaşmıştır.⁸¹

1.2.2. Akılcı Evrim ve Evrimci Akıl

Hayek’de bilginin oluşumunu belirleyen temel etmenler psikolojik ve fizyolojik kökenlidir. Zihinsel yapıyı izah için Hayek “Map” dediği zihinsel kategori haritasını kullanmaktadır. Kant’tan yaptığı alıntıyı Hayek, “Map” ile zihinsel fonksiyonları yerine getiren sınıflandırma aracını yani sinir sistemini ifade edecektir. Sınıflandırma aracı olarak akıl, bizi geçmiş deneyimlerle öğrenmeye zorlamaktadır.

Locke’un bilginin oluşumu ile ilgili olarak ortaya koyduğu “tabula rasa” ile zihnin boş bir levha olduğu, deneyim ve tecrübelerimiz tarafından şekillenen bir bilgi akışının zihnin yeteneği ile farklı tecrübeleri ya da kavramları bir araya getirerek açıkladığımızda büyüyen bir hal alacaktır. Öğretilmiş bilgiler reddedilecektir.⁸²

Hayek’e göre insan akli çevreden bağımsız değildir. Zihinsel düzen fiziksel düzenin bir parçası olsa bile, bu parçanın kendi dışındaki daha büyük bir fiziksel düzende yerinin ne olacağı bilinemez. Akıl sınıflandırma aracılığıyla kendisini çevreye uydurmak için modeller kurar. Model kurma işlemi karmaşık çevreden öncelikli duyumları seçme işlemini içerir ve bu seçme faaliyetinin de sınırları vardır. Bu sınırlar insanın yaşadığı çevreyle ilgilidir. Devamında ise Hayek⁸³ :

“Akıl, insanın içinde yaşadığı tabii ve sosyal çevreye bir intibaktır ve toplumun yapısını belirleyen müesseselerle daimi bir karşılıklı etkileşim içinde gelişmiştir. Akıl bu müesseseleri üzerinde isleyen ve onları değiştiren bir şey olduğu kadar içinde geliştiği ve kendisinin yaratmadığı sosyal çevrenin mahsulüdür de.”

Hayek’in bilgiye yaklaşımının diğer bir özelliği onun bilgi anlayışının kural yöntemli olmasıdır. Hayek’in akıl tanımlaması soyut kurallara bağlıdır. Akıl olarak

⁸⁰ Humboldt Wilhelm. (2013). *Devlet Faaliyetinin Sınırları*. (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1792’de yayımlandı), 20. Mill’in sık sık Humboldt’a atıf yapması ve Humboldt’un yayının gecikmesi Mill için bir sıçrama etkisi görmüş müdür sorusuna editör emin olamayız şeklinde karşılık verecek fakat bir şüphyle beraber.

⁸¹ Raphael, David. D. (1947). *The Moral Sense*. London: Oxford University Press

⁸² Donald., Schultz, David. (2013). *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. (Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları, (Eserin orijinali 1998’de yayımlandı), 178.

⁸³ Hayek, F.A. (2012a), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt I*, (Kurallar ve Düzen), (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 13

isimlendirilen gerçekte birleşik olarak belirli eylemleri belirleyen kurallar sistemidir. Bu kuralların çoğu kelimelere dökülemeyen soyut kurallardır. Hayek'e göre bilgi yalnızca bilinçli eylem ve iletişimde açığa vurulmamakta aynı zamanda bireylerin ve toplumların geleneklerinde hayat bulmaktadır.

Hayek'in akla ve bilgiye bakış açısı onun sosyal ve ekonomik düşüncelerini vurguladığı kendiliğinden doğan düzen fikri temelinde gerçekleşmektedir. Kurucu rasyonalistlerin toplumu akıl temelli inşa etme girişimlerini eleştiren Hayek, konuyla ilgili olarak çalışmalarında önceden tasarlanarak planlanmış bir toplum düşüncesinde, toplumu anlamaya ve biçimlendirmeye yönelik her hareketin meydana getireceği ana problem olan, sosyal düzene dâhil bütün verilerin sayı ile ifade edilebilir bir bütün olarak bir araya getirilemeyeceğini ya da toplanamayacağını ifade etmiştir.

"Kurallar ve Düzen" isimli kitabında Hayek akıl ile toplumu inşa etme çabasına iki eleştiri getirmektedir. Bunlardan birincisi; bütün kurumların ancak beşeri amaçlar için tasarlanmaları halinde insani amaçlara hizmet edeceğini, bir kurumun var olması gerçeğinin o kurumun bir amaç için yaratıldığının kanıtı olduğunu varsayar. Toplumu ve toplumun kurumlarını, bütün davranışlarımıza bilinen amaçlarca rehberlik edecek tarzda yeniden tasarlamamız gerektiğini savunur. Hayek, bize isteklerimizi gerçekleştirmek için sınırsız bir güç duygusu verdiği için insan benliğine çekici gelecek bu yola kurucu rasyonalizm adını vermiştir. Hayek'in savunmasını yaptığı ikinci bir nokta ise bireysel eylemlerin yararını artırmış olan toplumsal düzenliliğin, bu amaç için tasarlanmış ya da icat edilmiş kurumlar ve uygulamalarla değil gelişme veya evrim olarak tanımlanan bir süreçle ortaya çıktığını kabul eden dolayısıyla aklın kuruculuğuna karşı çıkan evrimci rasyonalizmdir.⁸⁴

Hayek'in rasyonalist kelimesinin kuruculuğu karşılaması için kullanması ve rasyonalizme yönelttiği bu eleştiriler onu anti-rasyonalist bir düşünür olarak karsımıza çıkarmaktadır. Ancak Hayek'in buradaki kaygısı Hume ve Mandeville gibi tamamen akıl karşıtı bir konuma düşmesidir. Dolayısıyla Hayek'in kendisi rasyonalist ve anti rasyonalist ayrımına karşı çıkmaktadır. Bu kaygıdan dolayı Hayek'in ifadesi⁸⁵:

⁸⁴ Hayek, 2012a, 30

⁸⁵ Hayek, 2012a, 16

“...eğer rasyonalizmle kastedilen akli alabildiğince etkili kılmak ise kendim rasyonalistim. Bununla beraber, şayet terim müdrik aklın tek tek her eylemi tayin etmesi anlamına geliyorsa ben bir rasyonalist değilim ve bu tür bir rasyonalizm bana ziyadesiyle gayri makul görünmektedir. Aklın görevlerinden biri elbette, kendi kontrolünü nereye kadar uzatacağını veya büsbütün kontrol edemediği diğer güçlere nereye kadar dayanma mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir.”

Hayek'e göre insan zihninin faaliyetleri, soyut olgulara dayanmaktadır. Soyut düşünce aklın ürünü olmaktan çok akli oluşturan şeydir. Yani aklın kendisinin algılayışında ürettiği bir şey değil daha çok aklın duyuları aracılığıyla işlediği kategorilerdir. Bu noktada Hayek, kurucu rasyonalizmin akılla çeliştiğini ve bunun aslında kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Hayek'in bu konuya yaklaşımı⁸⁶:

“Bilinçli aklın uygulamalarına hiçbir sınır tanımayan kurucu rasyonalizmin tarihi olarak tekrar tekrar akla karşı isyanlar doğurduğu gerçeğine işaret etmekteyiz. Gerçekte bu gelişme –ki bu gelişme çerçevesinde aklın kudretleri hakkındaki bir abartma hayal kırıklığı yoluyla soyut aklın rehberliğine karşı şiddetli bir tepkiye ve belirli bir iradenin güçlerinin aşırı biçimde övülmesine yol açmaktadır-, asla paradoksal değildir”.

Hayek, olayların akısını belirlemeye ve deneyimden bağımsız olarak dünyayı yeniden inşa edebilecek bir akıl fikrine karşı çıkmaktadır. Aklın kendisi de geleneğe bağlıdır ve gelişmesi aynen ekonomik ve sosyal kurumlarda olduğu gibi evrimsel bir süreçtir. Bu süreç, öğrenilmiş kuralların aşamalı olarak edinilmesi ile ilerler. Akıl toplum içerisinde bu kuralları takip ederek ve keşfederek tecrübeyle öğrenir.

Hayek'e göre, genişletilmiş düzeni üreten ve insan toplumlarının bugünkü hacimleriyle var olmasını mümkün kılan, yavaş yavaş gelişen, özellikle bireysel mülkiyet, dürüstlük, sözleşme, değişim, ticaret, rekabet, kazanma ve özel hayatla ilgili insan davranış kurallarıdır.⁸⁷ Hayek, bu kurallarda kabile hayatından uygarlığa uzanan yolu bulmaktadır. İnsanoğlu uygarlığa, ilk önce kabile sınırları içinde, daha sonra daha geniş sınırlar içinde, çok defa içgüdülerinin ona yapmasını söylediği şeyleri yasaklayan kuralları geliştirerek ve bunları izlemeyi öğrenerek ulaşmıştır. Bu kurallar kabile hayatında geçerli olan ahlak anlayışı yerine yeni bir ahlak geliştirmiştir ve kabile hayatından geniş sosyal düzenlere

⁸⁶ Hayek, 2012a, 42

⁸⁷ Akdiş, M. (1994). Liberal Ekonomi Düşüncesinin Çağdaş Yorumları ve Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, (11), 23-42

geçiş böylece mümkün olabilmiştir.⁸⁸ Sosyalistlerin yapmaya çalıştığı bu geleneği yıkarak, insan aklının “dizayn” ettiği yeni bir düzen ortaya koymaktır.⁸⁹

1.2.3. Kozmos ve Taxis

Hayek, Adam Smith’den yaptığı alıntı ile “... büyük toplumun farklı farklı üyelerini, bir satranç tahtası üzerindeki taşları düzenleyişi kadar kolay bir şekilde düzenleyebileceğini hayal eden sistem insanı, satranç tahtası üzerindeki taşların, elin onlar üzerinde uyguladığının dışında başka bir hareket usulüne sahip olmadığına inanır, oysa insan toplumunun muazzam satranç tahtasında, her taş yasama organının üzerinde uygulamayı seçmiş olabileceğinden farklı, kendine mahsus hareket usulüne sahiptir.”⁹⁰

Klasik bir liberal olarak Humboldt üzerinden devam edilecek olursa, her liberal gibi “kendiliğindenlik”, “çeşitlilik” ve “özgürlük” kavramlarına dayanmaktadır. Bireysel ve toplumsal alanda gelişmenin maddi ve manevi itici gücü “*spontaneity*” - kendiliğindenliktir. Birey tarafından içsel olarak üretilmemiş, dışarıdan sağlanmış her türlü gelişme yapaydır ve sonuç olarak da faydasızdır.⁹¹

Düzen kelimesi son zamanlarda otoriteryenler⁹² tarafından kullanılması açısından kaçınılan bir kavramdır fakat “sistem”, “yapı” veya “kalıp” kelimesine göre kullanımı daha doğrudur. Her toplumun sahip olması gereken bu kavram, önceden tasarlanmamış olması, farklı ilişkileri açıklaması ve bütünün geri kalanına ilişkin beklentilerimize cevap verme ya da beklenti içerisinde bulunabilmemize imkân sağlar.⁹³

Hayek düzenin iki kaynağı olduğundan bahseder ve bunları, yapma düzen ve büyümüş düzen olarak ayırır. İlk ayırım olan yapma düzeni, bir kurgu güdümlü bir sosyal düzen veya organizasyon olarak tanımlaya biliriz. İkinci ayırımı ise büyümüş düzen olarak, kendiliğinden doğan düzen olarak tanımlamaktayız. Klasik Yunancadan faydalanarak Hayek, muhabere düzeni gibi bir düzen için taxis’i,

⁸⁸ Hayek, F.A. (2012b), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt II*. (Sosyal Adalet Serabı). (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). Ankara: İş Bankası Yayınları, 315

⁸⁹ Hayek, F.A. (1988). *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Chicago: The University of Chicago Press, 7

⁹⁰ Hayek, 2012a, 47

⁹¹ Humboldt, 2013,14

⁹² Hayek, 2012a, 49 “Antropomorfik düşünce alışkanlıklarımızın neredeyse kaçınılmaz biçimde bizi sürüklediği ilk cevap bunun bazı düşünen beyinlerin tasarlaması sayesinde olduğu cevabıdır.” Düzen genellikle önceden tasarlanmış, bir kumanda ve itaat ilişkisine dayanan ya da amirlerin iradesine dayanan bir tek otoritedir.

⁹³ Hayek, 2012a, 48

devlet düzeni, toplum düzeni gibi bir düzen için kozmos kavramlarından bahseder.⁹⁴

Hayek, sistemli olarak olağanüstü bir alanda, sistematik çalışmalar yaptığı halde, politik teorisini bir “sistem” olarak nitelendirmek oldukça zordur. Sistemi, sosyal düzenin kendiliğinden, işleyeceği ilkeleri detaylandırmadan ve onlara herhangi bir amaç atfetmeden formüleştirmektedir.⁹⁵

Hayek iktisat bilimindeki⁹⁶ dengenin oluşumunu burada örnek olarak vermekte ve arz-talep kesişmesi ya da fiyat genel düzeyinin oluşmasındaki gibi iç bir dengeden ziyade, kurulan bir dengeden bahseder.⁹⁷ Hayek iktisattaki bu gerçekliğin, sosyal hayat içerisindeki ilişkileri de düzenlemesi gerektiğine inanıyordu.⁹⁸

“Mükemmel düzensizlik” bir varsayım mıdır yoksa gerçeklik midir sorusuna Hayek, termodinamiğin ikinci kanunu olan entropi kanunundan örnek verir. Bir gazın moleküllerinin sabit bir hızla dümdüz hatlarla hareket etmesi sonucu oluşan bir duruma benzetir. İş birliği temeline dayanan toplumun sosyal hayatta bireye, herhangi bir kimse tarafından öldürülmeye çalışılması ya da başkasından kaçması şeklindeki bir kural düzeni tanımasını tam anlamıyla imkânsızlık olarak görür.⁹⁹

Bir sosyal düzende bireyin reaksiyon göstereceği farklı olaylar, sadece o kişi tarafından bilinecektir. Bireyler bir düzen hâsıl edecek türden kurallara toplumun hepsini kuşatıcı olarak uyduğu zaman davranışlarda benzer bir düzen ortaya çıkacaktır. Burada aynı şeyi yapacakları anlamında bir çıkarsama da bulunmak doğru değildir. Bazı bakımlardan bireylerin aynı kuralları takip edecekleri ve eylemlerinin belirli bir saha ile sınırlı olduğunu söylemektedir.¹⁰⁰

Örnek olarak da, ekonomi ile politikanın kesiştiği noktalardan birisi olarak seçimleri kullanır. Hayek’e göre bireyler seçimleri bir vaat olarak değerlendirmelerin yanı sıra geçmişinde değerlendirilmesi olarak kabul eder. Bu

⁹⁴ Hayek, 2012a, 51

⁹⁵ Hayek, 2012a, 68

⁹⁶“Fiziksel bilimlerdeki sibernetik sistemlerde olduğu gibi, kendi kendini üreten sistemler doğmuştur.” Hayek fizik alanından örnek vererek bunun gerçekliğini anlatma yolunda inter disipline bir vurgu yapıyor.

⁹⁷ Hayek, 2012a, 47

⁹⁸ Hayek, 2012a, 35 Bunun nasıl gerçekleşeceği ile ilgili olarak da, Lord Keynes’in “akıl, deneyim ve kendi kendini kontrol” üçlemesi gibi 1900’lü yılların Blomsbury grubuna hâkim bir tavrı örnek gösterebiliriz.

⁹⁹ Hayek, 2012a, 58

¹⁰⁰ Hayek, 2012a, 59

yanı ile hem iktidarın hem muhalefetin ya da ortaya çıkan yeni bir adayın iktidar olması sürecidir. Hayek mübadeleye dayanan modern bir toplumda bireylerin gelir elde etmeye çalışırken kendilerini, daha büyük bir getiriye sahip olanın daha az getiriye sahip olana göre tercih edilmesine kesin olarak bakmaktadır. Haliyle gelir elde ihtimalleri artarsa belirli bir istikamette yoğunlaşma gerçekleşecektir. Bu sonuç bile, doğacak düzenin karakteri ile ilgili kesin olarak bir şey söylememizin önüne geçecektir.¹⁰¹ Bu söylem bizleri bireyin rasyonel bir şekilde kendi çıkarını takip edeceği sonucuna götürerek, akıl ve bilgi ile söylediği konularda bir çelişkiye düşmüyor mu sorusunu haklı hale getirecektir. Ancak aynı anda da net bir çizgi belirtmeyerek de bununda kesin olmadığını söylemesi ile eleştirileri bir nebze karşılayabilir. Hayek için “kemik oy” kavramı yahut “sınıf temelli” bir oy yaklaşımından bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir. O halde Hayek kendiliğinden doğan düzen ile toplumsal yapıda hâkim olması gerektiğini düşündüğü ilkeleri şöyle sıralayabiliriz.

Somut bir irade tarafından anlık bir ürün olarak doğmaz. Anonim olan yanı ile faaliyetlerin evrimci bir akışla belirlendiğini belirtir. Düzenin bir amacı yoktur. Aynı zamanda düzene bir amaç yüklemenin anlamı da yoktur. Hobbes’unda topluma ilişkin tespiti aynı şekildedir ama sonuç açısından farklı bir müdahaleci anlayış geliştirecektir.

Toplum ile ilgili olarak, toplumu insanın var oluş ortamı olarak görecektir. Thatcher’ın meşhur söylemi ile Hayek’i doğrulamasıdır; Toplum diye bir şey yoktur, sadece rekabet eden ve işbirliği yapan insanlar ve onların aileleri vardır.¹⁰² Birbirinden farklı değer ve amaçlar bir arada yaşar. Bununu sonucu olarak toplumsal alanda, iki farklı karşıt söylemin birlikteliği tarafsızlığın göstergesi olacaktır.

Hayek’e göre ister yasama faaliyetine ilişkin olsun, ister toplumsal kurumlara ilişkin olsun birtakım kurallar ve kaideler hayatın her alanında karşımızdadır. Bunlara ilişkin olarak içimizde taşıdığımız “ben kurdum ben değiştirebilirim” arzusu sanıldığı kadar kolay değildir. “İdeal bir toplum inşa etmek”, “iyi bir toplum yaratma arzusu” diğer bir ifadeyle “kartezyen rasyonalizm” olgusu

¹⁰¹ Hayek, 2012a, 60

¹⁰² Erdem, T. (2009). *Feodaliten Küreselleşmeye İçinde*. (1. Baskı). Ankara. Lotus Yayıncılık, s.151-197

Hayek için geçerliliği olmayan bir hipotezdir. İhtiyaç sonucu ortaya çıkan bu kaideler yine ihtiyaçlar doğrultusunda kendiliğinden zaten sonlanacaktır.

Hayek, Antik Yunan'dan bugüne yapay ve doğal olmak üzere sınırlandırılmış olduğumuzu bunu aşmanın yolunun ise, üçüncü bir tanımlama vasıtasıyla olacağını söylemektedir; kendiliğinden doğan düzen kavramı tam bu noktada açıklayıcı olmaktadır. Konunun anlaşılması açısından örnekler bağlamında devam edilecek olursa, dil becerisinin kazanılmasını buna örnek olarak verilmektedir. Bu yaklaşım günümüzde de dil becerisinin kazanılması adına şu şekilde tanımlanır.¹⁰³ Bebeklerin dil öğrenimi son derece karmaşık gramer kuralların bulunduğu, zaman kiplerinin bulunduğu ya da kelime öbeklerinin bulunduğu bir şekilde de tanımlanabilir ama aynı zamanda bebek misali kendiliğinden, planlanmadan sırf ihtiyaç olması açısından ve yapaylıktan da uzak bir şekilde öğrenilebilir. Her ne kadar insanların dil ve ahlakın dahi geçmişin bir kısım dâhileri tarafından icat edilmiş olduğuna inandıkları bir devre var olduysa da bugün için pek geçerli bir önerme olmadığı anlaşılmıştır.¹⁰⁴ İkinci örneğimiz ise, liberal öğretide önemli unsurlardan biri olan bireyciliktir. İnsanlık için “bencilliği” bir fayda haline getirmek mümkün müdür? Butler, Hayek'i değerlendirmesin de patika örneği üzerinden hareketle, birbirini izleyen adımların ortak fakat habersiz olarak aynı amaç doğrultusunda atılması ile ikinci kişiler için daha kolay ve hızlı bir şekilde fayda sağlanacağını söylemektedir. Karşısında eleştirdiği ise ortak fayda içerisinde Alman otobanlarına ilişkin içten içe bir eleştiri getirmekte, desteklediği otoban argümanı planlamacılığın güzel bir örneği olması yanında Hayek için planlama sonucu oluştuğu için eleştirilmeye de adaydır.¹⁰⁵

Diğer bir açıdan ise toplumsal yaşamda insanları bir arada tutan çatışma temelli bir toplum öngörüsü mü yoksa işbirliği temelli bir toplum öngörüsü müdür? Thomas Hobbes toplum sözleşmesi teorisyenlerinin ilkidir. Toplumun çatışmalar neticesinde birlikteliğe mecbur kaldığını bizlere aktarmakta ama bu konuda açıklayamadığı örneklerinde olduğunu kabul etmektedir. Bunlar karınca ve arı kolonilerin nasıl bir araya gelerek birlikte hareket ettikleridir, oysa bizler doğal

¹⁰³ Hayek, 2011, 45

¹⁰⁴ Hayek, 2012a, 95

¹⁰⁵ Butler, 2001, 35

yaşamla ilgili olarak hayvanların topluluk halinde yaşamadıklarını olağanüstü hallerde geçici süreli birliktelikler kurduklarını biliyoruz.

Hayek'in kendiliğinden doğan düzen için verdiği örneklerden tabiattaki kendiliğinden doğan düzenlerden, bir kristali veya bir karmaşık organik bileşiği, asla bireysel atomları ile kristali bir kafese veya bileşiği benzol sistemi içerisindeki bir çemberde oluşturarak meydana getiremeyiz. Fizikten alınacak başka örneklerde vardır. Mıknatısın, demir parçaları aracılığıyla bir kâğıdın üzerinde çeşitli şekiller çizerek toplanacağı bilinen bir gerçektir. Ama demir parçalarının rotasını tayin etmek mümkün müdür? Genel karakteri bilinmeyen kanunlar tarafından belirlenen kanunlar vardır.

O halde Hayek'in "İyi Toplum"u nedir?

1. Kuralların varlığı ve geçerliliği olduğu bir toplum örgütlenmesi, yönetimde keyfiliğin olmadığı bir toplum.
2. Kurallar geçerliliklerini farklılaşma aracılığıyla sağlar.
3. Devlet adil davranış kurallarını uygulamakla mükelleftir.
4. Hukukun hâkimiyeti, kuralların egemen olduğu haldir.
5. Liberalizm, hukukun egemenliği ve özgürlükle özdeştir.
6. Çoğulculuk gereklidir ve piyasa ekonomisinin varlığı bunu sağlayabilir.
7. Piyasa ekonomisi, bireylerin kendi imkân ve kabiliyetlerini, kendi amaç ve değerleri için kullanmasıdır. Teşebbüs özgürlüğü düşünce özgürlüğü kadar önemlidir.
8. Özgürlüğün temel şartı piyasa ekonomisidir, devlet önce araçları sonra amaçları kontrol ederse, iyi toplum gerçekleşmez.

Hayek'in doğru olmadığını düşündüğü taxis'in özelliklerini ise;

1. Sahip olduğu özellikler muntazam veya zorunludur.
2. Nispeten basittir.
3. Sezgisel olarak algılanmaları anlamında somuttur.
4. Önceden tasarlanmış planlanmış olduğu için yapıcının amacına hizmet eder.

Hayek, kendiliğinden doğan düzen ile otoriter plancı düzen arasındaki farkı şu benzetme ile açıklar: "Trafığın tanzimini genel bir trafik nizamnamesi ile tespit edilebileceği gibi, her yolcuya ve her şoföre nereye gitmesi lazım geldiği ayrı ayrı da bildirilebilir; daha doğru bir ifadeyle, ya yollara bir takım işaretler bırakılır yahut

ta herkese takip edileceği yol emredilir.”¹⁰⁶ Hangisinin gerçekleştirilmesi daha kolay ve faydalıdır?

Hayek’in liberalizmi üç temel değere sahiptir.¹⁰⁷ Bu değerler negatif karakterli değerlerdir. Negatif değerler onları engelleyecek şeylerin olmaması hali ise, birinci değer hürriyettir, hürriyeti engelleyen hal ise zor kullanmadır, müdahale etmedir. İkinci değer adalettir, adaletin olmaması hali adaletsiz, haksızlıktır. Tezin ikinci bölümü adalet kavramının sınırları hakkında bizlere bilgi sunacaktır. Üçüncü değerimiz ise barıştır. Barışın olmaması hali şiddettir. Birincil değerler yerine ikincil değerlerin oluşumu hep bir başka faktörün devreye girmesini gerektirmektedir. Oysa engelleyen hallerin olmaması kendiliğinden doğan düzeni oluşturacaktır.¹⁰⁸

Bu tanımlama bizleri Locke’un doğa durumu kavramına götürecektir. Locke doğa durumu için yaptığı tasvirde bir uyumun olduğu müdahale etmemenin doğru olduğuna götürecektir. Peki, müdahalenin olmaması hali ile kast edilen Hegelci anlamıyla “zorunlu bir kötülük olan” devletin olmaması mıdır? Locke’da Hayek’te devletin olmaması halini kast etmeyecektir. Devletin varlığını kabul edecek ama devletin yüklendiği rolleri bizler için tartışmaya açacaktır. Devlet denetleyen ve düzenleyen mi olmalı, yoksa denetleyen, düzenleyen ve bunun dışında sosyal hayata müdahale edecek bir görev tanımına mı sahip olmalıdır?

Bu sorgulama devletin adaleti gerçekleştirmek için, negatif özgürlük karakterinden sıyrılıp pozitif özgürlüğe geçişini sağlayacak ve sosyal adaleti sağlama gayreti müdahaleci bir yapı oluşturacak ve düzen idame ettirmek düzensizliği karşımıza çıkaracaktır. Sorunlar ve roller tartışması uzayarak devam edecektir. Mülkiyet tartışması gündeme gelecek ve mülkiyet bizlere miras sorusunu da beraberinde getirecektir. Miras, mülkiyet haksızlığın kaynağı mıdır? Liberalizm tartışmaları içerisindeki sorgulamalardan bir diğeri de budur.¹⁰⁹

Kurucu rasyonel olarak akıl, beşeri kurumların ve insan topluluklarının yaratılabileceğine inanır. Descartes’in rasyonalizme olan inancı, akılla keşfedilemeyecek kural ve kurumların terk edilmesi gerektiğine inanır. Aklın mühendis olduğu bu hal, kurallarla oluşan ama kurallara uyumun yazılı olarak şart olmadığı halleri bize açıklayamaz. Dil, ahlak ve hukuk. Ahlakla ilgili olarak bir soru

¹⁰⁶ Butler, 2001, 135

¹⁰⁷ Hayek, 2012c, 623

¹⁰⁸ Hayek, 2012c, 631

¹⁰⁹ Mirasa ilişkin eleştiri ve Hayek ile ilgili eleştirisi için bakınız, Piketty Thomas.(2014) *Yirminci Yüzyılda Kapital*. (Çev.Hande Koçak) . (1.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 361- 726.

sormakta Smith, “neden fakir olarak uyuduğumuz akşamın sabahında fakir olmamıza rağmen- tüm fakirler- zenginlerden hakkımız olanı almak için bir şey yapmıyoruz?” Dil örneği ise ulusu kültürel bir söylemle kabul edenlerce sıkça tekrarlanan ana dil örneğidir. Bebeklerin ya da yetişkin insanların konuşmasını ya da okuma yazma bilmemesine rağmen iletişimlerini nasıl sağladıkları ile ilgilidir. Son olarak da hukukun, bugün yasa yapımının bir süreci olarak ilk başvuru kaynağı olan örfi hukuktur.

Hayek toplumun kendi haline bırakılması durumunda, “üst aklın” yaratabileceğinden daha ziyade kompleks ve başarılı bir düzenin karşımıza “kendiliğinden” ortaya çıkacağı kanidir. İçerisinde çeşitli organizasyonlar barındırmasına rağmen kendisi bir organizasyon olmayacaktır.

Kurucu aklın tam karşısında, kendiliğinden doğan düzen olacaktır ve bizlere “görünmez eli” anlatacaktır. Dengenin oluşumu ve işleyişi ekonomik hayattaki gibi olmalıdır. Aklın algıladıklarımızın ve bilgimizin sınırlı olduğu yaklaşım, akli mükemmel olarak tasvir etmeyecektir ve bu aydınlanma dönemi içerisindeki İskoç Aydınlanması olarak anılan Smith, Hume ve Ferguson ekolünü bizlere öğretecektir.

Adalet, aç kalma özgürlüğümüdür? Özgürlük zorlamaya tabi tutulmama hali ve adaletin tecellisi bazı hallerde bizim sınırlarımız dışında ise oyun kurucu olarak devlet, nasıl tanımlanmalıdır? Devlet otoritesi liberal akım içerisinde kuşkuyu beraberinde getirecektir. Zira uyumlulaştırma ve değerler zorlamayı meşru hale getirecektir ve sonuçta zorlama kaçınılmaz olacaktır. Zorlama ilk olarak piyasanın işleyişine karışma şeklinde olacaktır zira iktidarların iktidarı ekonominin ayakta kalması ile ilgilidir. Popülist uygulamaların olmayacağını garanti verilebilir mi? sonuca ise devletin rol çalması olarak bakmaktadır.

Klasik liberalizm ve modern liberalizm ayrımında Hayek dine ilişkin bakış açılarını referans olarak verecek ve klasik liberalizmin din ve dindar ile bir probleminin olmamasının yanında modern liberaller için bu sorun alanı olarak tanımlayacaktır.

Hayek liberal gelenek içerisinde iki şekilde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler Hayek’in zayıf kalan bir yönünden kaynaklanmaktadır. Birinci gelenek, Hayek’i sosyal devlet karşıtlığı ve Smith’çi “bırakınız yapsınlar bırakınız

geçsinler” anlayışında dolayı, “modern liberaller” ve “kollektivistler” tarafından eleştirilenlerden oluşmaktadır.

İkinci gelenek ise, Hayek’in devlete yüklediği rollerdeki sınırı başarısız çizmesinden dolayı onun bir liberal olmadığını, zira devlete klasik bakışın dışında yüklediği rollerden dolayı eleştirilmektedir.¹¹⁰

Piyasanın işleyişi, bilgi, beceri ve şansın bir karışımıdır. Bilgi toplumun geneline dağılmış ve tek bir elde tutulamaz ise beceri, liberalizmin bireycilik ilkesinin temel referansı ve “herkesin yeteneğe göre ve herkesin ihtiyacına görenin” çok dışında, biricik olmak farklı düzeyleri kabul etmekle aynı şey değil midir? Diğer bir liberal Locke ise şans ile açıklanamayan hallere ilişkin yol gösterici bir kavram olarak kullanılacaktır. Açıklanamayan hallerle ilgili kurucu aklın ilki sayılabilecek şansa ilişkin Platon’un ideal devlet düzeni hatırlanırsa, Platon’da ideal düzende evliliğin kura yolu ile şansla belirlendiği bir düzenden bahsedecek ama Platon kurnazlıkla bu alanın düzenlenebileceğini bizlere itiraf edecektir. Zira “bazı şeyler şansa bırakılmaz” anlayışı peşinden otoriteyi ve sorun olmadığı iddia edileni baskı ile sorun haline getirecektir.

1.3. Liberal Düşüncedeki Konumu

Hayek’in metodunun üçüncü durak noktası liberalizmin “otantik”¹¹¹ değerleri olacaktır. Hayek liberalizmden etkilenmiştir, söylemi kısmen doğru olmakla beraber aynı zamanda liberalizmi de etkilemiştir söylemi ile doğruluğu daha su götürmez bir gerçeklik haline gelecektir. Bu kabulden hareketle etkilendiği noktalar ve etkilediği noktalar ayrı ayrı ele alınacaktır. Ama ilk olarak liberal düşüncenin temel değerleri nedir, düşüncüyü etkileyen filozofların katkısı ve aynı zamanda Hayek’in oynadığı rol ile nasıl şekillenmiştir veya daha farklı bir bakış açısıyla “Bir muhafazakâr olarak Hayek”¹¹² söyleminden hareket bizleri ne kadar doğru bir sonuca götürecektir.

1.3.1. Liberal Düşünce

Liberal düşünce içerisinde liberalizme dair tek bir tanım yapmak mümkün

¹¹⁰ Hayek, 2014, 183

¹¹¹ Yayla, 2015, 43

¹¹² Gray John. (2004). *Post Liberalizm Siyasal Düşünce İncelemeleri*. (Çev.Müfti Günay). Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin orijinali 1993’de yayımlandı), 47.

görünmemektedir. Zira liberalizme yüklenen mana, Barry'nin ifadesi ile "ilkelerde" uyumsuzluk yaşandığı andan itibaren kavram karmaşası yaşatacak ve uzlaşım mümkün olmayacaktır.¹¹³

Mises Liberalizm adlı eserinde vurguladığı üzere, liberal düşünce kozmopolit bir yapıya sahiptir. Piyasa temelli iş bölümü sayesinde toplumsal işbirliği ortak iynin felsefesi haline gelecektir. Kimseye ayrımcılık tanınmayacak kimse kayırılmayacak ve özel mülkiyetten ise sadece sağladığı ekonomik değerle de sınırlandırılmayacak kadar geniş olarak bahsedecektir. Mülkiyet, bireyin kendini iyi ve anlamlı bir hayatı geliştirebileceği özerk bir alan olarak tanımlar. Bireye yapılan vurgu devlet çabası yerine özgür insana yapılan vurgudur. Özgür insanın tek ihtiyacı sadece barış ortamıdır.¹¹⁴ Bu sebeple güvenlik vurgusu devredilemeyecek tek nitelik olarak değerlendirilmektedir.

Şiddet ve sahtekârlık olmadan rızaya dayalı birliktelik için ise süngü ve kurşun yerine akıl ve ikna olmalıdır. "Siyaset ile ilgili hedefi ise toplum üyelerinin doğru anlaşılan uzun vadeli çıkarlar", söylemi ile fayda eksenli ve toplumsallığın vurgulanmasına izin veren Mises'in değerlendirmesi yol gösterici niteliktedir.¹¹⁵

Liberalizm, sosyal ilişkilerde kendi kendini üreten düzenin keşfinden doğar. Kurgunun sonucu olarak ortaya çıkmamıştır fakat hükümet güçlerini sınırlandırmak için umulmadık biçimde doğan yararlı etkileri yaymış ve yükseltmiştir.¹¹⁶

Liberalizm terimi, kendisi tarafından belirtilen fikirlere doğrudan karşı çıkan fikirleri de içerisinde barındıracak kadar 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl içerisinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Hayek'e göre liberalizm ideolojik bir görüştür.¹¹⁷ Liberaller ilkelerini ideolojik olarak görmezler zira ilk olarak hiçbir ideoloji kendini ideoloji olarak tanımlamaz ayrıca, özgür düşünce ve açık bir sistem sunmalarından dolayı ideolojik olmadıkları iddialarını dile getirirler.¹¹⁸

Liberalizm iki farklı kaynak ve iki farklı gelenekten türemiştir, bu geleneklerden ilki, Britanya'da korunmuş olan 19. Yüzyıl Avrupa liberalizminin

¹¹³ Norman P. Barry. (2012). Modern Siyaset Teorisi. (Çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı). 176.

¹¹⁴ Ebeling, 2007, 137-9

¹¹⁵ Ebeling, 2007, 137-9

¹¹⁶ Hayek, F.A. (1978). *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*, Chicago: The University of Chicago Press, 112

¹¹⁷ Hayek, F.A. (2009). Liberal Düşünce. (55). 119-151

¹¹⁸ Heywood Andrew. (2011). Siyasi İdeolojiler. (Çev. A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan). Ankara: Adres Yayınları. (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı), 45.

büyük kısmında takip edilen “hukuk devleti” aracılığıyla emniyete alınan “bireysel özgürlüktür”. İkinci olarak’ da Kıta Avrupa’sında tüm toplumu aklın ilkelerine göre bilinçli bir şekilde yeniden inşa edilmesini isteyen “kurucu görüş” adıyla yorumladılar. Rene Descartes ve Britanya’da Hobbes tarafından geliştirilen rasyonalist görüş 18. Yüzyılda Fransız Aydınlanması düşünürleri döneminde üst düzeye ulaştı.¹¹⁹ Rousseau tarafından kurucu aklın özgürlük için zorlama yapılabileceğine ilişkin görüşleri bizi şaşırtmayacaktır¹²⁰ ve genel irade kavramına yüklediği anlam Hayek tarafından kabul edilmeyecektir.

Kurucu akıl geçmişin mirasını reddedecek ve “rahiplerin ve kralların” otoritesinden kurtuluş için bir talep olacaktı. Hayek’in Spinoza’dan yaptığı atıfla, “O yalnızca aklın emirlerine göre yaşayan hür bir adamdır” ifadesi, akılcılığı ve hürriyeti birleştirecek ve bir sonraki aşamada “üst akıl” kavramı bizi şaşırtmayacaktır.

Her ikisi de kendini liberalizm olarak tasvir eden ve pek az bakımdan benzeyen, iki politik felsefenden ilki, bütün kültür ve zihin fenomenlerinin evrimci bir yorumuna ve insan aklının sınırlarını kavrama ferasetine dayanan ve Hayek’in kurucu rasyonalizm adını verdiği, bütün kültürel fenomenlerin kasıtlı dizayn ürünü olarak muamele görmesine yol açan konsepte ve bütün kurumların peşin olarak benimsenen plana uygun olarak yeniden kurulmasının-inşa edilmesini- hem mümkün hem de arzuya şayan olarak gören inanç vardır. Birincisi geleneğe saygılıdır, bütün bugünün bilgi ve medeniyetinin geleneğe dayandığını bilir. İkinci sıradaki ise, geleneğe değer vermez ve akla medeniyeti dizayn görevi olan toplum mühendisliğine hazırlar.¹²¹ Ama Hayek yapılanları artık yeni fikirlere açık olmaktan öte farklı anlama gelecek kadar zorlamakta ve artık çok az ortak noktanın kaldığı konusunda bizleri ikaz etmektedir.¹²²

1.3.2. Hayek’i Konumlandırma Çabaları-Hayek Muhafazakâr Mı?¹²³

Hayek’e yöneltilen eleştiriler ve Hayek’in bu konudaki cevaplarını iki bölüm halinde değerlendireceğiz. Hayek’i konumlandırma çabaları bölümünde Hayek’e

¹¹⁹ Hayek, 2009, 137

¹²⁰ Ashford, Nigel. (2011). Özgür Toplumun İlkeleri. Çev. Can Madenci).Jarl Hjalmarson Vakfı Basımevi: Brommatryck & Brolins. (Eserin orijinali, 2009’da yayımlandı), 38

¹²¹ Hayek, 1978, 142

¹²² Hayek, 2009, 120

¹²³ Hayek, 2011, X

yöneltilen eleştirilere değineceğiz ve eleştirilere ilişkin haklılık paylarını ya da eleştirileri eleştiren bir karşı tutumla Hayek'in kendini konumlandırması bölümüne geçeceğiz.

Hayek'in Özgürlüğün Anayasası adlı eseri okumaya kitabın sonundan başlamamın nedeni, "Neden Muhafazakâr Değilim?" başlığının dikkat çekici olmasındandır. Zira çalışmada olmadığınız şeyi ifade ederken ne olduğunuzu ve yöneltilen eleştirileri açıklama çabanızla iki yönlü bir akım sunuyor olacaksınız.

Liberal düşünce içerisinde Hayek'e yöneltilen eleştirilerden başında Hayek liberal değil, bir muhafazakârdır iddiası yer almaktadır. Bazı yazarların bu konudaki görüşlerini Yayla¹²⁴ şu şekilde sıralamıştır. R.Barker'a göre Hayek'te muhafazakâr düşünce ağır basmaktadır ve onun liberalizmi muhafazakârlığın doğruluğu için kullanılmıştır. Hayek'in bu soru ile ilgili olarak üç farklı zamanda ve üç farklı eserinde bu konuya ilişkin cevaplarla karşılaştım.

İlk olarak "Kölelik Yolu" eserini yazdığında Hayek'in yakaladığı tanınmışlık üst seviyedeydi ama bu uzun sürmeyecekti. Dönemin hâkim ekonomik "reçetesine olan inançsızlığı" ve özgürlük ile mülkiyet arasındaki kurduğu özgürleşmenin olmazsa olmazı mülkiyet yaklaşımı, muhafazakâr ideolojide yer alan mülkiyet vurgusu ile eş olarak görüldü. Hayek'i piyasa inanişından dolayı geçmiş özeleyenlerden biri olarak saymaktaydı. Oysa Hayek muhafazakâr görüşteki mülkiyet anlayışı ile özgür bir toplumun temeli olarak gördüğü mülkiyet anlayışı ile aynı şeyi söylemeyecekti. Vurgulamalarını ise kendi iyi anlayışlarını zor yoluyla kabul ettirmeye dayanan muhafazakâr gibi algılanan Hayek yakaladığı şöhreti kısa zamanda sonlanacak ve hayatını kâbusa çevirecekti.

İkinci olarak 1960 yılında yayınladığı "Özgürlüğün Anayasası" adlı eserinde "Neden Muhafazakâr Değilim?" sorusuna yanıtlarını sıralayacaktır. İlerleme fikri, bireysel özgürlüklerin ihlal edilmesinin doğruluğunu savunan bir hal aldığında, muhalefet etmek gerekir. Muhalefet tek bir ögenin temsilcilerinden oluşmaz. Muhalefet etmek değişime karşı geçmiş savunmak değildir. Oysa bu muhafazakârlığın yaptığıdır, Hayek muhalefet ederek bireysel özgürlüğü savunmayı seçtiğini belirtecek ve yanlış konumlandırıldığından bahsedecektir.¹²⁵ Fransız devriminden beridir, rol oynayan muhafazakârlık sosyalizm yükselene

¹²⁴ Yayla, 2014, 227

¹²⁵ Hayek, 2011, 121-122

kadar, liberalizme rakipti. Avrupa’da liberalizm olarak adlandırılan şey, ABD’nin ortak geleneğidir, muhafazayı arzu ettiği şeydir. Amerika’nın radikalleri ve sosyalistleri, kendilerini “liberal” olarak adlandırınca¹²⁶, özgürlüğü savunan söylemlerinden dolayı, “liberal” terimi ABD’de farklı bir anlayışa yol açacaktı ve Hayek ABD’de “liberal”i kendi kullandığı anlamda kullananların, “liberteryen” kelimesini kullandığını söyleyecektir. Bu kullanımı cazip bulmadığını, suni olduğunu, boşluğu doldurmaya çalışan bir kelime gibi görüldüğünden dolayı rahatsızlığını söyleyecektir.¹²⁷

Muhafazakârlık, direnen yapısından dolayı yavaşlatır, alternatif sunmaz, buda muhafazakârlığın “kaderi” olmuştur. Oysa liberalizm ilerleme ve bunu hızlı yapmayı temsil eder.¹²⁸ İlerleme düşüncesi, her değişimi ilerleme olarak görmemekle birlikte, bilginin ilerlemesini insan gayretinin ana hedeflerinden biri olarak görür ve yeniyi yeni olduğu için değil, yeni bir şey ürettiği için değerli bulur ve yeni sonuçlarla çalışmaya uyumludur. Muhafazakârlık ise, cehalet taraftarlığını simgeler, ihtiyatlı davranmanın ötesine geçmektedir.¹²⁹

Siyasi spektrumu o halde üç ideoloji açısından nasıl çizebiliriz? Hayek, sosyalistleri sola, muhafazakârları sağa, liberalleri de ortaya koyarak bir şekle varmayı sahte bulur. Gerçeği bir üçgen ile anlayabiliriz,¹³⁰ bunu da bir ikizkenar üçgen ile değil de 3-4-5 üçgeni ile tanımlayabiliriz. Muhafazakârlık-Sosyalizme daha yakın olmasında dolayı 3 brm. İfade edecek, Liberalizme olan mesafeleri ile 4 brm. İfade edecek, peki sosyalizm ve muhafazakarlık 5 brm.lik uzaklıkta mı, yoksa $3+4=7$ brm. lik uzaklıkta mıdır, işte bu bilinemez. Bu sadece muhafazakârlığın sosyalizme ve liberalizme olan yakınlığını ölçmeye yarar. Yoksa brm. İfadesi de bizleri yanıltır ayrıca bilmekteyiz ki Avusturya İktisat Okulu geleneğinde iktisada ilişkin sunulan sayılar ile ifade etme düşüncesi de hoş karşılanmaz. Ayrıca Hayek bu pozisyonun değişebileceğini de belirtmektedir. Başka üçgenleri de karşımızda görebilmeyi beklemeliyiz.

Whig geleneği ise, sosyalist ve muhafazakârlar tarafından nefret edilen bir isimdir ve tüm keyfi yönetimlere karşı gelmenin adıdır. Liberalizm hiçbir zaman

¹²⁶ Hayek, 2011, 141 Whig geleneği doğduğu ülkede öldü, savunduğu prensipler artık belirli bir tarafa mahsus değildi ve savunucuları bu ilkelere sadık kalmadı.

¹²⁷ Hayek, 2011, 141

¹²⁸ Hayek, 2011, 122-123

¹²⁹ Hayek, 2011, 133

¹³⁰ Hayek, 2011, 124

tamamen gerçekleşen, hayata aktarılan bir şey olmadı. Bu yüzden, evrimi değişmeyi ister. Değişimin yönünü ise, serbest gelişmenin önündeki engelleri kaldırmak olarak görür. Bunun için ise, eskiden kurulmuş bazı kurumları bugün yeniden talep etmek geçmiş arzulamak değildir.

Liberal düşünce, muhafazakâr düşünceden hür bir toplumdan ne anlamalıyız sorusuna yanıt ararken faydalanmıştır. Kendiliğinden doğan düzen unsurları bunun en açık örneğidir. Liberalin sosyalist ve muhafazakâr düşünce içerisinde bazı hallerde orta bir pozisyonu dile getirir. Sosyalistin kaba rasyonalizmi ve muhafazakârın mistisizmi arasında, liberal cevapları bulabileceğinin rasyonel bir varlık olduğunun farkında olmakla beraber, cevapları tam olarak bulabileceğinden ve bulduklarını kesin doğru olarak görmediğinden bazı hallerde aklın yetersiz kalacağından tabiatüstü hallerin olabileceğinden ve ne kadar az bildiğini itirafla beraber bazı kurum ve alışkanlıklardan yardım ister.¹³¹

Muhafazakâr, yeniden korkan ya da isteksiz olan, kendine güvenmeyen ve değişimi istemeyendir dikkat edelim yavaş değişim değil. Liberalizm ise, güven, hızlı değişim ve cesareti ifade eder.

Muhafazakârlar, ekonomi alanında ise, piyasanın kendini düzenleyeceğini ve bir şekilde uyumu sağlayacağına inanır. Değişimi sağlayan başka dinamiklerde var mıdır? Yüksek akılların- üst akıl- değişimi gözetlemesi, murakabe etmesi ile kendini güvende hisseder. Zora ya da iktidara karşı, doğru olduğuna inandığı amaçlar için kullanımında itiraz etmez. Faydacı, ilkedden mahrum¹³² ve iyi-akıllı insanlarca yönetim işinin üstlenileceğidir. Bu diğer insanlara sahip olduğu değerleri empoze etmeyi salık verir.¹³³ Old Whiglerce açıkça gösterilir ki, liberal kendi inanç ve manevi değerleri ne kadar kuvvetli olursa olsun, empoze etmeyi düşünmeyecek ve manevi e dünyeviye ayıracaktır.¹³⁴

Üst akıl, eşitlikçiliği temsil etmez. Muhafazakârlık, her toplumda, tevarüs ettikleri standart ve değerler açısından korunması gerekenlerin olduğunu ve muhafaza işleminin ise, aşikâr biçimde bu tesirli insanlarca yapılmasını isteyecektir. Liberalizm ise, aşikâr biçimde üstün olan bu insanlara tayin edici otorite vermeyecektir, hiyerarşiyi savunmayacaktır. Statünün korunmasına hizmet

¹³¹ Hayek, 2011, 126-136

¹³² Hayek ahlaki ilkelerden mahrum olduğunu ileri sürmediğini söyleyecektir. Yeni fikirlere muhalefet etmek için kendine has, ilkelere sahip olmayışı kendini savunmayı zorlaştırır.

¹³³ Hayek, 2011, 127

¹³⁴ Hayek, 2011, 137

eden, yerleşik değerlere saygıyı kabul etmeyecek ve medeniyetin evrimindeki bu insanların konumlarını hak ettiklerini ispatlamalarını isteyecektir.¹³⁵

Peki, neden muhafazakârlar, sosyal güçlerin değişimine neden güvenmez?

1. Otoriteye düşkünlük
2. Ekonomik işleyişi açıklayamayışı

Muhafazakârların, sosyal düzenin işleyişine ilişkin muhafazanın nasıl sağlandığı ile ilgili olarak, liberal olduğu düşünülen yazarlardan yardım almışlardır. Burke, Hayek'e göre bir old wigh ti, Tory olduğunu bilse ürperirdi. Felsefi alanda Aydınlanma düşüncesinin, siyasi ve sosyal alanda Fransız Devrimi'nin dönüşüm ve değişim iddialarına verilen tepki, Burke ile şekillenmiştir.¹³⁶

Üçüncü olarak' da sosyal adalete yönelttiği eleştiriler le piyasanın sadık bir takipçisi olduğunu aktaracaktı. Ama burada da yeni bir tartışma başlayacaktı. Hayek'in toplumlar bazı talihsizliklere ve sefaletle kayıtsız kalamaz. Piyasa ekonomisinin zenginlik yaratmayı sürdürdüğü bir ülkede devletin herkese bir asgari gelir garantisi sağlaması düşünülebilir. Ne var ki, bunun piyasa ekonomisinin işleyişini tahrip edecek şekilde yapılmaması gerekir. Aksi takdirde, orta ve uzun vadede, gelir garantisi imkânsızlaşır. Devletin sosyal ve ekonomik hayatla ilgili olarak yapması gerekenler elbette vardır. Şehirlerin su ve kanal şebekelerinin yapılması, bazı yol ve köprüler gibi alt yapı tesislerinin inşası, salgın hastalıklarla mücadele, ölçü ve tartı standardizasyonu, tapu kayıtlarının tutulması vb. bunların başlıcaları olarak sayılabilir. Ancak temel ilke özel sektörün yapabileceği her şeyin özel sektöre bırakılmasıdır. Ayrıca işler kamu tarafından yapılacaksa, merkezi idare tarafından değil mahalli idare birimlerinin yapmaları tercih edilmelidir. Bunun rekabetin teşvik edilmesi, kaynak kullanımının etkinliğinin artırılması, devletin büyümesinin engellenmesi gibi faydaları olabilir. Bu yaklaşım klasik liberal anlayıştan daha farklı bir devlet tanımı yapmaktadır bizlere. Jandarma devlet, gece bekçisi devlet söylemlerinden bir nebzedenden daha uzak olan söylemler, bizi Hayek'i Yeni Sağ düşüncesi ile anılmasının nedenini açıklayacaktır.

Hayek Yayla'nın ifadesiyle büyük bir filozof ama Tanrı veya peygamber değil. Liberallerin Hayek'i sevmesi ve ona yanılmazlık payesi vermesi

¹³⁵ Hayek, 2009, 142

¹³⁶ Duman, F. (2007). *Aydınlanma Eleştirisinde Devrim Karşıtlığına: Liberal-Muhafazakâr Bir Düşünür Olarak Edmund Burke*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 193

düşünülemez. Yayla'nın Hayek üzerinde yaptığı eleştiriler ise;

1. Kuralların genel olması ile özgürlük arasındaki kurulan bağ, gerçekte özgürlüğü garanti altına almaya yeter mi?
2. Hayek in toplumların evrim teorisi çerçevesinde doğal olarak özgürlükçü bir topluma gideceğinden emin olabilir miyiz?
3. Kendiliğinden doğan düzen içerisinde, bireysel özgürlük bakımından niyetsizlik sorun teşkil etmez mi? Bilinç, mücadele ve talep olmadan ve korunmadan korunabilir mi?
4. Otoriter yönetimlerde de liberal politikalar uygulanabileceği iddiası? Otoriter yönetimleri özgürlükçü liberal düşünce yendi ve demokrasiye liberalizm adına sahip çıkıldı iddiası doğru mudur? Liberalizm ve demokrasi arasında bir çelişki yok mudur?
5. Klasik liberalizm'in modern liberalizm'den farklı olarak dinle savaştığı görüşüne ilişkin açıklamalar yeterli midir? Liberalizm dine özgürlükçü düşünce içerisinde bir yer açtı, Locke'un mücadelesi nin temeli de din ile devletin birbirine eklenmesinin engellenmesi değil midir? Dinlerde de ayrımcılık ve baskıya karşı isyan hareketleri yok mudur?

Amerika'da sol eğilimli fikirleri savunanlara liberal denilmekte, klasik liberalizmin görüşleri ise, kısmen yeni muhafazakâr ve kısmen liberteryen kişiler tarafından benimsenmektedir. İngiltere'de de klasik liberal temalara son yıllarda Muhafazakar Parti daha büyük ölçüde sahip çıkmaktadır. İlk liberallerin (Old Whig) mirasçısı olan İşçi Partisi, içinde ılımlı ve radikal kanatlar barındıran, yakın zamanlardaki adımlarıyla sosyalist rengini azaltmaya çalışan bir partidir. Kendilerine liberal vasfını veren partiler ise, bu iki büyük partinin arasında oynak bir çizgide yer almaktadır. Kıta Avrupa'sında da durum karışıktır. Liberalizm kelimesi ilk anlamına biraz daha yakındır ama liberalizm temalarının hem dini bir kelimeyi de adlarına ekleyen partiler (Hristiyan Demokrat Partiler) hem de sosyal demokrat partiler tarafından belli ölçüler içinde paylaşıldığı veya seslendirildiği izlenmektedir Özellikle Fransız devrimine bir tepki olarak gelişen muhafazakarlık, devrim öncesi eski düzenin yeniden canlanmasını istemektedir. Uzun süre bu akımın gericilik olarak nitelenmesinin arkasında yatan da budur.

Hayek'in siyaset felsefesi muhafazakârlıktan farklıdır. Devrime karşı olan duruşu, toplumsal değişimlerin şiddetli dönüşümler yoluyla değil de toplumun

doğal seyri içinde kendiliğinden bir şekilde gerçekleşmesini savunmasıyla, geleneğe çok önem vermesiyle muhafazakâr anlayışa yakın bir tavır içinde bulunmakla birlikte her koşulda hukuk devletinden yana olmasıyla, devletten ziyade bireye önem ve öncelik vermesiyle, bireyi sadece devlete karşı değil, başka bireylerden gelebilecek keyfi baskılara karşı da korumak diğer bir ifadeyle bireyi sınırlayacak her anlayışa, inanışa ve muhafazakârları çoğu zaman bilim yerine hurafelere inanmakla suçlamasıyla, muhafazakâr siyasetten ayrılacaktır.

1.3.3. Hayek'in Kendini Konumlandırması

Hayek'in kendini tanımlamasına değinmeden önce, Hayek'i öğrenebileceğimiz kaynaklarla ilgili olarak; Yayla'nın bu alanda vurguladığı üç önemli isim Hayek ile ilgili çalışan kişilere yol gösterici niteliktedir. Norman Barry, Chandran Kukathas, Eamon Butler. Ülkemizde ise Hayek ile ilgili çalışmaları ise temelde iki kişi üzerinden okumaktayız. Atilla Yayla ve Mustafa Erdoğan.

Hayek'in kendini konumlandırması bıraktığı eser olan ve bugünde varlığını sürdüren Mont Pelerin Topluluğu ile kolaylaşabilir. Tokyo'da gerçekleştirilen açılış konuşmasında ; "Liberal terimi, öz anlamını yitirecek kadar gelişigüzel kullanılan bir sözcük haline geldi; ancak paylaştığımıza inandığımız ülkeleri adlandırmak için kapsamlı iki bilimsel görevi yerine getirmek durumundayız. Bunlardan ilki, liberal kuramın zaman içinde kendisine rastlantısal olarak eklenmiş bazı yabancı fikirlerden ayıklanması; ikincisi ise, liberalizm durağan, kısır bir akıma döndükten bu yana ortaya çıkan ve basite indirgenmiş bir liberalizmin görmemezlikten geldiği bazı çağdaş sorunlara bilimsel çözümler bulmak zorunluluğudur."¹³⁷

Hayek bir sistem kurmaktan ziyade mensubu olduğunu söylediği "old Whig" geleneğinin tarihsel süreç içerisinde nasıl tükendiğini klasik liberalizmin bir sonraki aşamayı oluşturduğu ve basitleşmiş, uzaklaşmış bu geleneği kurtarmak için yola çıkacaktır. Esin kaynağı olarak da kendine İskoç ahlak filozofları ve Kıta Avrupası'ndan David Hume, Adam Smith, Bernar de Mandaville, Edmund Burke'u, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville, Lord Acton ve Imanuel Kant'ı esas alacaktır.¹³⁸

¹³⁷ Yayla, 2015,7

¹³⁸ Hayek, 1978,112

Hayek, liberalizm teriminden, ilk olarak İngiltere’de 17.Yüzyılın sonlarındaki “Old Whig” yönetimi zamanından 19.Yüzyılın sonundaki Gladstone¹³⁹ dönemine kadar geçen zaman diliminde, arzulanan siyasal düzeni anlamaktadır.¹⁴⁰

Whig geleneği, özgürlüğü temsil eden partinin bilinen genel adıdır. Parti herhangi bir ülkenin parti politikası değildir. Parti ile kastedilen entelektüel ve ahlaki prensipler setini savunan insan gruplarıdır. Whig geleneği 19. Yüzyılda ABD ve İngiltere’de ve radikaller arasında itibardan düşmesi sonucu doğduğu ülkede öldü. Liberalizm Fransız Devriminin kaba rasyonalitesini ekarte etti, fakat liberalizm rasyonel, milliyetçi ve sosyalist nüfustan etkilendi. Whig geleneği liberalizmi kurtarma adına girişilen mücadele ise, Hayek kendini bir Whig olarak tanımlamanın da ötesinde Eski bir Whig olarak görecektir. Otantik haline vurgu yapacaktır.

Gladstone dönemi ile kast edilen, Maliye Bakanı Chancellor of Exchequer ve özellikle 1865’de Palmerston’un ölümünden sonra, dış politikada en yakın arkadaşı John Bright ile beraber, liberal ilkelerin yaşayan temsilcisi olarak kabul gören, liberal Başbakan W.E. Gladstone kast edilmektedir.

Hayek şöhret kazanmasının kolay olmadığını söyleyecektir ve kendisini geleneğe bağlı ve muhafazakâr eğilimlere sahip olarak tanımlayacaktı. Her bilim adamı muhtemelen kendi sahasında sadece entelektüellerin ilerici siyasal görüşler olarak mütalaa ettikleri görüşleri tuttukları için büyük bilim adamları olarak hak etmedikleri yaygın bir şöhret kazanmış olan birkaç adam örneği isimlendirilebilir; fakat ben şimdiye kadar daha muhafazakâr eğilimleri olan bir bilim adamına siyasal sebepler yüzünden böyle bir sahte ünün ihsan edildiği bir tek örneğe rastlamadım. Yayla, bunu bir adım öteye taşıyarak Smith, Hume, Kant, Spencer, Mises, Nozick, Rawls¹⁴¹ nasıl unutulmaz isimlerse ve her zaman anılacak ve incelenecekse Hayek’de unutulmayacak isimlerden biridir diyecektir.¹⁴²

¹³⁹ Maliye Bakanı Chancellor of Exchequer ve özellikle 1865’de Palmerston’un ölümünden sonra, dış politikada en yakın arkadaşı John Bright ile beraber, liberal ilkelerin yaşayan temsilcisi olarak kabul gören, liberal Başbakan W.E. Gladstone.

¹⁴⁰ Hayek, 2009, 149

¹⁴¹ Adalet konusunda Hayek, Rawls ve Nozick hakkında değerlendirme için bkz. Armağan Öztürk. (2013). Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu: Rawls, Hayek, Nozick (1. Baskı) İstanbul: Doruk Yayınları. Hayek, Profesör Rawls’ın “sosyal adalet” kelimesini kullanmasından rahatsızlık duyacak ve yaşanan bir kavram karmaşası olarak niteleyerek teessüflerini ilettiğinden bahsedecektir.

¹⁴² Yayla, 2014, 1-2

Hayek liberalizmi hem tarihsel bağlamda hem de otantik-doğal-ilk- hali ile zamanın problemlerine çözüm amacıyla dile getiriyor. Liberal ideolojiyi, talihsiz bir ideoloji olarak görüyor. İlk olarak, insanlığa kazandırdığı değerlerin önemini ve anlamını yeterince anlaşılıp takdir edilmemesi olarak görmektedir. İkinci olarak, kavram olarak tuhaf bir dönüşüme ve genişlemeye uğraması sonucu, kolektivizm ve devletçilik lehine reddeden fikir ve yaklaşımları kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanması olarak görmektedir.¹⁴³

Yaşananlar bir kavram karmaşasını mı görülmeli yoksa yaşananlar bir içini boşaltma veya yapısını değersiz kılma çabası olarak mı değerlendirilmelidir. Gerçekleşen, sübjektif değerlendirmelerin, objektif bazı kriterleri-ilkeleri revize etme geliştirme olarak mı değerlendirmelidir. Yoksa gerçekleşen sübjektif değerlendirmelerin objektif kriterlerin-ilkelerin yerini alması olarak mı değerlendirilmelidir. Hayek'in sübjektif değerlendirmeleri objektif değerlendirmelerle bağdaştırdığı ve bazı açıklanmayan halleri geliştirmedeki tutumundan dolayı liberal akımın içinde değerlendirmek gerekir. Yayla, "Özgürlüğün Kara Sevdası" diye anlatacak Hayek'i.

Liberalizm, bireysel özgürlüğü merkeze oturarak savunan, negatif özgürlüğü savunmadır. Negatif özgürlük, özgürlüğü engelleyecek müdahalelerin olmadığı haldir, tam anlamıyla müdahalesiz olma halidir. Zorlamaya maruz kalmayan birey özgürdür. Topluluk fikrîde tam bu noktada devreye girmektedir ve bireylerin oluşumu olan toplum, her bireyin kesin özgür olması halidir. Topluluk karşıtlığı yoktur, sınır karşıtlığı da.

Hukuk, özgürlüğü herkesin özgürlüğünü korumak maksadıyla sınırlayabilir. Popper'ın deyimiyle, "Açık Toplum" da bu şekilde hayat bulur, her toplumda bireylerin özgürlüğünü uyumlulaştırma çabasıdır bu. Bu toplum halini, "Kendiliğinden Doğan Düzen" olarak adlandıracağız.

Özgürlük ve özel mülkiyet arasındaki ilişki için, özgürlük ve özel mülkiyet iç içedir, zorunluluktur. Hayek, özgürlüğü keyfi müdahalelerin olmaması hali olarak görecektir ve bireyin özel bir alana sahip olması gerektiğini ifade edecektir.

Bu topluluk yapısı içerisinde, kural ve düzenin oluşumu nasıl gerçekleşmiştir. Evrensel adil, davranış kuralları ne devlet, ne de otorite tarafından yaratılır, hayatın akışının ürünüdür. Muhafazakârlığın ifadesiyle, "zamanın

¹⁴³ Yayla, 2012, 11

testinden geçmiştir” bu davranış ve kurallar. Bu düzen içerisinde devlete ilişkin değerlendirme ise, gerekliliğini kabul etme ve adil davranış kurallarına uyulmasını sağlamaktır. Bu devlete zor kullanma tekelini sağlayacaktır.

Hukukun kaynağı olarak da, özel mülkiyeti ana kaynak olarak gösterecektir. Kamu hukukunun genişlemesi, açık toplumun gerilemesi anlamına gelecektir. Toplumun temeli özel hukuk ve ceza hukukudur. İdare hukukunun gerçekleştirdikleri hukuk değil, kendiliğinden doğan düzene bir müdahaledir.

Bu sistem içerisinde, devletin varlığını kabul ettikten sonra, çizilen bu sınırlarda faaliyeti gerçekleştirme organizasyonlar aracılığıyla sağlanacaktır.

Organizasyon, kurallara değil, iktidar sahibinin talimatlarına dayanır. İkinci olarak, amaçların dayatılmasına dayanır. Oysa kendiliğinden doğan düzende, soyut ve genel kurallar ile varılması gereken bir amacın dayatılmaması halidir. Hayek'in tanımlamasıyla, faaliyeti gerçekleştirmeden önce, yapabileceklerine mi, bakıyorsun, yapamayacaklarına mı?

Amaç ve değerlerin dayatılmamasının katkısı irdelenecek olursa, Mill'in etkisi unutulamaz. Özgürlük ile ilgili söylemlerine baktığımızda, özgürlüğün olması gerektiği ve fikir hürriyeti açısından değerli olduğunu şu şekilde meşrulaştıracaktır ve bugün basın özgürlüğü dâhil birçok, ifade hürriyeti, söylemlerin ya gerçeğin tamamı, ya gerçeğin bir kısmı ya da gerçeğin tam tersi olduğunun bilinebilmesi için söylenmesi gerektiğini aktaracaktır.

Hayek ise bunu sağlayacak bir sistem olarak, catalaxy'i-piyasa ekonomisini-bizlere öğütleyecektir. Catalaxy temelde, müdahaleciliğin adeta bir virüs gibi, kendi kendini yeniden üreten ve daha güçlü bir etki ile vücuttan atılması gerektiği için her düzeyde dozunun artırılması gereken bir hal olduğunu aktarmaktadır. Yayla, Hill ve Berlin'i değer çoğulculuğunu savunması açısından değerli bulacak ama Hill için, sistem önerisi yapmadığı için eleştirecek ve Berlin'inde negatif özgürlüğe ilişkin değerlendirmelerini yetersiz bulacaktır.

Hayek Özgürlüğün Anayasası adlı eserinde, özgürlüğü korumak isteyenlerin izlemesi gereken ilkeleri ifade etmiştir. Mevcut kurumların bunu imkânsız kılmasından dolayı, başlangıçta fikir olarak gördüğü ütopyaı, ütopya hayalinden çıkararak, kurucu babaların başarısız olduğu problemin çözümünü buluncaya kadar yoğunlaşmıştır.

Hayek Özgürlük Kurallar ve Düzen adlı eseri ile üstlenmiş olduğu şeyi, Montesguie'nun on sekizinci asırda gerçekleştirdiği şeyin Yirminci Yüzyıl içerisinde yapmaktan farklı olmadığını söylemektedir.¹⁴⁴

David Hume ile başlayan, 20. yüzyılın etkili liberal düşünürleri Popper ve Hayek'e kadar uzanan çizgideki düşünürler, "kartezyen veya kurucu aklın beşeri ilişkilerde sanıldığı kadar etkili bir rolünün olmadığını ısrarla vurgulamış, sosyal mühendislik denilen, toplumu rasyonel bir plana göre baştan aşağı yeniden kurma fikrini reddetmişlerdir."¹⁴⁵ "Ölümcül kibir "olarak adlandırdığı içinde yaşadığı dünyayı istediği gibi değiştireceğine dair yaşadığı inanç bunu hiçbir koşul altında, piyasa sistemi kadar verimli ve sağladığı koordinasyon açısından da spontane düzen kadar başarılı olamaz.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Hayek, 2012a, 97

¹⁴⁵ Yayla, 2012, 35

¹⁴⁶ Hayek, 1988, 27

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK VE ADALET KURAMI

2.1. Özgürlük ve Adalet Tartışmaları

Meta-ideoloji olarak görülen liberalizmin özgürlük ve adalete ilişkin değerlendirmesinde bireyin ve toplumsalın konumu hakkında yapacağımız değerlendirmeler, kamusal alan - özel alan tartışmalarının da temelini oluşturacaktır. Klasik liberal temsilci John Locke'un toplum sözleşmesi hakkında yaptığı değerlendirmelerden hareketle şunu söylemek mümkündür. Esas olan toplumunda temelini oluşturan bireyin alanıdır, sivil toplumdur. Devlet sivil toplum marifetiyle gerçekleştirilmiş bir sonraki aşamadır. Bu sebeple devletin sivil toplumun değerlerinin dışına çıkması düşünülemez.

Sivil toplum neden korunması gerekendir? sorumuza ise, Ferguson'dan yaptığımız alıntı ile "Çok sayıda insanın her bir adımı ve hareketi aydınlanmış çağlar diye adlandırılan dönemde bile, geleceğe yönelik aynı düzeyde bir körlük gerçekleştirir ve uluslar, gerçekten insan eyleminin sonucu olan, fakat insan tasarımının uygulanması olmayan kurumları tesadüfen bulurlar."¹⁴⁷

Siyaset toplumsal yaşama ilişkin olarak bazı hallerde bir sonuç iddia edebilir ya da yeni bir başlangıcı tanımlamak için gerçekleşeni "devrim"¹⁴⁸ olarak tanımlayabiliriz. 17. – 18. Yüzyıllarda 1688 "Şanlı-Whig Devrimi", 1776 "Amerikan Devrimi", 1789 "Fransız Devrimi" birbirlerini etkiledi ve benzer değerlerden etkilendi. Fakat sonuçları itibariyle ülkelerini farklı değerlere ulaştırdı.

Fransız Devriminin, ilham aldığı Amerikan Devriminden örneğin, anayasa ve eşitlik ilkesi konusunda, yasama yetkilerine sınır koyan bir anayasa ve hukuki eşitlik yerine fiili eşitlik talep eden modern sosyalizmin öncüllerinin tehdidi altında bırakmasıdır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Duman F. (2006). Akılcılık Bağlamında İki Geleneğin Karşılaştırılması, *Ankara SBF Dergisi*, 61(1), 117-151

¹⁴⁸ Heywood, 2012, 300, "1688-1776-1789" devrimleri Marksist öğretisi için devri olarak nitelenemez, zira siyaset kurumu ilk olarak hem yeni bir sahabe kavuşmuştur hem de sınırlı bir alanda gerçekleşmiştir. Hayek için ise bunlar devrimdir zira hukukun üstünlüğü, birey ve hukuk devleti kavramları için önemlidir.

¹⁴⁹ Yayla, 2014, 298

Hayek'in rahatsızlığı, "keyfi iktidara" karşı, "hukukun üstünlüğü" ilkesini inşa etmektir. Montesquieu ve farklı bir gelenekte olmasına rağmen Rousseau'da benzer kanaatlere sahip olacaktı. Rousseau'nun¹⁵⁰,

"kanunların konusu geneldir dediğim zaman, kastım şudur: kanun her zaman yurttaşları bir bütün (cumhur), davranışları da soyut olarak göz önüne alır, kişiyi ya da muayyen bir fiili dikkate almaz. Mesela, kanun ayrıcalıklar olacağını vaz edebilir, ama bu ayrıcalıklara sahip kişileri isim isim belirtmez: Kanun vatandaşları, sınıflara ayırabilir, hatta bu sınıflara giriş şu ya da bu kimseyi isim söyleyerek tayin de edemez. Kanun bir hanedana dayalı krallık yönetimi kurulabilir, ama ne bir kral seçebilir ve ne de kraliyet ailesi tayin edebilir, kısacası, isim olarak belli kişiye taalluk eden her şey yasama yetkisi alanı dışında kalır".

Hayek'te Kant ve Humboldt etkisini üzerinden konu ilerleyecek olursa, Kant'ın "kategorik emir" kavramı üzerinden değerlendiremeye gidebiliriz. "İnsanın daima, aynı zamanda evrensel bir yasa haline gelmesini isteyebileceği düstur üzere davranmalı" kuralı, hukuku ve genel ahlakı birbirine bağlamaktadır. Ahlak hukuku konusundaki bu Kantın iddiası, her bireyin bir amaç olması ve her şekilde bir araç olarak ele alınmamasını gerektirir. Hayatı bir iç mesele olarak görme ve ruhun özgür olmasını mutluluğun sadece bir dış mutluluk olmadığı iddiası vardır.¹⁵¹ Humboldt'un etkisini ise, devletin zorlayıcı faaliyetlerini sadece önceden ilan edilmiş genel yasaların icrasıyla sınırlamakla kalmıyor, devletin meşruluğun asıl sebebi olarak gösteriyordu. Bu "kanuni özgürlüğün kesinliği" ilkesi, bireysel özgürlük içinde gösterilmemiştir. Sorun da, devletin zorlayıcı olmayan işlevlerinin ne olduğu sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Bu *Rechtsstaat*, yani hukuk devletinin kavramsallaştırılması çabasıdır. Hayek bunu liberal hareketin ideali olarak gösterecektir.¹⁵²

O halde sorumuzu kölelik yolu gerekli miydi? diye yöneltebiliriz. Hayek¹⁵³ eserinde; "total meşruiyet olarak, sosyal, siyasal ve ekonomik mühendisliği eleştirmiştir. Mühendisliğin planladığı; hayat planlamacılığı, akıl planlamacılığı, özgürlük planlamacılığı, iktisat planlamacılığı, eğitim planlamacılığı bilgi planlamacılığı, ahlak planlamacılığını ve hukuk planlamacılığını" eleştirmiştir.

¹⁵⁰ Hayek, 2012c, 562

¹⁵¹ Humboldt, 2013, 25

¹⁵² Hayek, 2014, 300

¹⁵³ Eserinin alt başlıkları çerçevesinde sıralama oluşturulmuştur. Çetin H. (2004). Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek'in "Kölelik Yolu" Eserini Yeniden Okumak, *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1),1-23.

Siyaset felsefesi ile uğraşanların özgürlük ve adalet tanımlamasına sahip olmadan olması gerekenle ilgili yorumlarının eksik kalacağını ifadeden hareketle Hayek'in ekonomi alanında yaptığı çalışmaların arkasından 1944 tarihinde yayınladığı eserinin ortaya çıkışında, Keynes politikalarının uygulanışı ve sonrasında genel anlamda yaşadığı yalnızlığın eseridir.

Eserin temel olarak üzerinde durduğu konu, totalitarizm neden tehlikelidir, totalitarizme götüren yollar nelerdir adalet tanımlaması hakkındaki görüşlerini klasik iktisat temelinde şekillendirerek, siyaset ve iktisadın el ele nasıl yürüdüğünü ifade etmesidir. Özgürlük ve adalet arasındaki değerlendirmeleri ise eleştiriye konu olacak fakat Hayek, 20. Yüzyıldaki Liberal düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olması yönünde büyük bir adım atacaktır.

Eser savaş döneminin ürünü olmasından kaynaklı olarak savaş döneminde kısıtlı kâğıt imkânından dolayı yeterli düzeyde Amerikalı yayıncı University of Chicago Press tarafından basılamayacaktır. Ancak Reader's Digest 20 sayfalık özeti ile Amerikalı oyuncu kitlesine 1945 Nisanında ulaşacaktır. Hayek gerçekleştirilen memnuniyetini ifade ettikten sonra kendisine böyle bir özetleme yapılması yönünde bir talep gelse dahi bunu bu şekilde gerçekleştiremeyeceğini ifade edecektir.

Eser neden savaş döneminin eseridir ve Hayek bunu neden gerçekleştirmiş diye düşünüldüğünde, filozofların yaşadığı dönemlerin sorunlarına yanıt aradıkları fakat bunu dar bir kapsamda değerlendirmekten daha öte zaman kavramının dışında genel bir mahiyet sunması ile ilgi odağı haline gelmektedir. Hayek yaşananları totalitarizmin yükselişine bağlamakta ve kıt kaynak mücadelesinin ötesinde görmektedir. Genel itibarıyla yaptığı değerlendirmelere ve soruna ilişkin bakış açısını özgürlüğün önemi konusunda aktaracağız.

Liberalizm, özgür olduğunu iddia eden İngiliz topluluğun başkaldırısı olarak karşımıza çıkacak ve liberal düşünürlerle sınırlamamak kaydıyla siyaset felsefesi ile uğraşanların anlamlandırmaya gayret ettiği konuların başında gelecektir. Hayek'in de bu konudaki en önemli eseri, Özgürlüğün Anayasası olacaktır.

2.1.1. Adaletin Önemi

Hayek'e göre adalet "insanın bilgisinin sınırlılığının bir ürünüdür. Bilgi kuramında da görüldüğü gibi eğer insanların bilgisi sınırsız olsaydı, yani her şeyi

bilselerdi adalete gerek olmazdı. Çünkü insanlar eylemlerinin bütün sonuçlarını, etkilerini bilebilir, aynı şekilde başkalarının eylemlerinin etkilerini bilebilir ve herhangi bir kurala uymaya gerek duymazlardı. Dolayısıyla böyle bireylerden oluşan bir toplumda adalete ihtiyaç duyulmazdı”.¹⁵⁴

Adalet insanlar tarafından bilinçli olarak gerçekleştirilmemiş olan durumlara değil, insan eyleminin kast edilmemiş davranışlarının bir sonucudur. Kişi ve kişileri bilinçli eylemlerimiz ile etkilerken üniform davranış kuralları ile hareket ederiz. Bu süreç içerisinde bireyin davranışları adil veya adaletsiz olabilir fakat bunu başkaları için öngörülemez olduklarından dolayı adaletsiz olarak nitelemek doğru olmaz, çünkü hiç kimsenin bilgisi dâhilinde olmayan birçok durum vardır.¹⁵⁵

Adalet ve özgürlük kavramlarını birbirlerinden ayrı düşünölemeyecek kavramlardır zira “adaleti sağlamak” gayreti ile yaptıklarınızın kişileri “özgür” hale getireceğinize inanıyorsanız yapılan Hayek’in yöntemi ile uyuşmaz. Nedeni ise;

I. Dünya Savaşı’ndan önce Alman Tarih Okulu mensuplarından, kendini liberal olarak tanımlayanlar içerisinde, “devlet sosyalizmi” nin savunucularda bulabilirsiniz. Bu fikrin gerekliliğini ise, “eski moda” klasik liberalizmin negatif karakter taşıdığından hareketle, özgürlüğü anlamada ve hükümet için, baskı, şiddet ve dolandırıcılık karşısında vatandaşına hayat, hürriyet ve mülkiyet sağlamakla yetinmesinin yanlışlığında görüyordu. Oysa hayatın belirsizliğine karşı vatandaşlara daha fazla sosyal güvenlik politikaları aktarılmalıydı. Bu sebeple kendi “ilerlemelerini” yeni bir aydınlanmış liberalizm olarak doğru ve eksiksiz kabul edecektir.¹⁵⁶

Atilla Yayla, Özgürlük Yolu adlı eserinde, Hayek’in adalet anlayışını vurgulamadan önce, adalete ilişkin olarak bizlere adaletin ihtiyaç mı zaruret mi olduğu sorusuna işaret etmektedir. Siyaset ve ekonomi teorilerinin temel noktası, toplumsal yaşamda insanların arasındaki çözümlenmesi gereken sorunları ele almak ve nihayete erdirmek olarak tanımlamaktadır.

Adalete ilişkin tartışmaya katılmak toplum teorisi inşa etmek demektir bir bakıma. Platonla başlayan adalet savunusu son dönemde Nozick tarafından da ele alındığı bir gerçektir. Benzer zaman dilimlerinde yer alsalar da hoca-öğrenci ilişkisine sahip de olsalar Platon ve Aristoteles birbirlerinden oldukça farklı bir

¹⁵⁴ Hayek, 2012b, 300

¹⁵⁵ Hayek, 2012b, 305

¹⁵⁶ Ebeling, 2007, 130

toplum, kabuller ve sonuçlarla iki grup üzerinden tartışmaların bugünde sürmesine önayak olmuşlardır. Birinci grup, pazar adaleti, değişimci adalet veya prosedürel adalet olarak da adlandırılmakta ikinci grubu ise, sosyal adalet, dağıtımcı adalet veya yeniden dağıtım olarak nitelendiğini görmekteyiz.

2.1.2. Sosyal Adalet Eleştirileri

Yapılanlar sonuçlarını adil hale getirmektir, bireylerin davranışlarını mı adil hale getirmektir? Eşitlik tanımlanmadan, eşitsizliği gidermeye yönelik çabaları anlamamız anlaşılamaz ise, Hayek'in sosyal adalet konusuna neden yer verdiği sorumuzda cevaplanmış olur. Hukukun zorunlu ve sınırlı olarak savunulduğu adalet konusu, adalet kelimesinin kötüye kullanılmasından hareketle yola çıkacak ve Hukuk, Yasama ve Özgürlük kitabının, İkinci Cildinde "Sosyal Adalet Serabı" adlı eserle, liberalimin temel değerlerinden olan bireyselliği yıkıcı bir etkiye sahip olmasından bahsedecektir.

Sosyal adalet kelimesinin kullanımın yüzyıllık bir sürece sahip, kelime Mill'in dağıtımcı adalet kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Sosyalizme götürücü bir etkiye yol açabileceğinden bahseden Hayek, sosyal adaleti baştan beri sosyalist özelemleri yansıtıyor olarak görecektir zira toplumda bireylere "hak edişleri" ne göre "muamele etmesi" ile açık bir şekilde adaletin dışında farklılığa vurgu yapmakta ve taleplere cevap vermede bireysellik yerine topluma hitap etmesini tehlikeli olarak görmektedir.¹⁵⁷

Topluluğa yönelik yapılan bu vurgu açık bir şekilde devlete rol yüklemek ve yeni bir örgütlenmeyi "ihtiyaç" haline getirmek olacaktır. Devlet "sorunu çözmek" için dağıtım kalıbı oluşturacak ve bu da yeni bir sorun oluşturacaktır, bu kalıba uymak ahlaki bir ödev midir? Şu eleştiride haklıdır, eşit bir şekilde pay vermek neden haksızlık olsun? Herkesin ve çoğu kimsenin ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan kurumlarda bu temele dayanmıyor muydu? Fakat gerçekte öyle değildir, o kurumlar herhangi bir kimse tarafından ne kastedildi nede kuruldu, yanlış olan bazı kişileri "hak eden" olarak görmektir. Bu şekliyle adil eylemi terk ederek ve insanların ne isteyeceğini emretme yetkisini sahip makamlar oluşacaktır.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Hayek, 2012b, 297

¹⁵⁸ Hayek, 2012b, 297-299

Hayek sosyal adalet kelimesinin devletin belirli gruplarına yarar sağlayacağı zaman bu adla politikalar ortaya koymakta ve bugün savundukları politikaları desteklemek üzere, sosyal adalete başvurmayacak siyasetçi ve siyasi hareketin muhtemelen olmadığını söyleyecektir.¹⁵⁹

Ahlakiliği vurgulayan bir niteliğe sahip görünen sosyal adalet, aynı ad altında bir birleriyle çelişen talepleri anlamlandırmakta zorlanacaktır. Sosyal adalet en sonunda beyhude bir amaç olarak görülecek “Büyük Toplum” düşüncesine zarar verecek ve şu anlaşılabacaktır bu girişimler, kişisel özgürlüğü tahrip eden ve geleneksel ahlaki düşüncenin yeşermesinin önündeki engellerden biridir.¹⁶⁰

Hayek açısından sosyal adalet neden uygulanamaz sorumuzun diğer bir yanıtı ise, piyasaya dayanan bir ekonomik düzende bu anlamsızdır. Bu şartlarda uygulamaları piyasa düzeni olarak tanımlamak mümkün değildir. Ayrıca, ilerleyen aşamada totalitarizme giden bir süreç başlayacaktır. Birey ve gruplar devlete bağımlı hale geldikçe, devletten daha kabul edilebilir bir şema isteyecekler ve bu da devletin daha fazla birey ve grubun alanını kontrol etmesini düzenlemesini gerektirecektir. İlave olarak hepimiz ödül için çaba veya fedakârlık yapmamız gerektiğinin farkında değil miyiz, liyakat veya hak etme duygusu bunun karşılığı oluşmaz mı diyecektir ve içi boş olarak tanımladığı sosyal adaleti, tam on yıl boyunca araştırdığını ve karşılığında bir şey bulamadığını hatırlayacak ve buna şaşırmayacaktır.¹⁶¹

Orta çağdan beri süren adil fiyat ve adil ücret tartışmaları, “doğal fiyatın” oluşumun beşeri yasalar ve kararnamelerle oluşamayacağını kabulünün ardından, sosyal adalet tartışmasının doğuşu olarak nitelendirilebilecek adil ücret tartışmaları bu arayışı tetikleyecektir.¹⁶² Bunu belirleme işi kişilere düşmektedir, “toplum için değer diye bir şey yoktur” başlığında Hayek, Beethoven sanatının, Leonardo resminin veya bir Shakespeare oyunun toplum için değil, onları bilen ve takdir edenler için değeri var olarak görülecektir. Burada yanılmamız gereken milyonlarca kibrit arz ederek yılda 200.000 dolar kazanan bir kişinin karşısında daha az kişiye hitap ederek daha çok para kazanması ya da kazanamaması mümkündür. Ücretin takip edilme sayısı ile bir ilişkisi yoktur. Yapılanı toplum için

¹⁵⁹ Hayek, 2012b, 299

¹⁶⁰ Hayek, 2012b, 300

¹⁶¹ Hayek, 2012b, 303

¹⁶² Hayek, 2012b, 310

faydalı görerek daha az ücret almasının devlet tarafından finanse edilerek kapatılmasını beklemek Hayek için yanlış ve toplum için değerin olmadığına da bir kanıttır.¹⁶³

Ücretleri belirleme aracı olarak sosyal adaleti kullandığımız zaman, “hizmetçi, kasap, madenci, hâkim, dalgıç, lağım temizleyicisi, yeni bir endüstrinin kurucusu, cokey, vergi müfettişi, hayat kurtaran yeni bir ilaç bulan, jet pilotu, matematik profesörünün alması gereken ücret nasıl olmalıdır?” sorusunun cevabı belirsizdir, işte sosyal adalet itiraz olmadan bunu cevaplandırmaya çalışmaktır.¹⁶⁴ Bunu aynı alandaki insanlar için nitelendirdiğimizde de sonuçlar karışacaktır. Çünkü görevini yerine getiren bu insanlar, aynı oranda mı toplumsal alana katkı sunacaktır. Bu birinin yaptığını diğerinden değersiz görme olarak da düşünülmemelidir.

Sosyal kelimesi, “ulusal”, “kabilevi” veya “örgütsel” anlam gibi kesin anlamlara sahiptir. Bugünkü anlamıyla sosyal olmaktan çok, topluma dayatılmak istenen anlamına gelmektedir. Oysa sosyal evrim içerisinde bireysel eylemin ürünü olarak anılmalıdır. Sosyal ahlaki ya da iyi terimlerinin yerini alarak, kademe kademe kamu vicdanına yapılan bir başvuruyu nitelemekten “hakkı olanı almaya” şeklinde evirilmiştir.¹⁶⁵

Eşitlik tanımlanmadan, eşitsizliği gidermeye yönelik çabaları anlamamız anlaşılabilir ise başlangıçta tüm insanların eşit şanslara sahip olduğunu kimse iddia edemez. Hayek fırsat eşitliği ilkesinden hareketle, sadece başlangıç koşullarının eşitliği sağlamaya yetmeyeceğini hatta aynı yeteneklere sahip kişiler için bile eşit sonuç yaratmayacağını kabul edecektir. Sorunu, her bir kişi için eşit şans sağlamaya yönelik çaba, nispeten iyi durumda olanlara külfet yüklemek ve devletin alanını dışına taşıcı teşebbüslerin bir kâbus haline getirecektir.¹⁶⁶

Uluslararası alanda kabul edilmiş tek bir sosyal adalet standardı bulunamaz. Sınırlarımızın dışına bakar ve tamamen kendimize ait saydığımız uygarlığın ötesine geçerse bu gerçeği göreceğiz.¹⁶⁷

¹⁶³ Hayek 2012b, 312

¹⁶⁴ Hayek 2012b, 313

¹⁶⁵ Hayek 2012b, 316

¹⁶⁶ Hayek 2012b, 322

¹⁶⁷ Hayek, 2012b, 328

Hayek, dağıtıcı adalet anlayışına dayanan politikaların hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığını düşünmektedir. Durgun'un ifadesiyle bireyciliğin gerçekleşmesi devletin varlığını zorunlu kılar. 1960'lı yıllarda yaşanan ise "demokratik aşırı yükleme" dir. Topluma eşitliği sağlamaya yönelik bu uygulamalar, krizlerin bunalımların sebebi olacaktır.¹⁶⁸

Hayek'in dağıtıcı adalet anlayışına karşı çıkmasının bir nedeni de insanların nelere sahip olması gerektiğini tespiti yarayacak objektif ölçütlerin bulunmadığına, dolayısıyla değerlerin doğru dağılımına ilişkin her kararın kaçınılmaz olarak hükümetin keyfi takdirine bağlı olacağına inanmasıdır. Zaten, adalet değerlerin dağıtımıyla değil, kuralların adil olmasıyla ilgilidir. Yaptırımlar genel ve soyut yasalarla sınırlandırıldığı sürece bu düzen içinde meydana gelen değişikliklerden hiçbir bilinçli irade sorumlu tutulamaz. Aynı yasalar çerçevesinde davranan özgür bireylerden oluşan bir toplumu haksız ya da haklı, kötü ya da iyi, adil ya da gayri adil bulmak sosyal oluşumları insana benzeten ilkel bir düşüncedir. Piyasa düzenini bir oyuna benzetirsek, oyunun ancak kuralları adil olabilir, sonuçları bağlamında adaletten söz etmek anlamsızdır. Burada en büyük tehlike beklentileri gerçekleşmeyen bireylerin, toplumdan, siyasi gruplardan ya da başka herhangi bir kurumdan yardım beklemesidir. Böyle bir durum bir kere yaşandı mı objektiflik kaybolur ve her birey bu yardımı ister hale gelir. Bu durumu da diğer güç sahipleri kullanarak, bireyleri kendi çıkarları doğrultusunda hizmet etmeye zorlarlar. Bunun en güzel örneklerinden birisi hükümetlerin oy için yaptıkları eylemlerdir. Oysa Hayek seçmenlerin rasyonelliğine başka bir anlam yüklemektedir.¹⁶⁹

Hayek'in sosyal adalet konusundaki fikirleri eleştirecek olursak, sosyal adalete ilişkin olarak açık bir inançsızlık vardır. Sosyal politikaları uygulayan kişilere karşı açık bir güvensizlik, en küçük iyileştirmeleri totalitarizme giden bir yol olarak tanımlamakla açık bir niyet okuma görülmektedir. Peki, sorgulanması gerekeni modern devletin temelini oluşturan siyasal açıdan tanımlanan yurttaş karşı devlet hiç mi bir girişimde bulunulmamalı? Hayek için olağanüstü şartlar hariç hiç olan cevap, askerlik uygulamasının zorunluluğunu savunan Hayek tarafından açıklanamaz. Hayatlarının bir dönemini vatan savunması için geçici süre ile

¹⁶⁸ Durgun,Ş.(1991), Sağdaki Gelişmeler ve Sağın Yeniden Yükselişi, *Türkiye Günlüğü*, (17), 73-74

¹⁶⁹ Hayek, 2012a, 60

özgürlüklerinden feragat ederek gerçekleştirilen bu yurttaşları görmezden gelmek açık bir çelişkidir. Cinsiyet açısından olaya yaklaşılabilecek olunursa da toplumsal alanda eşitsizliği savunmanın liberal düşünce içerisindeki konumu tartışmasız olarak açıktır. Ancak Locke'un boşanma hakkını sadece zengin kadınlara "tanınmış bir hak" olduğu gerçeğinin de unutulmadığı söylenebilir.

2.1.3. Özgürlüğün Önemi

Hayek'in özgürlük konusuyla derinden ilgilenmesinin altında rasyonalizm, piyasa ekonomisi, kendiliğinden (spontane) düzen ve adalet gibi kavramlarla olan iç içeliktir. Piyasa düzenine zarar vermek tahrip edilemeyen ve istenmeyen neticelerle sonuçlanmayı getirecek ve bunun sonucu da bitmeyecek planların planlanmasını sağlayacaktır.¹⁷⁰

Bireysel özgürlük idealini açıkça formüleştiren ilk insanlar İ.Ö. 4 ve 5. Yüzyıllar Klasik dönemi sürecince Antik Yunanlılar ve özellikle Atinalılardır. 19. Yüzyılda bireysel özgürlüğü ilişkin getirilen inkârlara karşı Atinalı generalin Sicilya seferi esnasında, son derece tehlikeli bir anda, askerlerine "istedikleri gibi yaşayabilmeleri için kısıtlayıcı bağlardan azade şahsi karar verebilme yetkisini" kullanmalarına müsaade etmiş bir ülke için savaştıklarını hatırlatması önemli bir kanıt olarak görülmüştür.¹⁷¹

Hayek, özgürlük kavramının anlaşılabilmesi için anlam karışıklığına neden olan diğer özgürlük tanımlamalarını üçe ayırmış ve analiz etmiştir.

Hayek'e göre bu diğer tanımlar; siyasal özgürlük, iç özgürlük ve iktidar anlamında özgürlüktür. Birçok düşünür özgürlük ve siyasi özgürlük kavramlarını ayırmasa da siyasi özgürlüğün olmadığı bir durumda birçok özgürlüğün elde edilebilmesi olasıdır. Genel olarak siyasi özgürlük demokratik rejimlerle ilişkilendirilmektedir. Siyasi özgürlük bireyin siyasal yönetimin seçimine, yasama faaliyetine ve yönetimin denetlenmesi sürecine katılmasıdır. Siyasal özgürlük gerçek özgürlüğün kolektif bir biçimde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bireyin özgür olabilmesi için bu kolektif özgürlük içinde olması gerekmemektedir. Özgürlüğü siyasi anlamda tanımlayarak bir toplumun özgür olup olmadığına karar vermek imkânsızdır.

¹⁷⁰ Hamowy, 1999, 285

¹⁷¹ Yayla, 2012, 37

Hayek'e göre özgürlükle karıştırılacak diğer bir kavram ise metafizik ya da iç özgürlüktür. Bu özgürlükte, bir insanın eylemlerinde anlık dürtü ya da koşullardan ziyade kendi iradesi ve aklı tarafından yönlendirilme derecesine bağlıdır. Hume nedensellik ile özgürlük arasında kabul edilen karşıtlığın metafizik öğretilerin, "sebebi olmuş" (*caused*) ile "zorlanmış olmak" (*compelled*) arasındaki farkı gözetmemelerinden kaynaklandığı kanaatindedir. Hume, metafizik öğretilerin "zorlanmış olmak" ile belirli bir tür zorlamayı ya da sınırlamayı (*constraint*) kastettiklerini belirtir. Oysa "sebebi olmak" nedensellikle ilgilidir. Hume için nedensellik, tekrarlananlar arasındaki düzenliliğin zihinsel çıkarımlara yol açmasından daha fazlası değildir. Bu yüzden özgürlük, zihinsel özelliklerimizin nedensel ilişkilerine dayanır ve Hume'a göre, insan, her ne kadar, tutkuları tarafından motive ediliyorsa da, bu tutkular arasında seçim yapma kabiliyetine de sahiptir.¹⁷²

Bu bakış açısında bir kimse yapmak istedikleri şeyi yapabiliyorsa özgür, yapamıyorsa değildir. Bu yaklaşım özgürlüğü, diğer insanların keyfi zorlamalarının olmaması yerine, hoşnutsuzlukla veya isteklerin tatmini ile özdeşleştirir. Yani burada özgürlük, arzuların gerçekleştirilmesinin önünde engeller bulunmaması, bireyin arzularını gerçekleştirecek güce sahip olması anlamına gelmektedir. Bu yanıltıcı bir yaklaşımdır çünkü buradan bir kimsenin yapmak istemediği şeyi yapmasını önleyen engellerin var olması durumunda bile bireyin özgür olduğu iması yatmaktadır. Bundan bütün arzuların tatmin edildiği ve özgür bir insanın yapmak zorunda olduğu türden tercihlerin yükünü üstlenmek gibi bir arzusu olmadığı için, bir kölenin özgür olduğu sonucu çıkmaktadır.

Hayek, bireyciliği liberalizmin temeli olarak görür ve iki temel özelliğinin bulunduğunu söyler. "İlk olarak, bir toplum teorisi olarak insanın sosyal hayatını belirleyen güçleri anlama teşebbüsü ve ardından toplum tanımlayan siyasal bir ilkedir".¹⁷³

Hayek özgürlüğü, hukukun önünde eşitlik olarak görecektir ve "otuz tiran" devrinde dahi kişi evinin içinde ise emniyette sayıldığından hareketle, tiranlığın olduğu bu dönemde dahi otoriter yönetimlerde de istenirse özgürlüğün korunabileceği ile bizlere aktaracaktır. Sınırlı olan bu özgürlüğe bile dünyanın

¹⁷² Kalkan B. (2013). *Kendiliğinden Doğan Düzen*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

¹⁷³ Hayek, F.A.(1948) *Induvalism and Economic Order*, Chicago: University of Chicago Press

ihtiyaç duyduğu zamanlar az değildir. Hayek, Roma döneminin senatör ve önemli hukukçusu Cicero'dan övgü ile bahsedecek özel mülkiyet anlayışı ile bireyciliği özel hukukun doğuşundan birleştirecektir.¹⁷⁴

Hayek'e göre, demokrasi ile kişisel özgürlük arasındaki bağıın zorunlu olmadığını nitekim 1932'de Almanya'da olduğu gibi halkın seçimle bir diktatörü başa getirmesi onların özgür olması anlamına gelmeyecektir. Kanun özgürlüğü imha etmek için kullanılabilir. Yasama organının her ürünü yasa olarak değerlendirilmemelidir John Locke, David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant ve İngiliz Whig geleneğinden gelenler, özgürlüğün vazgeçilmezi olarak hukuktan bahsettiklerinde, yasama otoritesince yayınlanan her emir değil, daha ziyade özel hukuk ve ceza hukukunu teşkil eden adil davranış kurallarıydı. Yasa olarak nitelendirilebilmesi için Britanya geleneğinde, İngiliz Örf ve Adet "Common Law" gibi hukukun mecburen sahip olması gereken vasıflara sahip olması gerekirdi. Ama yasama meclisinin sahip olmaya ihtiyaç duymayabileceğinden dolayı, gelecek zamana benzer şekilde uygulanabilen, bireylerin koruma altındaki alanlarını tanımlayan, emirden ziyade, yasaklamalar niteliğine sahip genel bireysel davranış kuralları olmalıdır. Bu nedenle, kurallar aynı zamanda özel mülkiyet kurumundan ayrılmazlar.¹⁷⁵

Common Law, İngiltere'de yasa koyucu ürünü olmayan ama kendiliğinden gayri şahsi adaleti sağlamak için ortaya çıkan "Örf ve Adet Hukuku", Kıta Avrupası'nda doğa yasası olarak oluşturulan ve bu fikrin olgunlaşmasında Aristo'dan türeyen temeller üzerinde, Thomas Aquinas'ın ellerinde İspanyol Cizvit filozoflarınca, özellikle de 18. Yüzyıl İskoç filozofları tarafından yeniden canlandırılacak olan, liberal bir siyasetin iktisadi alandaki değerlerinin oluşumunda pay sahipleri olacaktır.¹⁷⁶

Adil davranış kuralları, her biri kendi bilgisi temelinde kendi amaçlarını takip eden, farklı bireyler ve grupların kendi kendisini üretici veya kendiliğinden faaliyet düzeninin muhafazası için zaruri bir koşul olduklarının kavranmasına dayalıdır. David Hume ve Adam Smith çıkarların doğal bir ahengi varsaymaları, farklı bireylerin farklı çıkarlara uygun davranış kurallarına riayet ederek uzlaşmalarını ifade etti. Farklı bilgi ve hünelerleri kendi gayelerinin hizmetinde kullanıyorlar iken,

¹⁷⁴ Hayek, 2009, 123

¹⁷⁵ Hayek, 2009, 141

¹⁷⁶ Hayek, 2009, 127

insanları birbirine hizmet etmeye muktedir kılan şey, bireysel planların işte bu karşılıklı intibakı idi. Davranış kurallarının işlevi, bireysel çabaları kararlaştırılmış amaçlara göre intizama koymak değil, kendi gayelerini diğerlerinin çabalarından mümkün olduğunca istifade etmeye muktedir olan düzeni temin etmektir.¹⁷⁷ Bu şekilde iki fayda sağlanacaktır, bencilce ya da diğer gamca olsun, bireyleri kendi amaçlarını takip etmede serbest bırakma ve geniş çapta dağınık özel ve yer ve zaman şartları bilgisinin kullanımı mümkün kılacaktır. Bilginin merkezden güdümlü bir ekonomik faaliyet sistemi altında mümkün olandan daha fazla şekilde kullanmadır.¹⁷⁸ Herkes için artan fırsatlar ve her bir kişinin kendi çabalarına bağlı kılınan konumu, her bir grup ya da birey için sonucu bilinemeyen ve kontrol edilemeyen, şartlara bırakacaktır. Bu yüzden piyasa ekonomisi, Adam Smith'ten bu yana tesadüfe bağlı bir oyuna benzer.¹⁷⁹

Smith bütün toplumlarda üretim sürecinin bir dizi insan çabasına indirgenebileceğini kabul eder. Yaşamsal gereksinimlerine kolayca adapte olabilen doğal çevredeki bazı hayvanlardan farklı olarak, insanlar genellikle doğal çevreyi daha yaşanabilir bir biçime dönüştürmek için çaba göstermeden yaşamlarını sürdüremezler. İnsan verimliğindeki gelişmeler genellikle emek sürecinin bazı özel ürünlerin meydana gelmesiyle sonuçlanan gelişmeyle bağlantılı olmuştur. Bu artan verimlilik neredeyse istisnasız olarak yeni aletlerin üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle hem sermayenin hem de emeğin verimli olduğu sonucuna varılır. Böylelikle Smith herhangi bir malın değerinin olması için o malın insan emeği ürünü olmasının gerekli ön koşul olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁰

Smith "Milletlerin zenginliği" nde iktisadi büyüme için gerekli hayati unsurlar arasında istikrarlı hükümet politikaları, rekabetçi bir ekonomik ortam ve sağlam iş yönetiminin yanı sıra tasarruf ve tutumluluğa olan ihtiyacı vurgulamıştır. Smith sıradan insanın yaşam standardının yükselmesini sağlayabilmek için, sermaye birikimi ve emek tasarrufu sağlayan makinelerin önemli olduğu vurgusunu yapmıştır.¹⁸¹

¹⁷⁷ Hayek, 2009, 142

¹⁷⁸ Hayek, 2009, 145

¹⁷⁹ Hayek, 2009, 147

¹⁸⁰ Hunt, E. K., (2011), History of Economic Thought: A Critical Perspective Paperback. (3. Baskı) New York

¹⁸¹ Skousen, M., (2009), The Making of Modern Economics: The Lives and Ideas of the Great Thinkers (2. Baskı): New York

Bu oyunun zenginlik yaratıcı özelliğinin temel nedeni; her bir oyuncunun çabalarının sonuçlarının kendi bilmediği ihtiyaçların karşılanmasına katkıda bulunmasını ve bunu da ancak dolaylı olarak öğrendiği şartlardan yararlanmak suretiyle yapmasını mümkün kılan işaretler olarak işlev görmesidir. Böylece o, zenginlik yaratan bir oyundur; çünkü, her bir oyuncuya, hakkında hiçbir dolaysız bilgiye sahip olmadığı ihtiyaçları karşılamasına imkan veren bilgiyi sunar ve böylece aksi durumda mümkün olandan daha büyük miktarda ihtiyaç tatmini gerçekleşir. Bu oyuna göre örneğin ayakkabı imalatçısı ayakkabıları Metin'in onlara ihtiyacı olduğunu bildiği için üretmez. O ayakkabı imal eder; çünkü tanımadıkları binlerce Metin'in onları satın almak istediğini bilen düzinelerle tüccar veya perakendecinin çeşitli fiyatlardan belli sayıda satın alacaklarını bilir.

Bir imalatçı; denge durumunda alüminyum nispeten bol ve magnezyumu nispeten kıt hale getirmiş olan bütün arz ve talep değişmelerini bildiği için değil, fakat kendisine önerilen alüminyum fiyatının magnezyumun fiyatına nispetle düşük olduğu basit gerçeğini bildiği için, ürününü imal ederken magnezyum yerine alüminyum kullanmak suretiyle başkalarına da üretim için kaynak bırakacaktır.¹⁸²

Özgürlüğün doğuşuna ilişkin katkılarından bazıları ise; Smith'in "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma- 1776" isimli çalışması ile, eğer bireyler uygun hukuk kurallarıyla sınırlandırılmış ise, varlığını spontane bir surette oluşturan, kendi kendisini üreten bir düzenin açıklamasıydı. Diğer herhangi bir çalışmanın yapabileceğinden daha çok, modern liberalizmin gelişiminin başlangıcını işaretler. Bu kitap, devlet yetkilerine yönelik, bütün keyfi yetkilere büsbütün itimsizlikten doğan bu sınırlamaların Britanya'nın iktisadi refahının temel nedeni olduğunu insanların anlamasını sağladı.¹⁸³

"Old Whig"lerin Adam Smith'in doktrinine dayalı gelişimi, İskoç ahlak filozoflarının Edinburg Review çevresinde toplanması ile Napolyon Savaşları sonrası yeniden başlamıştır.¹⁸⁴ Adam Smith geleneğinden gelen, 18. Yüzyıl için pür "whig" doktrinini temsil eden Hume ve 19. Yüzyıl için aynı çapta tesir eden T.B.Macaulay'dır. Britanya geleneğini temsil eden Benthamcı geleneğin¹⁸⁵ gelmesi

¹⁸² Hayek, 2012b, 361

¹⁸³ Hayek, 2009, 142

¹⁸⁴ Hayek, 2009, 137 Whig prensiplerinin dışa vurulmasına, Washington'un askerlerinin elbiselerindeki mavi deve tüyü rengindeki dizayn, Whig'in geleneksel renklerini simgeler.

¹⁸⁵ Hayek, 1978, 28 İngiliz hukuk sisteminin yerini, evrimci İngiliz rasyonalizmi konseptinden çok, kıtanın rasyonalizm anlayışından kaynaklanan bir kurucu faydacılık ile kaplayınca, İngiltere dâhil

yerini Kıta Avrupası'nı izleyen geleneğin hızlanmasını sağlamıştır.¹⁸⁶

Diğer bir katkı ise, Amerika'dan gelmiştir. Britanya özgürlük geleneğinin temel unsurları olarak aldıkları, Haklar Bildirgesi'ndeki temel özgürlük ifadesi, yazılı bir anayasada yapılan açık hükümet yetkilerinin sınırlaması, kendi halkı için özgürlüğü koruyan koruyucu politikası somutlaştı ve Avrupalılar için Birleşik Devletler özgürlüğün hayal âlemi ve ilham veren bir örneği olacaktır.¹⁸⁷ Yeni kurulmuş Belçika devletinin 1831 Anayasası önemli bir model olarak hizmet gördü, önemli Fransız düşünür olan Alexis de Tocqueville de büyük ölçüde Britanya'dan türeyen bu geleneğe mensuptur.¹⁸⁸

Bir dereceye kadar önemli bir rol Almanya'daki liberal hareket tarafından oynandı ve 19. Yüzyılın ilk çeyreği süresince daha farklı bir gelişme vuku buldu. Çoğunluk Britanya ve Fransa'dan türeyen fikirlerce etkilendikleri halde, bu gelişme üç en büyük ve ilk Alman liberalin fikirlerince dönüşüme uğratıldılar, filozof Immanuel Kant, bilgin ve devlet adamı Wilhelm von Humboldt ve şair Friedrich Schiller. Kant bireysel hürriyetin ve Hukukun Hakimiyeti'nin koruması olarak hukuk anlayışı üzerine odaklanan, David Hume'un teorisine benzer çizgilerde bir teori sundu; Humboldt, zamanında sadece ufak bir kısmı yayınlanan, ancak, nihayet 1854'te yayınlandığı sadece Almanya'da değil ayrıca İngiltere'de J.S.Mill ve Fransa'da E. Laboulaye gibi muhtelif düşünürler üzerinde de geniş tesir ifa eden, *On the Sphere and Duties of Government*(Devletin Alanı ve Görevleri Üzerine-1792 isimli erken dönem çalışmasında bütünüyle hukuk düzenin muhafazasıyla sınırlandırılmış bir devletin tarifini geliştirdi. Nihayet, şair Schiller muhtemelen, Almanya'daki bütün tahsili halkı kişisel özgürlük idealiyle aşına hale getirmek için herkesten daha çok şey yapacaktı.¹⁸⁹

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı müddetince, entelektüel sahada yoğunlukla tartışılan liberalizmin temel ilkeleri, W. Von Humboldt'un pozisyonuna benzer bir bireyci minimum devletin koyu taraftarı filozof Hebert Spencer ile etkili bir yorumcu buldu. Ancak, John Stuart Mill meşhur kitabı *On Liberty*'de eleştirisini en çok, hükümet faaliyetlerinden ziyade, fikir istibdadına yönlendirdi ve dağıtımcı adalet

anlaşılabilir olma halini, common law(örf ve adet hukuku), hukukun hâkimiyeti ve hukuka bağlı yönetim bırakıldı.

¹⁸⁶ Hayek, 2009, 139

¹⁸⁷ Hayek, 2009, 143

¹⁸⁸ Hayek, 2009, 144

¹⁸⁹ Hayek, 2009, 134

tarafdarlığı ve diğer bazı eserlerindeki sosyalist gayelere yönelik bir sempatik tavır ile liberal entellektüellerin büyük bir kısmının ılımlı bir sosyalizme tedrici geçişi hazırladı. Bu eğilim, eski liberallerin karşı devletin pozitif görevlerini vurgulayan, filozof T.H. Green'in etkisi ile fark edilebilir derecede desteklendi.

Hayek liberalizmin gerileyişini açıklarken en önemli olarak, sosyalizmin özellikle entellektüellerin büyük kısmının gözünde, liberalizmi ilerici hareket olarak yerinden etmesiydi.¹⁹⁰

Bu açıklama bizleri Gramsci'nin düşüncelerine götürecektir. Hayek ile aynı dönemde yaşayan ve yaşadığı dönemin sorunlarına cevap arayan ve temel sorgulamalarını, "İnsanlar nasıl oluyor da kapitalist sistemi onaylıyor? Şiddet ya da zorlama olmadan kitleleri nasıl yönetiyorlar? Soruları üzerinden "rızanın üretimi" konusu ele alınacaktır. Dikkat edilirse, bir kısım, kapitalizmin yerini nasıl sağlamlaştırdığını, bir kısım da ilerlemenin aracı olarak sosyalizmin nasıl bu noktaya yükseldiğini sorguluyor. Bu bir çelişki olarak görülebilir mi?

Eaglaton'un tanımında¹⁹¹ hegemonya sürecini bir beceri olarak göstermektedir. Farklı sınıflar içinde, kendi çıkarını genel bir değer sunma becerisi olarak gösterenin kazandığı bir süreç, buradan hareketle "rızanın üretimi" kendiliğinden gelişiyor gibi görünmektedir. Fakat Gramsci elit grupların iktidara ilişkin söylemleri ile diğer bir ifadeyle "organik aydınlarca" tasdiklenen, toplumun sözde aydınları iktidara yardımcı olacaktır. Anlamlandırılmayan husus, aslında liberal ya da sosyalist değerlendiren savunun ötesinde "beklenti" olarak görülmelidir. "Beklenti" ekonomik krizin olmadığı bir dönemde ülkeleri krize götürebilecek faktör olarak değerlendirilmelidir.

Hayek'in Mont Pelerin Topluluğu ile gerçekleştirmeye çalıştığı, ya da Yirminci Yüzyıldaki önemli bir şahsiyet olarak görülmesi, liberalizmin ölmediğine ilişkin algıyı zihinlerde canlı tutması ve 1960'lı yıllar da kişilerce bu algının beklentiye dönüşmesi ve hâkim anlayış olarak bunu değerlendirmemizi sağlamaktadır. Burada kitlelerin yetiştirilmesi, eğitim konusu önemli bir yer tutmaktadır. Heywood'un ifadesiyle, Marksist teorinin gerilemesinde, gizlice nikâhlanma yatmaktadır.

Bu noktada Hayek aynı dönemde yaşadığı Gramsci'nin yaklaşımlarını

¹⁹⁰ Hayek, 2009, 138

¹⁹¹ Eaglaton, Terry.(2011). *İdeoloji*. (Çev. Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 49

eğitim alanındaki devletin baskı unsuru olarak kullanılabileceğini ifade eden Althuserci yaklaşımı sentezleyecek ve eğitimin toplumda nasıl bir işleve bürüneceğini şu şekilde ifade edecektir. “Eğitim sadece bir bilgi aktarma mevzuundan ibaret olmadığını görmek önemlidir. Amerikalılaştırma politikası bunun en güzel örneklerinden biri olarak tüm eğitime belli değerlerin kılavuzluk etmesi gereği ve böyle olması herhangi bir kamusal eğitim sisteminde gerçek manada tehlikelerin kaynağıdır. Bilgi tüm problemleri çözecekmiş gibi, kitlelere hali hazırda eğitimlilerin sahip olduğu ekstra bilgi aktarmak lazımmış gibi sunuldu oysa bilgi ve cehalet çok izafi kavramlardır.”¹⁹²

Kamusal eğitimin becerilerde çeşitliliği önlediği için zararlı ve özgür bir toplumda eğitim noksanlığı olmayacağı için hükümetçe tedariki zorunlu değildir. Bir sonraki aşaması ise, devletçe sunulması da zaruri değildir. Peki devletçe sunulmayan muhtelif mahalli, dini, mesleki veya etnik kesimler genç üyelerini destek şansına sahip olarak görecektir ve aldıkları eğitimin getirdiği itibar çerçevesinde kendi gruplarını temsil edecektir. Böylelikle, doğuma bağlı başarısızlıklar büyük bir toplumda bu şekilde daha tahammül edilebilir bir hal alacaktır.¹⁹³

Eğitim ile kazanılmamış bir avantaj nasıl sunulabilir? Kimin daha fazla kazanacağını kimsenin kesin şekilde bilmediği bir yaşta, bazı usullerle bazı genç insanlar, ileride diğerlerinden daha yüksek kazanç elde etmelerine imkân verecek şekilde seçilmekte ve eğitimlerinin masrafları başkalarınca ödenmektedir. Bu kazanılmamış, “seçilmiş” bir haktır. Peki, imkân sahibi olamayan insanlara verilemeyen eğitim toplum için bir tehlikeye yol açmaz mı?

Hayek liberallerden eleştiri alacak açıklamalarını şu şekilde devam ettirmektedir. Adalet uğruna herkesin aynı şansla başlaması ne kadar takdire şayan olursa olsun, imkânsız bir idealdir. Gelişen bir uygarlıkta eşitliği, herhangi bir ülkede aynı dönemde yaşayan insanların eşit şekilde başlamaları gerektiğini iddia doğru değildir. İstisna kabiliyetlere sahip olanlar, aynı objektif testleri geçerek mi sahip olmalı sorusu da haliyle hayır olacaktır. Bütün nüfusu objektif bir takım testlerle derecelendirmek doğru değildir. Bu tartışmada Sosyalistler ve Muhafazakârlar devletin artan faaliyetlerini, farklı amaçlar içermesine rağmen

¹⁹² Hayek, 2011, 547

¹⁹³ Hayek, 2011, 560

sürdürdüler. Ekonomik sorunlar, işsizlik, istikrarsız para devleti ekonomik alanda daha kontrolcü yapacaktı.

Sonuç hızla büyüyen bürokrasi, geniş kapsamlı yetkiler ve keyfi yetkiler ve 1929 Buhranı ile ekonominin serbest dünyada kesin sonuna gelmiştir. Avrupa’da diktatör yel ve totaliter rejimlerin yükselişi ve zayıf liberal gruplar ve en sonunda ulusal- kendi kendine yeten- ekonomi eğilimini artırdı.

Mises’inde belirttiği gibi, hükümet müdahalesinin en zararlı hali, para sisteminin siyasi kontrolü ve manipölasyonu.1930’ların bunalımın altında yatan nedende budur, diyecektir.¹⁹⁴

1948 tarihli GATT ve EFTA gibi daha büyük bir ekonomik birlik yaratmaya yönelik teşebbüsler, rejimlerin baskıcı karakterine dair farkındalık ve iki savaş arası dönemde yükselen uluslararası ticaret engellerinin ekonomik buhrandan ekseriyetle sorumlu olduğu fikri aynı istikamette, büyük bir ekonomik birlik yaratma teşebbüsüydü. Ekonomik ilkelere kesin bir geri dönüş, Ludwig Erhard’ın girişimiyle, “sosyal piyasa ekonomisi” olarak adlandırdığı kendini adadığı ve sonucunu da çok geçmeden Almanya’nın olağanüstü ekonomik iyileşmesiydi.¹⁹⁵

Neden Keynesyen reçeteler uygulanamadı? Refah süresini uzatmaya ve para ve kredi genişlemesi araçları ile tam istihdamı sağlamaya yönelik gayretler, sonunda, istihdamın kendisini yaygın işsizliği doğurmaksızın enflasyonun durdurulamayacağı bir şekilde ayarladığı, dünya çapında bir enflasyonist gelişme yarattı. Fakat işleyen bir piyasa ekonomisi, hükümetin çok geçmeden enflasyonun etkileriyle mücadele etmek için fiyat ve ücret kontrolünü kullanma mecburiyetini hissedecek olması nedeniyle, hızlanan enflasyonun altında muhafaza edilemez. Enflasyon her zaman ve her yerde kontrol altında bir ekonomiye yol açtı ve fakat oldukça muhtemeldir ki, enflasyonist bir politikaya teslimiyet piyasa ekonomisinin yıkımı ve merkezden yönetilen totaliteryen ekonomik ve politik sisteme geçişi ifade eder.¹⁹⁶

Farklı liberalizm türlerinin bireysel özgürlük talebi ve bu talebin ima ettiği bireysel kişiliğe saygı üzerine görünüşteki mutabakat önemli bir farklılığın üstünü örter. Liberalizmin en parlak devri süresince, bu özgürlük anlayışının belirli bir anlamı vardı: bu anlayış öncelikle hür insanın keyfi zorlamaya tabi olmadığı

¹⁹⁴ Ebeling, 2007, 137

¹⁹⁵ Hayek, 2009, 144

¹⁹⁶ Hayek, 2009, 122

anlamına geldi. Fakat toplum içinde yaşayan insan için, bu türden zorlamaya karşı korunma bütün insanlar üzerinde, onları başkalarını zorlama imkânından yoksun bırakarak, bir kısıtlamayı gerektirir. Herkes için özgürlük ancak, Immanuel Kant'ın ünlü formülü ile eğer her bir kişinin özgürlüğü diğer herkesin eşit özgürlüğü ile bağdaştığından daha fazla genişlemediyse kazanılabilir.

Liberal özgürlük anlayışı, bu nedenlerle mecburen her bir kişinin özgürlüğünü herkes için aynı özgürlüğü korumak amacıyla sınırlayan, hukukun himayesi altında bir özgürlüktür. Bu anlayış, kimi zaman tecrit edilmiş bir bireyin “doğal özgürlüğü” olarak tanımlanan şey değil ama toplum içinde mümkün ve diğer insanların özgürlüğünü korumak için mecburi olan kurallarla sınırlandırılmış özgürlük anlamına gelir. Liberalizm, bu bakımdan anarşizmden kesin bir şekilde ayrı tutulmalıdır. Liberalizm eğer mümkün olacaksa, cebir kullanımının tamamen ortadan kaldırılmayacağını, ama bireylerin veya grupların keyfi olarak diğerlerini zorlamasını önlemek için gerekli seviyeye düşürülebilir olduğunu kabul eder. Bu sınırlar dâhilinde kaldığı sürece, bireyin zorlanmaktan kaçınabilmesini sağlayan şey, bilinen kurallarla sınırlandırılmış bir saha içindeki hürriyet idi.

Çocukların ve akli melekelerinin tamamına sahip olmayanların dışında, reşit ve akli başında herkesin sorumlu oldukları farz edilir. Hareketlerinden dolayı sorumlu tutulan herkese verilen bu özgürlük, aynı zamanda bu insanları kendi akıbetlerinden de sorumlu tutar: hukukun korunması herkesi kendi amaçlarının takibinde desteklemek iken, devletten bireylere çabalarının belirli sonuçlarını garanti etmesi beklenemezdi. Devletin herkese verebileceği en büyük fayda, bireyi kendi bilgisi ve kabiliyetlerini kendisince seçilen amaçlarının takibinde kullanmaya muktedir kılmaktır. Liberal özgürlük anlayışı çoğunlukla sadece negatif bir anlayış olarak tarif edilmektedir ve gerçekten de öyledir. Barış ve adalet gibi, özgürlük bir kötülüğün bulunmayışına, fırsatlar açan ama belirli faydaları garanti altına almayan duruma işaret eder; bu koşulun farklı bireylerce takip edilen maksatlar için ihtiyaç duyulan araçların elde mevcut olma ihtimalini artırması beklenmiş olsa dahi, bireysel çabalar önündeki bütün insani yapım engelleri kaldırılmasını ister. 1870'lerde başlayan liberal doktrinin gerileyişi belirli özel amaçların muazzam bir çeşitliliğine ulaşma araçları üzerinde, genellikle devletin sunumunun sağladığı devlet hâkimiyeti olarak, özgürlüğün yeniden yapılan bir yorumu ile yakından

bağlantılıdır.¹⁹⁷

Kölelik Yolu eseri bu yüzden gerekiyordu, II.Dünya Savaşı yılları sırasında Alman Nazizminin diğer ülkelere yayılması, ister sağdan gelsin ister soldan, totalitarizmin her türüsüne karşı özgürlüğün ve hukuk devletinin korunması yönünde büyük entelektüel çaba sarf etmiştir. Popper'ın "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı eseri ile totalitarizme karşı bir mücadeleye girmiştir.

Kurucu bir üst aklın tarihsel açıdan süregelen Alman federal anlayışını da planlaması sonucu ortadan kaldırması ve merkezci yapıya geçirmesi, Alman siyasi tarihi için bir istisna oluşturmaktadır.

2.1.4. Negatif ve Pozitif Özgürlük

Liberalizm düşüncesi içerisinde var olan özgürlük kavramı negatif özgürlük kavramıdır. Negatif özgürlük; bireyin dışarıdan gelen herhangi bir zorlama altında olmadan hareket edebilmesidir. Yani birey davranışlarına başkaları tarafından müdahale edilmediği sürece özgürdür. Bireyin serbestçe hareket edebildiği bu alan ne kadar genişse birey o kadar özgür olacaktır.

Hayek'in düşünsel temellerine etki eden bir düşünür olarak Humboldt'un amacı, ilk olarak söz konusu ulus için, kimin yöneteceğine, kimin yönetileceğine karar vermek ve yönetime gerçek anlamda işlerlik kazandırmak konusunda anlaşmaya varmaktır, ikinci olarak ise, yönetim tesis edildiğinde, işlemleri yayması veya sınırlaması gereken kesin alanı tayin etmektir. Yurttaşın özel hayatını daha yakından etkileyen ve daha özelde onun hür ve ihtiyari faaliyetini belirleyen ikinci nokta daha önemli ve nihai amaçtır.¹⁹⁸

En iyi yol gösterici insan faaliyetleri, doğal dünyadaki işleyişe en büyük sadakatle benzeyenlerdir. Örnek olarak kendisini bekleyen, gözden kaçmış ve ihmal edilmiş toprağa düşen tohum, doğası gereği her zaman tahripkâr olan bir volkanın şiddetli patlamasından daha zengin ve daha hayırlı bir gelişme getirir.¹⁹⁹

Humboldt devletin faaliyet alanının sınırlandırılması gerektiği ile ilgili felsefi temelini oturttuğu kavramlaştırmalar, "pozitif" ve "negatif" mutluluktur. Negatif mutluluk, bireyin her türlü iç ve dış tehlikelerden korunması yoluyla sağlanan asgari iken, pozitif mutluluk, iç ve dış tehlikelerden korunmasının yanı sıra fiziksel

¹⁹⁷ Hayek, 2009, 138

¹⁹⁸ Humboldt, 2013, 88

¹⁹⁹ Humboldt, 2013, 90

ve ruhsal her türlü “iyilik” halidir.²⁰⁰

Biz bu tanımlamanın aynısını Hayek’de “negatif” ve “pozitif” özgürlük olarak görürüz. Humboldt için devletin yurttaşına sağlamakla yükümlü olduğu ve bunun ilerisine asla geçmemesi gereken negatif olan mutluluktur. Devlet faaliyetinin sınırlarına ilişkin çizilen bu eserde, bireylerin yalnızca güvenliğini sağlamak için olan devleti ele alır. Bunun dışındaki tüm kamu hizmetleri devletin faaliyet alanının dışında kalır. Yurttaşın kendi başına sağlayamayacağı tek hizmet güvenlik olduğu için devlete bırakılmalıdır. Zorunlu olarak alınması gerek tek ölçüdür güvenlik. Devletin bu faaliyetlerden çekilerek oluşturduğu alan ise, “yurttaşların gönüllü birlikleri” olarak adlandırılacak ve ilk olmamak kaydıyla ilk defa “sivil toplum” kavramına işaret edecektir.

Devlete ilişkin sınırlama getirme anlayışının felsefi dayanaklarını ispatlamanın yanı sıra bunun uygulanışını göstermesi açısından Humboldt farklılık gösterecektir.

Liberal bakış açısında ekonomik özgürlük ve siyasi özgürlük el ele yürümekte ve bunların sebep sonuç ilişkisi içerisinde olduğu kabul edilmektedir. Hem devlete ait alanda yaşanan gelişmenin bireysel hakların daralmasına yol açacağı bu sebeple demokrasi ve hukukun üstünlüğünü bir amaç olarak göstermektedir.

Humboldt, farklılık içinde uyumun çeşitliliği, zenginliği, farklılığı feda etmeden birlikteliği muhafaza etmenin, bir kimsenin doğasının çeşitli yönlerine hak ettiği değeri vermek ve acı verici tecrübe bile olsa kişinin tecrübeye duyarlılığının devam etmesi, buna karşılık, dengesiz bir bütün halinde olduğunda sonuçlarını tutarlı bir şekle dönüştürüp biçimlendiren kişinin kültürel metabolizmasının, onun kendi kontrolü altında bulunmasının devamı olarak görülür.²⁰¹

Volksgeist, halkın ruhunu tasvir eden bu içeriğin oluşumu spontane olarak tasvir edilir. Bir ulusun hayatıyetini yalnızca onu oluşturan bireylerin spontane faaliyetlerinden ve farklı yaratıcı enerjilerinden doğduğu şeklindeki inançtır bu. Ulusal karakterlere ve dillere olan ilgisini de açıklamış olur. Halk en açık onun lisanında görülebilirdi, lisan araştırmaları olmaksızın “ayırt edici ulusal karakterleri anlamaya yönelik her çaba başarısız kalacaktır, çünkü halkın bütün karakteri

²⁰⁰ Humboldt, 2013, 14

²⁰¹ Humboldt, 2013, 34-54

lisanındadır.”²⁰²

Özgürlüğün negatif ve pozitif ayrımı en iyi Isaiah Berlin tarafından yapılmıştır.²⁰³ Ancak Berlin’in bu ayrımının temeli İngiliz düşünür ve sosyal liberalizmin öncü isimlerinden biri olan Thomas Hill Green’e dayanmaktadır. Green, Klasik Liberallerin negatif özgürlükler üzerindeki vurgusunun tersine, bireylerin eylem yapabilme gücü olmadan, tercih yapabilme özgürlüklerini olmasının anlamsızlığına işaret etmiş bunun için devletin bazı görevler üstlenmesini ve bu anlamda toplumsal yasayıta özgürlüğü artırıcı müdahalelerde bulunması gerektiğini belirtmekte ve pozitif özgürlüğü önemini vurgulamaktadır.

Berlin ise negatif özgürlüğü bir bireyin ya da bir grubun başka bir bireyin ya da grubun müdahalelerinden uzak olarak hareket edebildiği alan olarak tanımlamaktadır. Bireyin başkalarının bilinçli müdahaleleri olmada eylemde bulunabilmesi negatif özgürlüğün en temel şartıdır. Pozitif anlamıyla özgürlük ise, kişinin bir şeyi değil de diğer şeyi yapmasını belirleyen etki olma ya da müdahalenin kaynağının ne olduğuna ilişkindir. Berlin, pozitif özgürlüğü, bir bireyin “self teorisi” üzerine kurmaktadır. Berlin’e göre bir bireyin kişiliği yüksek ben ve alçak benden oluşmaktadır. Bireyi özgürlüğünün ölçüsü ise gerçek akılcılığın ve ideallerin kaynağı olan yüksek benin, geçici ve irrasyonel isteklerin kaynağı olan alçak ben tarafında kontrol altına alınması ve insanın yüksek benden kaynaklanan idealleri hakimiyeti altına alınmasıyla ilintilidir. Yani pozitif özgürlük özgürlüğün kendi halinde bırakılmasından ibaret olarak değil, ancak kendine hakim olma olarak yorumlanabilir. Teori özel bir benlik anlayışıyla ilgilidir. Bu konuda teori, bireyin kişiliğini yüksek ve alçak ben olarak ikiye ayırmaktadır. Birey gerçek anlamda rasyonel ve uzun vadeli amaçlarının kaynağı olan yüksek beni onun gelip geçici ve irrasyonel arzularının kaynağı olan alçak beni kontrol ettiği sürece özgür olacaktır.

Hayek’de ise de özgürlük, hem bireysel anlamda hem de özgürlük anlamında negatif karakterlidir. Özgürlüğün bu anlamıyla Hayek diğer insanlardan gelebilecek zorun yokluğunu vurgulamaktadır. Negatif karakterli olma niteliği sadece özgürlüğe ait değildir. Hayek’e göre barış, güvenlik, huzur gibi insanın önünde bir engelin veya kötülüğün olmaması da negatif karakterler taşır.

²⁰² Humboldt, 2013, 34-54

²⁰³ Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı. *Liberal Düşünce*. (45-46), 69-83.

2.1.5. Büyük Toplumda Zorlamanın Sınırları

Cebir kullanımının sınırlandırılmasına dair temel ilke, genel davranış kurallarının uygulanması ile sınırlandırılmıştır. Nadiren ifade edilen bu iki ilke, bireyin fesih edilemez-doğal hakları ile kuvvetler ayrılığı anlayışıdır. Hayek anayasanın olmamasını 1789 Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde ifade edildiği hali ile “hakların emniyetle garanti edilmediği ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği bir toplum anayasaya sahip değildir”. Özgürlüğü garanti altına alacak ikinci söylemler ise Amerikan Devrimi esnasında meydana çıkan “düşünce, ifade, toplanma ve basın hürriyeti gibi ilk kez ortaya çıkan Özgürlüğü garanti altına alma yönelik fikri önemlidir.”²⁰⁴

Adil davranış kurallarının neler olduğu konusunda Hayek, benzer bir şekilde Hume’un görüşlerini paylaşmaktadır. Hume’un “üç temel tabiat yasası” da dediği bu kurallar, “mülkiyetin istikrarı”, “mülkiyetin rıza ile transferi” ve “vaatlerin yerine getirilmesi” dir. Çağdaş özel hukuk sistemlerinin özü olan “sözleşme özgürlüğü, mülkiyetin dokunulmazlığı ve başka bir kişiye hatasından dolayı verilen zararı tazmin etme” kuralları adil davranış kurallarıdır.²⁰⁵

Hayek, ideal bir sosyal düzende bütün liberal düşünürler gibi, mülkiyetin önemini vurgular. Hayek, mülkiyetin öneminin vurgulamak için; “iyi çitler iyi komşular yapar” ifadesini kullanacak, bu ifadesi ile insanların kendi bilgilerini kendi amaçlarının takibi için birbirleriyle çatışmaksızın yalnızca eğer onlara mahsus serbest hareket alanları arasında açık sınırlar çekilebilirse kullanabileceklerinin anlaşılmasını kastetmektedir.²⁰⁶ Ayrıca Rousseau’nun “çit” vurgusunu da içineleyecektir.

“Büyük Toplum” içinde yer alan organizasyonlardan, daima çok özel bir yer işgal edecek olanı, hükümet adını verdiğimiz organizasyon olacaktır. Toplum olarak adlandırdığımız kendiliğinden doğan düzenin hükümete var olabileceği fikri, eğer bu gibi bir düzenin oluşumu için gerekli asgari kurallar onların yürütülmesi için organize bir cihaz olmaksızın gözlenirse akla yatkın olabilir, fakat genellikle hükümet olarak adlandırdığımız organizasyon söz konusu kurallara uyulmasını temin etmek için vazgeçilmez olur.²⁰⁷

²⁰⁴ Hayek, 2009, 147

²⁰⁵ Yayla, 2011, 175

²⁰⁶ Hayek, 2012c, 161

²⁰⁷ Hayek, 2012c, 164

Devletin piyasaya müdahalesi sadece bu zoraki şartlar altında gereklidir. Yoksa piyasa sisteminde herhangi bir kriz anında devletin müdahalesi, krizi geçici olarak geçirse de, eninde sonunda zararlar sonuçlanacaktır. Hayek'e göre, her ekonomik büyüme döneminin ardından bir kriz patlak verir ve onu ekonomik darlık dönemi izler. Bu aynı zamanda bir önceki dönemde meydana gelen ters düşmeyi düzeltici bir işlev görür. Sonra yeni bir kriz filizlenmek üzere, ekonomi yeniden normale döner. Hayek'e göre "kriz başladıktan sonra onu durdurmak, bastırmak için bir takım önlemler almaya çalışmak yerine yapılacak en doğru şey krizin kendi doğal seyrini izlemesine izin vermektir. Çünkü özellikle darlık içine girmiş ekonomiyi yeniden canlandırmak üzere para yaratmanın veya arzı yapay olarak arttırmaya çalışma krizin geçmesine değil büsbütün alevlenmesine neden olur."²⁰⁸ Bu Hayek'in pazarın erdemine inanması ile örtüşen bir yaklaşımdır.

Liberal devletin sınırlılık niteliği hukuk devleti veya kanun hâkimiyeti kavramlarıyla ifade edilmektedir. Doğal hukuk, devletten önce de var olmuştur ve devleti de bağlayıcı niteliktedir. Bununla beraber doğal hukuk ilkeleriyle beraber diğer ilkelerinde devletten bağımsız gelişmesi mümkündür. Bireyler arası özgür girişimler ve ilişkiler, toplumsal kuralları geliştirir, bunun gelişmesi için devletin zorlayıcı gücünü kullanmak gerekmez. Bütün liberal yazarlar devlete aynı sınırlı görevleri yüklerler; adalet, iç güvenlik, ulusal savunma. Başka bir deyişle mahkemeler, polis, ordu. Bunların hepsi de insan ilişkilerinin de zor kullanılmasını engellemek için vardır. Bireyler arasında zor kullanımını tamamen önlemek için devlete sınırlı zor kullanma hakkı verilir. Devletin bu üç zor kullanma hakkını aşması ise çeşitli kurallarla sınırlandırılarak engellenmiştir.²⁰⁹

2.2. Hukuk ve Siyasetin Rolü

Filozof geleneğin kırık parçalarının bir araya getirecek ve politikacı olmadığını unutmayacaktır. Politikacı, kurnaz varlığı ile kitlelere bu işi anlatacaktır. Siyaset filozofu ise, kamuoyunu sadece fikir bakımından etkileyecek, insan eylemlerini organize etmeyecektir. Genel ilkeleri savunacak ve günlük politikadan uzak duracaktır.²¹⁰

²⁰⁸ Güvenç, 1999, 49

²⁰⁹ Hayek, 2012c, 496

²¹⁰ Hayek, 2009, 144

“Politikacıların bütün sorunların çözümünü kendi ellerinde görmeleri ve bütün hoşnutsuzlukları ortadan kaldırmayı görev olarak tanımlaması, manipölasyon kaynağıdır.” Hükümetlerin çıkar gruplarının baskılarından kurtulmalarını burada tek bir şey sağlar, değiştirilemeyecek yerleşmiş bir kanıya yapılan atıf.²¹¹

Kanun hâkimiyeti ilkesi, Hayek’in siyaset felsefesinde çok önemli bir yer teşkil eder. Hayek’in negatif özgürlük adını verdiği şeyin diğer bir ismi de kanun altında özgürlük veya kanun hâkimiyetidir. Açık bir ifade ile “özgürlüğün iki yüzü vardır, biri zorlamaların olmaması, diğeri ise kanun hâkimiyetidir.” “Bir memleketin hür olduğunu gösteren ve onu keyfi suretle idare edilen memleketlerden ayıran en emin kıstas, kanun hâkimiyeti kaidesi diye anılan büyük prensiplere hürmet edilmesidir.” Kanun hâkimiyeti ilkesi, yasama yetkisinin sınırlandırılmasını, bireye vazgeçilmez bazı haklar tanınmasını, insan haklarının dokunulmazlığını, bu hakların herkes için geçerli olduğu gibi özellikleri içerir. Hayek devamını ise,²¹²

“Hukuk rejiminde, kaideler a priori olarak herhangi bir insan kategorisinin emek ve ihtiyaçları göz önünde tutulmadan sabit kaideler şeklinde tespit olunur. Bu kaideler, sadece bütün fertlerin değişik ihtiyaçlar için kullanabilecekleri “aletler” mesabesindedir. Ve bunlar uzun süre yürürlükte kalacaklarına – veya kalmaları lazım geldiğine- göre, filen insan zümresinin mi, yoksa başka insanların mı isine yarayacaklarını önceden kestirmeye imkân yoktur. Bu kaideler, insana, işbirliği edeceği bütün şahısların hattihareketlerini önceden görme imkânını sağlayan bir nevi istihsal aleti olarak telakki edilebilir”

2.2.1. Nomos ve Thesis Ayrımı

Hayek Yunanca olan iki terim üzerinden ; Nomos ve Thesis ile kanunun ile anlaşılması gerekeni izah etmiştir. Bu kavramlar aynı zamanda düzenin iki kaynağı olan kosmos ve taxis kavramlarıyla aynı düzlemindedir.

Thesis ile Hayek, kanunla belirli şeylerin yapılması yani yasama faaliyetinden doğan kanunu anlatmak istemektedir. Nomos ise daha çok izin verilen eylem alanını sınırlar ve genellikle belirli bir davranışı tayin etmez.²¹³

Nomos Hayek’in deyimiyle özgürlük yasası olan cosmos’un ürettiği hukuktur. Nomos’a ilişkin hukuk, belirli bir zamandan itibaren bir evrim sürecinden geçerek günümüze kadar gelen kurallardır. Hayek Nomos’u aynı zamanda adil

²¹¹ Hayek, 2012c, 461

²¹² Hayek, 2012c, 563

²¹³ Hayek, 2012a, 123

davranış kuralları olarak da nitelendirmektedir. Thesis ise yasama organı tarafından bilinçli olarak üretilen taxis'e uygun kurallardır. Hayek bu tür kuralları da organizasyon kuralları olarak nitelendirmektedir.²¹⁴

Nomos ile thesis arasındaki ayrım Hayek'e göre bir bakıma özel hukuk-kamu hukuku arasındaki ayrıma benzer. Ona göre özel hukuk bireysel ilişkileri yönlendiren kurallardan oluşurken, kamu hukuku kolektif plan ve amaçları gerçekleştiren memurlara dönük emirlerden oluşmaktadır. Bir soyut kurallar sisteminin yapısı olarak nomos, mantıksal olarak bir katallaksinin yani negatif bir soyut düzenin yapısından farklı değildir.²¹⁵

Hayek'e göre kanunların taşıması gereken bir diğer kural ise onların sabit ve tarafsız olması gereğidir. Kanunların tarafsız olması hem kanunların içeriği hem de uygulanacak olan kişiler açısından geçerlidir.

Kanun hâkimiyeti altında devlet müdahalesinin engellenmesinin hem teoride hem de pratikte mümkün olmadığı Hayek tarafından da kabul edilmektedir. Ancak bunun minimum düzeye indirilmesi ve kanun hâkimiyetinin gerçekleşebilmesi için kanunların sadece sıradan bireylere değil bizzat kanunları yapanlara da uygulanması ve aynı zamanda bu kanunların vatandaşlarca önceden bilinebilmesi gerekmektedir. Yani kanun hâkimiyeti için kanunların sabit, tarafsız ve öngörülebilir olması gerekmektedir. Çünkü devletin kanunları sıradan bireylerin üzerinde zora dayalı olarak uygulama hakkı olduğu kadar, devlet de bu kurallara sıradan vatandaşlar kadar tabidir. Ayrıca fertlerin devletin koyduğu kanunları önceden bilebilmeleri onların mevcut bilgilerini kullanarak plan yapabilmeleri için gereklidir. Bireyler buna göre davranışlarını biçimlendirirler. Kanunların bu şekilde uygulanması hem despotik kanunların yapılma ihtimalini azaltacak hem de devletin müdahalesini minimum düzeye indirecektir.

2.2.2. Demokrasi Tartışmasında Hayek

Bugün Batı Demokrasileri olarak tanımladığımız ve demokratik olarak gördüğümüz aslında, temsili bir organın çoğunluğa ait kanunları yapması ve hükümetin belirli şartlar altında kurumları yönlendirmesidir.²¹⁶

Demokrasi sırf iktidar sahiplerinin barışçı değişimini mümkün kılmasından

²¹⁴ Hayek, 2012a, 134

²¹⁵ Hayek, 2012a, 164

²¹⁶ Hayek, 2012c, 444

dolayı mücadele edilmeye değer bir ölkü olarak tanımlaya biliriz. Demokrasiyi özgürlük olarak değil özgürlüğün teminatı olarak görmek gerekmektedir.²¹⁷

Sınırsız yetkilere sahip bir meclis tanımlamak, çoğunluk idaresinin neyin adil olduğunu belirlediği inancı ile pekiştirdiğimizde, kararın halkın mutabık kalmasından ziyade kararın doğuşunu adalet olarak tanımlayarak, adaleti keyfi bir şekilde sınırlandırılmamış bir irade olarak tanımlaya bizleri götürecektir. Oysa Hayek'in Kanttan yaptığı aktarma ile "demokrasiyi yozlaştıran temsili hükümet fikri veya kendisi değildir, tek her şeye kadir yasama kurumunu kabul etmektir."²¹⁸

Hayek devam eden yazısında hür bir toplum içerisinde, hem adil davranış kurallarını belirleyen hem de devleti yönetmenin, totaliter bir sisteme dönüşebileceğinden bahsedecektir. Demokrasinin kaçınılmaz olarak bizleri totaliterliğe götüreceği sonucundan bahsetmeyecektir.

Demokrasinin bugün için tanımlandığı anlamı ile sınırsız yönetim anlamına gelmesini eleştiri getirmekte ve demokrasiye ilişkin bu yaygınlaşan kanının, bireysel özgürlük idealinden bizleri uzaklaştırarak, çökmeye mahkûm olan bu sistemin bizleri bilinmeyene doğru sürüklemekte olduğunu söyleyecek ve iddia olmaktan çıkan bu hale ilişkin tekliflerini geliştirecektir.²¹⁹

Liberalizm ve demokrasi aynı şey değildir fakat birbirleriyle bağdaşan özellikleri de bulunmaktadır. Liberalizm devlet kuvvetinin sınırlarıyla ilgilidir, demokrasi ise kimin iktidara sahip olduğuyula. Konuya mefhumu muhalifi ile bakacak olursak, demokrasinin zıddı otoriterizm, liberalizmin zıddı totalitarizmdir. Demokratik bir yönetimin totaliter olması ve otoriter bir yönetimin liberal ilkelere göre hareket etmesi mümkündür.²²⁰

Hayek'e göre liberalizm ile demokrasi arasında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi kanunlara bakışları arasındaki farklılıktır. Demokrasi, daha ziyade kanunların nasıl yapıldığı ile alakalı olup, kanunların içeriği ile ikinci derecede ilgilidir. Buna karşılık liberalizm, kanunların içeriğine büyük önem verir. Demokrasi kanunun ne olacağının nasıl belirleneceğiyle meşgul olan bir doktrindir ve bu açıdan kabul gören formül doğal olarak çoğunluğun fikrinin ağır basmasıdır. Kanun yapma yöntemi olarak liberalizm de bu yolu kabul

²¹⁷ Hayek, 2012c, 448

²¹⁸ Hayek, 2012c, 455

²¹⁹ Hayek, 2012c, 477

²²⁰ Hayek'in liberaller tarafından aldığı eleştirinin kaynağı, anti liberal olarak tanımladığı topluluğa, liberal politikaların uygulanacağını söylemesidir.

etmektedir, fakat bu liberalizmin kanunların ille de iyi kanun olduğunu kabul etmesini gerektirmez. Demokrasi, yönetenlerin nasıl seçileceğini, hangi yöntemlerle işbaşına getirileceğini belirlerken; liberalizm, bu yöneticilerin bizi hangi sınırlar içinde ve ne gibi kayıtlar ve sınırlamalar altında idare edebileceğini ve yönetim esnasında özellikle neleri yapamayacağını belirler.²²¹

Muhafazakârlığın demokrasiye olan tavrı ise, çoğunluk yönetiminin bir amaç olarak görülmediği, sadece tercih yapmamız gerektiği zaman, kötü bir tercih olarak görüldüğünü söyleyenlere Hayek'in cevabı, muhafazakârları muhalefet etmeye yönelten esas olguyu demokraside aramakla yanlış yaptıklarını zira sorunun, sınırsız devlet iktidarı düşüncesiyle çözüleceğini alanının sınırlandırılması gerektiğinden bahsedecektir.²²²

“Hitler, iktidarı anayasal yolla elde etmiş fakat Nazi Almanyası hukukun geçerli olduğu bir düzen sunmuş mudur” sorusu, çoğunluk iktidara gelmesi için ona oy verdiyse, cevap evet ve hukukun hâkim olduğu bir düzendir. Demokrasi için doğru, çoğunluğun doğru kıldığı şeydir.²²³ Açıkça yapılan halk oyu ile totalitarizmdir.

Hayek demokrasiyi hiç mi övmez? İktidarın barışçıl değişimde oynadığı rol ve siyasi eğitim metodunun öğrenilmesinde avantajlara sahip olmasından dolayı anti demokratik olmaktan ziyade, hükümetin neler yapmaya yetkili olduğu ile ilgilenir.²²⁴

Demokrasi teorisine genelin oy kullanması fikri ile katkı sunan ve bugünkü anladığımız şekliyle genel oy ve halk iradesi kavramının literatürdeki yerinde, Rousseau'nun etkisi bilinmektedir. Hayek ise, demokrasinin yanlış anlaşılmasının kaynağı olarak Rousseau'yu gösterecek ve eleştirisini ise çoğunluğun özel sorunlarla ilgili olarak verdiği her kararın herkes için bağlayıcı bir yasa olmasında görmektedir. Bu güç kontrol edilemez, gereksiz ve bireysel özgürlüklerin ihlali anlamına gelmez mi diye soracaktır. Bireyler, özgür bir toplumda kendi tasarruflarındaki kaynakların yönetimini devlete emanet ettikleri sürece genel kuralların oluşunun adil davranışı belirlemekte yetersiz kalacaklardır. Özgür bir toplumda kişi, kaynaklarını kendi bilgisi dâhilinde kendi amaçları çerçevesinde

²²¹ Yayla, A. (2000). Liberal Bakışlar, Ankara: Liberte Yayınları, 159

²²² Hayek, 2009, 142

²²³ Hayek 2011, 361

²²⁴ Hayek 2009 132

kullanır, hükümete ait hiçbir kaynak bu kullanıma dâhil edilmez. Demokrasi idealinin halkın temsilcilerinin adil davranış kurallarını tespit hakkının ötesinde, devletin elindeki kaynaklarla ilgili faaliyet sunulması ile ilgili de karar verme yetkisine sahip hale geldi. Bu ihtiyaç ise, her iki faaliyet meclis eli ile yerine getirilmeli midir peki? Hükümet eden meclis hükümetin amaçlarına uygun düşen her yasaı yapabilecek durumda olursa, evrensel hukuk kurallarına bağlı olma meşruiyetini de yitirecektir.

Komünizm ile ilgili eleştirisinde ise, yasama faaliyetinin temel ilkesi, özel olarak izin verilmemiş her şey yasaktır, önermesidir. Hukuk kavramının kendisi 1927 Sovyet Yüksek Mahkemesi başkanı tarafından, “Karşı çıkarlara sahip sınıfların ortadan kaldırılmasıyla hukuk toptan ortadan kalkacağı için, Komünizm sosyalist hukukun zaferi değil, her türlü hukuk üzerinde sosyalizmin zaferi anlamına gelecektir.”²²⁵

Jefferson Amerikan Anayasacılığıyla ilgili olarak, “Özgür siyasi yönetim güven değil titizlik temelinde kurulur; iktidarı tevdi etmek durumunda olduğumuz insanları bağlamak için sınırlı anayasayı getiren güven değil, titizliktir....Anayasamız güvenimizin gidebileceği son noktanın sınırlarını uygun şekilde tespit etmiştir. Yetki meselelerinde, artık insana güven konusuna kulak asılmasın, aksine insan Anayasanın zincirleriyle kötülük yapmaktan alıkonulsun” Ahlakilikle arka planı örülen liberalizm onaylamadığı farklı sonuçları karşısında bulacaktır.²²⁶

Temsil organlarını “rızaı mobilize” etmek olarak tanımlamanın, fikirlerin manipüle etmek anlamına geldiğinden sorunun çözümünü kurumsal icatlar üzerinden yapacaktır Hayek.

Hayek’in demokrasi konusunda literatüre yaptığı katkı “demarşı” kavramıdır. “Eğer demokrasi çoğunluğun sınırlandırılmamış iradesinin yönetimi anlamında kabul edilirse, ben demokrat değilim”²²⁷ diyen Hayek toplumu kendi arzusu yönünde şekillendirmek isteyen grubun demokrasiyi fetiş bir kelime haline getirdiklerini söyleyecektir. Asli ülküyü muhafaza edeceksek yeni bir isim icat etmeliyiz; demarşı.

Demokrasiden farkını ise, kelimelerin birleşmesi sonucu ortaya çıkan

²²⁵ Hayek 2011 359

²²⁶ Hayek, 2011, 368

²²⁷ Hayek, 2012c, 489

anlamdan çıkarabiliriz. Demos ve kratos kelimesinden oluşan, demos ile halkı, kratos ile yönetim fiili ifade edilecektir. Peki, bu tanımlamaların dışındaki bir kelimeyle aynı mana çıkartılamaz mıydı, Hayek Antik Yunan'da kratos(kratein) ve archein fiilinin temelde aynı manaya geldiğini söylemektedir, örnek olarak da “monarşi, oligarşi, anarşi” kelimelerini vermektedir. Ancak bu kelimeler güce yapılan vurguyu öne çıkarması ve archein kelimesinin dar kapsamda yörenin yöneticisi anlamında kullanıldığından hareketle, halk yönetimini tanımlamak için uygun olmadığını demarşi kavramının kullanılmasının önünde yatan engeli bu şekilde tanımlayacaktır. Ancak demokrasi kavramı da bugün için imtiyaz yaratma aracı haline geldiğinden, bu ülküyü yeniden canlandırmak için ve o gün ki anlamıyla kullanmayı önermektedir.²²⁸ O günkü anlamını hatırlamayacak yeni nesiller için bu önerme kıymetli görünebilir. “Demokrasi”ye yöneltilen bu eleştiri Hayek ile sınırlı değildir Heywood'un ifadesiyle²²⁹, bugün ki yaşananlar “poliarşi”lerdir, “ideal yönetim” uzaktadır, bu sayede ütopya ideali zihinlerde canlı kalacak siyaset felsefesinin konusu olacaktır.

2.2.3. Hayek'te Üst Akıl Tartışması

Hayek “Kurallar ve Düzenler” adlı kitabına, Guglielmo Ferrero'nun “The Principle of Power” adlı kitabından bir alıntı ile başlayacaktır. “Problemin yalnızca bir çözümü var gibi görünmektedir. İnsan cinsinin seçkin mensuplarının insan aklının sınırlılığının bilincine varması ve..... Uygarlığın kendisini kaçınılmaz mahzurlarına bırakması”. Vurgulandığı şekliyle “üst akıl” Hayek için problemin ta kendisidir.

Hayek'in rekabet sistemindeki en ilginç sözlerinden biri; “rekabetçi bir ekonomide son çare icra memuru, planlı bir ekonomide ise cellattır” ifadesidir. Bu sözleriyle Hayek, rekabet sisteminin sonu ne olursa olsun, her türlü sonuçlarının, rekabetçi olmayan bir sistemin sonuçlarından daha iyi olduğunu belirtmek ister.²³⁰

Hayek, siyasal rejimler arasında asıl karşıtlığın demokrasi ile totalitarizm arasında olmadığını vurgulamıştır. Ona göre otorite ile demokrasi ve liberalizm ile totalitarizm birbirlerinin karşıtıdır. Otoriter bir rejimin teorik olarak demokratik bir

²²⁸ Hayek, 2012c, 490

²²⁹ Heywood, 2012, 45

²³⁰ Hayek, 2014, 171

rejimden daha özgürlükçü olması; buna karşılık demokrasinin koyu bir despotizm yaratması mümkündür.

Farklı olarak değinmek istediğimiz, söylemleri ile üst aklı ret eden Hayek, yaptığı rol dağılımı ve tanımlamaları ile devlete yeni bir üst aklı inşa etmiş sayılabilir mi?

Demokrasi'yi "halkın, halk için, halk tarafından yönetimi" olarak Abraham Lincoln'un tasviri ile ele alırsak, halk tarafından yönetim, temsili açıdan imkânsız olduğundan ve "halk"ın tanımının Antik dönemdeki tasvirinin çok çok ötesine geçtiğinden "genel oy ilkesi"nin kabul edildiği bir düzen neredeyse istenen imkânsız bir nitelik taşır.

Modern ya da geleneksel anlamda devlette, yöneten ve yönetilen ayrımı hep var olmuştur. Yönetenler açısından dönemleri krallar, rahipler ya da savaşçılar tarafından gerçekleştirildi haliyle ele alabiliriz. Özellikle modernleşme sonrasında bürokrasinin icadında etkisiyle yönetim uzmanların elinde ve seçilmişlerin elinde birlikte gerçekleştirilmektedir. Zira kural oluşturma aşamasında karşılıklı bir etkileşim vardır.

Günümüzde seçilmişlerin sorumluluğu esas kabul edilmekle beraber, seçilmişler üzerinden düzenin tüm sorumluluğu onlardadır ifadesi pek kabulü mümkün bir önerme değildir. Bundan hareketle sorumluluk devlet memurları ve kamu görevlileri yönetimi birlikte gerçekleştirilmektedir.²³¹

Hayek seçilmişlere bazı sınırlar çizecektir, ilk sınırlamayı seçilmiş kişilerin icra yetkisi olan yasama faaliyeti, sadece seçilmişler tarafından oluşturuldu diye, yasa olarak tanımlayamayızdır. Bu yeni bir üst akıl oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir mi? Hukukun üstünlüğünü savunurken, yasama yetkisini sınırı belirli olmadan sınırlayacak uygulamaları savunmak meşru mudur?

Bundan hareketle Hayek'i demokrasinin karşısında, demarşinin tanımlamasından da uzak bir nokta olduğu iddiası haklılık kazanacaktır. Yeni bir vesayeti "uzman" kişiler adı ile "Bağımsız İdari Otoriteler" ismi ile karşımızda göreceğiz. Bu Hayek'in bir bakıma kendi iç çelişkisi olarak tanımlana bilir.

Serbest piyasayı savunuyor iken, her türlü düzenlemeden sistemin azade olması gerektiği ve çok dar görev tanımı ile devleti kurguluyorken bir anda serbest piyasanın serbestliğini düzenlemek mümkün değildir. Bu "Yeni Bürokrasi" yi

²³¹ Heywood, 2012, 414

seçilmişlerin üstüne konumlandırmakla yeni bir elitizm doğacaktır. Refah devletine yönelik geliştirilen diğer bir alternatif ise “Kar Amacı Gütmeyen” sivil toplum kuruluşlarıdır. Refah devletinin çözülmesinde bu iki akım temel rol oynayacak ve iki akım için ortak iddiamız ise, “üst akıl” eleştirirken yeni bir “üst akıl” mı inşa edildi ile sorgulanmıştır.

2.2.4. Devlete İlişkin Rol Dağılımını Yeniden Yapmak

Kamu iyiliğine hizmet ettiği sürece özgürlük alanının daraltılabileceğine- zor kullanılabileceğine- izin verilebileceği genel bir kanaattir. Fakat genel, ortak veya kamusal fayda gibi kavramların belirsizliğe neden olabileceği ve hâkim grubun çıkarlarını meşrulaştırmak amacıyla bu kavramların kullanılabileceğinden bahseden Hayek, böyle bir düzenleme yapmayı iki nedenle imkânsız bulacaktır;

1. Kamu çıkarı eşittir, bütün özel çıkarların toplamı.
2. Özel çıkarların toplanması sağlayacak çözümde yaşanan çözümsüzlük.

Büyük Toplum 'da hükümetin bu çeşitli tatminleri bilmesi, anlamlandırması ve buna uygun çözümler sunması yerine, bireyler ve küçük grupların her birine karşılıklı olarak kendi ihtiyaçlarını sağlamalarına yönelik şartları sağlamalıdır. Bu sayede kendiliğinden doğan düzeni birey ve grup idame ettirecek ve kamu yararı/çıkarı Stoikler ve Cicero'nunda belirttiği gibi ortak hukuk ve adalete sahip olmaktan ibaret ve insanın egemenliğini değil, yasaların imparatorluğu gerçekleştirecektir.²³² Yönetimde keyfilik –yöneticinin adaleti- terk edilecektir.

Bunu gerçekleştirirken kendi ihtiyaçlarının daha önde olduğunu bireyler ifade etmeyecekler midir? Bireylerin kendi çıkarını ikinci derecede görmesi, sırasını bir başkasına vermesi beklediğimiz bir davranış mıdır? Birey, “ihtiyaç” olduğunu belirterek “olağan üstü” olduğunu ortaya koymayacak mıdır? Hayek vurgusunu bu yüzden, amaçlar yerine araçlar üzerine çekecek ve örnek olarak da, çocukları acil de olan iki anne örneği ileri sürecektir. Doktorun önce hangisiyle ilgilenmesinden ziyade, çocuklara bakılmasının değerli olduğu ön kabulü ile hareket edeceklerdir. Böylelikle kuralları öncelik sonralık ilişkisini kişiler için değil, çeşitli durumların üstesinden gelmek için koymuş oluruz.²³³ O halde hastane olduğumuz bir zaman diliminde, önümüze birisinin sırf isminden, statüsünden

²³² Hayek, 2012b, 221

²³³ Hayek, 2012b, 224

dolayı önce tedaviye başlaması mı bizleri rahatsız eder, yoksa kişinin mevcut halini kendimizle mukayese ettiğimizde mi sıramızı verme konusunda istekli oluruz. Hastalar için şu bir gerçektir ki, diğer hastaların yanında kendi derdi son derece önemsizdir hatta bir şeyi yoktur.

Kurallar bizim doğamız icabı olan bilgisizliğimizi aşabilmemiz için bir araçtır. Bütün farklı amaçların nispi önemi üstünde anlaşılabilen insanlar var olsaydı, kurallara ihtiyaç olmazdı. Milyonlarca birey arasında geniş ölçüde dağılmış olan bilginin kullanımı, elbette bireylerin kendi eylemlerine kendi bilgilerini dayandırarak, karar verebilmesi şartıyla mümkündür. Fırsatların farklı bireyler için farklı olduğu gerçeğidir. Belirli bir anda, farklı bireylerin kendilerini içinde buldukları şartlardan etkilenmeleri açısından aynı derecede bulunmayacaklarını bu yüzden kendileri için doğruyu seçebilen bireyler, tıpkı piyasanın kendiliğinden-serbest olması- bir düzen ihtiva etmesi gibi, fırsatları değerlendirecek ve devletin herkes için fırsat belirlemesi gibi bir olguyu kabul etmemeleri, Hayekçi özgür toplumun rasyonelliği ile bağdaşmaz.²³⁴

Toplum içindeki birey, konumunu sadece geçmiş yaşantılardan tecrübelerden –muhafazakârların kullandığı anlamda zamanın testinden geçmiş- mi edinir? Atalarından aldığı miras, ebeveynlerin yaşadıkları yer veya meslekleri geleceği, gelecekteki bilgilerimizi etkilemez mi? Ön kabulümüz, bizler ne karar verirse verelim, çocuklarımız aynı olanaklardan faydalanacak ve aynı şansa daima sahip olacak olsalar, öncelikle konumları etkileyen şartları eşitle, dış şartları kontrol ederdi.²³⁵ Sistem ile uyumlu hale getirmek için birey için fırsat olan haller, uyumluluk için engellemeye son bulacak ve girişimcilik²³⁶ olarak adlandırdığımız şey var olamayacaktı. Devletin rolüne tekrar dönecek olursak, sonuçları garanti etmek yerine soyut kuralları genel şartları sağlamakla yetinmelidir. Somutluk ve soyutluk ile kastettiğimiz ise, elle tutulur olarak düşündüklerimizi salt olarak somut görmek bizlere, aynı yurdun farklı kesimindeki konuşma tarzları, simaları, toprağı işleme biçimleri, davranış tarzları ve ahlaki estetik değerleri ile aşına gelen bu unsurlar aslında soyut özelliklerdir. Somut

²³⁴ Hayek, 2012b, 229

²³⁵ Hayek, 2012b, 230

²³⁶ Hayek, 2009, 140 Hayek, serbest teşebbüsü gözden düşürmede pek çok muhafazakârın sosyalistlerle rekabet ettiğinden bahsedecektir.

özelliklerin temsilleri ise; tarihi bir şehir, bayrak, sembolik anıtlar, liderin kişiliği gibi temsiller neyin yapıp neyin yapılmadığını açıklaması anlamında somuttur.

Aydınlanma döneminde toplumsal alana ilişkin yaptığı çalışmalardan, dolayı “şeytan” olarak ilan edilen, yargılanan felaketlerin nedeni olarak tanımlanan toplum sözleşmesi kuramcılarının ilki Thomas Hobbes’dur.

Thomas Hobbes içinde yaşadığı dönemi eleştiren ve yaşadıklarını “korku ve ben ikiz kardeşiz” olarak aktaran ve korkunun son bulması için içinde yaşadığı İngiliz geleneği ve medeniyetini bir kenara bırakarak, bir toplum sözleşmesi ile yaşadığı dönemi doğa durumu olarak gören “doğal yaşamı” doğal haklarını, devlet idaresinin iradesine bırakarak sınırsız bir kamusal alanı sunan, kurucu rasyonalist düşünce içerisinde toplum mühendisliği hakkında verilebilecek örneklerin başında gelmektedir.

Hobbes’un tanımladığı insan doğası, bencil, çıkarıcı ve maddecidir. Tüm toplumun böyle olduğuna inanması ve insanları amaçsız bilardo topları olarak resmettiği bilinmektedir. İnsan toplum içerisinde bilardo topları gibi boş ve rastgele mi hareket etmektedir? Gerçekliği kaos mu yoksa kaos içinde ki düzen mi teşkil eder?

Hobbes ile aynı dönemde yaşamış Locke ise, Hobbes’un tanımlamalarını aşırı bulacak ve doğa durumunu olumlu bir hal olarak tasvir edecektir. Hobbes’un görmezden geldiği ahlakilik kavramını kullanacaktır. Ahlakiliği bir örnek ile açıklar isek, hiç kimse olmasa dahi insanların toplumsal kurallara uyacağı ve ihtiyacı olandan fazlasını yemeyeceği ve arkadaşı ile bir ağaçtaki elmaları paylaşması gerektiğinde çürük ya da sağlam olarak hakkı olanı alacağı ilk geldiğinden dolayı daha fazlasını almayacağı bir düzenin resmini çekmektedir. Bu husus Hobbes’da yoktur ve yaşadıklarını plansızlık ve kaos olarak resmedecek, kişiler arası ilişkileri “insan insanın kurdudur” söylemiyle zihinlere kazıyacaktır.²³⁷

İnsan zihnini boş bir levha olarak tanımlasak da, lavabosu olan musluk açıldığında suyun çizeceği şekil nasıl bilenemez ise, sınırlı bilğimiz ile anlamlandıra bileceğimiz suyun bulunduğumuz yarım küreye göre hangi yönde daire çizeceğidir.

²³⁷ Bican Şahin ders notları; <http://www.tuba.gov.tr>, 13 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.

Hayek'in devlete ilişkin yeni rol dağılımı yapması başlığı içerisinde ilk olarak, asgari gelir garantisinin sağlanması düşüncesidir. Hayek liberal teoriye getirilen en önemli eleştirilerden "aç kalma özgürlüğü" söylemini yıkacaktır. Asgari gelir tanımlaması yapması, liberal gelenek açısından da eleştirilecek ve piyasanın kendiliğinden işleyen düzenini bozacağı iddiaları ile iki tarafa da uzak kalacaktır.

Dile getirdiği ikincil farklılık ise, su şebekesi, kanal ve köprü, alt yapı ya da salgın hastalıklarla mücadelelerde, ölçü tartı ya da tapu kayıtları gibi modern öncesi dönemin geleneksel devlet tanımına uygun bir tanımlama yapmaktadır. Bu görevler, devletin varlığını kabul etmenin yanı sıra, devlete ilişkin rol tanımlamasını değiştirmekte ve, devletin görevini üç sac ayağına bağlayan liberal gelenekten ve başat sorumluluğu devlete yükleyen sosyalist gelenekten de uzaktır. Sonuç olarak bunlar 1980 sonrası politikaların temeli olarak görülecek ve Yeni Sağ olarak adlandırdığımız düzende, devlete ne seninle ne sensiz yakıştırmalarını yapmamızı sağlayacaktır.

Hayek konuya bir ilave getirerek liberal geleneğe yakınlığını ise "özel sektörün yapabileceği işlerin özel sektöre bırakılması" yönüyle girişimcilik ve bireyciliğin önünü açacak ve "merkezi bir yapının reddi fikri" ile özgürlük konusu üzerinden bizleri "federal bir mahalli düzenin" daha yararlı olduğu söylemine götürecektir.

2.2.5. Hukuk ve Yasa

Hukuk ve yasa başlığı ile Hayek, adalet kuramına ilişkin son parçaları da ekleyecektir. Hayek, hukuk felsefi bakımından doğrudan ilgili olan Law, Legislation and Libert (Kanun, Yasama ve Özgürlük) eserinin birinci cildi Rules and Order (Kurallar ve Düzen)'de hukuk kavramının ve bu kavramların anlamlarındaki değişmeyi epistemolojik arka planlarıyla birlikte ele almaktadır.

Hukukun otoriteden kaynaklanmakta olduğu fikri, zahiren makbul görünen fakat gerçekte öyle olmayan bir haldir. Mefhumu muhalifinden olaya yaklaşılabilecek olursa, bütün otoritenin hukuktan kaynaklandığını –hukukun otoriteyi tayin etmesi anlamında değil, fakat otoritenin otoriteden bağımsız olarak mevcut olduğu farz edilen ve neyin doğru olduğu konusundaki yaygın bir görüşe dayanan bir hukuku uyguladığı için itaati hak etmesi anlamında- düşünürsek hakikate daha fazla yaklaşmış oluruz.

Buradan hareketle, hukukun tümü yasama faaliyetinin mahsulü olamaz, fakat yasama gücünün temelinde yatan kurallar aynı zamanda bu gücü sınırlar. Genel değerlerinde birbirlerinden farklı olan kişiler, arada sırada, belirli somut amaçlar üzerinde anlaşabilir ve onlara ulaşmak için işbirliği yapabilirler. Fakat belirli amaçlar üzerinde böyle bir anlaşma toplum diye adlandırdığımız sürekli düzenin oluşumuna asla yeterli olmayacaktır. Hukukun mahiyeti ortak adalet mefhumuna sahip olan fakat ortak hükümete sahip olmayan insan grupları içindeki duruma göz attığımızda en açık biçimde ortaya çıkar. Böyle bir ilişkiler durumu bir bölgesel devlet olarak tanıdığımız şeyde asla hüküm sürmüş olamaz, fakat şüphesiz çoğu defa tüccarlar veya saygı ve misafirperverlik kuralları tarafından birleştirilen kişilerden müteşekkil gruplarda mevcut olmuştur.²³⁸

Yasa, kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde yasama organı tarafından gerçekleştirilen faaliyet ise, bu organın faaliyet sınırlaması hakkında;

Yasama organının her kararına “yasa” diyoruz. Belirli tür norm-emir ayrımı yapmıyoruz. Bu kuvvetler ayrılığı ilkesine zarar verir. Demokratik hükümeti, sınırsız hükümet olarak okunursa karşımıza hukuki pozitivizm dediğimiz olgu çıkar. Bu olgunun temeli yasa koyucunun sınırı ancak başka bir organ olan yürütme ve yargı ile sınırlanabileceğidir. Peki, yürütme, yasama ve yargının güç dengesi bozulursa? Yasa yapma ile özel emir çıkarma arasında, nasıl bir ayrım vardır?

Yasa, gelecekte ortaya çıkacak bilinmeyen sayıdaki olay için genel uygulamalardır ve özel istisnalara sahip değildir. Yasa yapmak sonuç yaratmak yerine doğru ve yanlış simgeleyen fikre dayanır. Halkın inancına dayanarak bunu yapması ve kendi kararları ile oluşturduğu süreçtir.²³⁹ Sınırsız yetkileri bulunan bu meclis, özel yarar sağlayan çıkar grupları ile grupları ve bireyleri kayırmak üzere kullanılabilecek bir konumda olur.²⁴⁰

Hayek sivil toplumun temelinden sayılan baskı gruplarına karşı çıkmaktadır o halde, sonuçta baskı grupları ve hükümetler arasında bir yakınlık hep ola gelmiştir. Hayek bu devlet müdahalesinin eseridir demektedir ve yasamanın etkileye bilme gücü olduğu müddetçe yakınlığın devam edeceğini söylemektedir. Hayek “hükümet benzeri” baskı gruplarına karşı çıkmakta ve sınırlandırılmamış birey ve gruplara cebir uygulama yetisine sahip olma imkânı bu haliyle sağlanmış olacaktır.

²³⁸ Hayek, 2012a, 125

²³⁹ Hayek, 1978, 112

²⁴⁰ Hayek, 1978, 114

Oysa görevi evrensel çapta adil davranış kurallarını koyma ile sınırladığımız bir yasamada böyle sorunlar görülmeyecektir.

Hayek bu noktada liberalizmi ve anarşizmi kesiştirecektir. Kendisini anarşizmi kesin olarak reddeden bir klasik olduğu ayrıca vurgulanmalıdır.²⁴¹ Yaptığı analiz ise kendiliğinden düzen savunusunda “bağımsız öznelerin kendiliğinden intibak edici davranışlarının, öngörülmeven planlanmayan ve plana göre üretilmesi mümkün olmayan sosyal sonuçları düzenli olarak üretebileceği iddiasındadır.” Topluluk içinde geçerli olan ahlaki açıdan haklar yaratan atomistik bireyler kendiliğinden doğan düzen ile paha biçilemez ürünler ortaya çıkaracak ve bunu saçmalık olarak nitelemekle devlet mekanizmasının sıfırdan kurallar çıkarabileceğini bu açıdan iddia etmek saçmalıktır. Ortak hayatın ahlaki ilkelerle yaygınlaşması o halde tutarsızlık değildir.²⁴²

Ayrıca Liberalizmin bireyleri “atomlar” olarak göstermesini bireyselliğin sonucu olarak iletişimsel önemin göz ardı edildiği şeklinde eleştirilerde gelişmiştir. O halde rasyonel birey hangi toplumsal şartlarda ortaya çıkmaktadır sorusu ile Habermas’ın “müzakereci demokrasi” bağlamında sorunun yanıtını aramaktadır.²⁴³

Kanun hâkimiyetinin önemi, bireylerin kanunların sınırlarını bilmeleridir. Kanunların sınırlarını bilen ve herkese uygulanacağından emin olan bireyin özgürlüğü garanti altına alınmış olur. Birey de yaptığı eylemlerin sonuçlarını bileceğinden, eylemlerinin sorumluluğu yalnız eylemi yapan bireye aittir. Hayek, kanunların dört temel özelliği olduğunu belirtir:

1. Kanunlar tamamıyla genel olmalıdır, hiçbir bireye veya gruba, olumsuz ya da olumlu özel muamele uygulamaya yönelmemelidir.
2. İnsanlara eşit olarak uygulanmalıdır.
3. Geçmiş kapsamamalıdır.
4. Bütün kanunlar, her bireyi ve hükümet dâhil resmi veya gayri resmi her kurumu, kuruluşu bağlamalıdır.²⁴⁴

²⁴¹ Anarko-kapitalist olarak tanımlamak doğru değildir.

²⁴² Lomasky, L. (2007). İki Liberalizm Anlayışı. *Liberal Düşünce*, (45-46), 27-59.

²⁴³ Pennigton Mark. (2007). Hayekçi Siyasal İktisat ve Müzakereci Demokrasinin Sınırları. *Liberal Düşünce*. (45-46), 177-209

²⁴⁴ Hayek, 2011, 153

Eğer bize uygulamalarından bağımsız koyulmuş, genel, soyut kurallar anlamında yasalara uyarsak başka bir insanın iradesine tabi değiliz, dolayısıyla da özgürüz.

Hayek'e göre bir kanun bireyin hareket alanını sınırlıyorsa bile, birey bu durumdan önceden haberdar ise ve bu kanunun yalnız bireyi değil herkesi aynı şekilde etkilediğini biliyorsa, bir zorlamayla karşılaşmaz veya özgürlüğünün kısıtlanması söz konusu değildir. Bu kanunun bireyi içine düşürdüğü durum, adeta bir doğal engelle karşılaşma durumu gibidir. Doğaldır ki, kanun hâkimiyeti altında da özgürlüğü kısıtlayacak uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bunun için kanun koyucuları da, diğer herkes gibi, kanun hâkimiyetinin bağlayıcılığı altında olmalıdırlar. Yani kanunların belirlediği biçimde hareket etmelidirler. Kanunlar herkes için eşit bir biçimde uygulandığında, yasa koyucular da buna göre davranırlar.

2.2.5.1. Yasama - Yürütme ve Yargının Roller

Hayek'in sorgulanmasına geçilmeden önce Türköne'nin tanımlamasıyla, "Platon'un paradoksu", halkın kendilerini bir tiranın yönetmesini izlemeleri halinde bunu "kabul etmeli mi yoksa kabul etmemeli" bunlardan hangisinin daha demokratik olacağı yönündeki açmazla verilen isimdir.

Oy verme davranışı toplumun özgür olduğunun bir kanıtı mıdır? Liberal anayasacılığın, bireysel hürriyeti sağlamada ortaya koyduğu teminatları sağlamanın aracı, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve hukukun üstünlüğünü ilkesidir.

Hayek'e göre yasama, yürütme ve yargı amaçlarına ulaşmada, hükümetlerin anayasal yolları kullanarak, insanları anayasanın onlara tanıdığı haklardan, iktidarın gücünü sınırlamaya ve düzenlemeye yönelik yetkilerin bir kısmını kaybettiler. Tarih'te bunu destekleyen örneklerden biri de Hitler'dir. Hitleri halk kendi oylarıyla seçecekler ve Hitler anayasaya dayanarak zorbalığını gerçekleştirecek ama denetleyici bir mekanizma olmayacaktır.

Demokrasilerinde ise en büyük tehlike, kuvvetler ayrılığına yeterince önem verilmemesi ve demokratik yoldan iktidara gelenlerin yetkilerinin sınırsız olması gerektiğine ilişkin anlayışın yaygınlaşması sonucunda, "hukuk devleti" ilkesinden

uzaklaşılmasıdır. Anayasal demokrasiden neden uzaklaşmıştır sorusuna²⁴⁵;

1. Kişisel çıkardan bağımsız olarak adaletle olan inancın kaybolması,
2. Yasama yetkisinin kişi veya grup çıkarını sağlamak amacıyla kullanılması,
3. Doğru anlamda yasamayı formüle etme işlevi olarak, yasama ve yürütmenin aynı temsili meclislerde birleşmesidir.
4. Özel alanda ve piyasa özelinde, değişme ve ilerlemeyi bireysel çıkarın herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadan siyasa alana hâkim olması zararlı sonuçlara yol açabilir.
5. Sınırsız demokrasi anlayışında, yasama organın üstünlüğü öne çıkınca, çeşitli baskı gruplarının (sendikalar, çiftçi örgütleri, meslek kuruluşları, refah hizmetlerinin tüketicileri) parlamento üzerindeki kuşatması “kamu yararı” adına demokratik yollardan egemen olmasına imkân vermektedir.
6. Sınırsız yetkileri olduğu kabul edilen meclisin, yetkisi belirli bir grup veya kişiyi kayıracak şekilde de kullanılabilir bu husus “hukuk devleti ilkesine en çok zarar veren” yöntemdir.
7. Hukuk ile yasama arasındaki fark, adil davranışın genel ve soyut kuralları ile devletçe vaz edilmiş kanunlar ve diğer mevzuatla düzenlenmiş olması yasama ve yürütme arasındaki ayrımı ortadan kaldıracaktır.

Belli kişi ve grupları kayırmak üzere yapılan kanunları “kanun” olarak tanımlayamayız, peki neden?

- a. Bunlar daha çok özel emirlere benzemektedir.
- b. Hukuk devletinin kanunları sık sık ve keyfi olarak değiştirilmemesi gereken kanunlardandır. Bugün için Batı demokrasilerinde cari olan yasama anlayışı birey için hukuki güvenlik ve öngörülebilirlikten uzaktır.

Hayek’in önerileri ise²⁴⁶;

1. Hukuk devletinde adil davranışın kurallarını biçimsel ifadeye kavuşturmakla mükellef olan yasama ile bunları uygulamaya koymakla görevli olan yürütme kesin olarak birbirinden ayrılmalıdır. Kâğıt üstünde ayrılan güçler, gerçekte kuvvetler birliğini temsil edecektir.

²⁴⁵ Hayek, 2012c, 476

²⁴⁶ Hayek, 2012c, 576

2. Anayasa modeli geliřtiren Hayek, üç ana unsurla modelini sunmaktadır.
- a. Gerçek bir kuvvetler ayrılığını sağlamak maksadıyla, kanun yapma ve hükümet etme işlevlerini birbirinden ayırmalıdır. Yetkileri bu anlayışa uygun olarak gerçekleştirilecek Yasama Meclisinin görevi, anayasaya uygun olarak özgür bir toplum ve ekonominin temellerini oluşturan adil davranış kurallarını formüle etmek ve geliştirmek olacaktır. Vurgulanan kanun yapma yetkisi ise istisnasıdır. Çünkü asıl görev, toplumda kendiliğinden gelişmiş olan adil davranış kurallarını resmi bir ifadeye kavuşturmadır. Meclisin esası, “bilgeler meclisi” dir.
 - b. Kuvvetler ayrılığının diğerk tarafını, “hükümet edici meclis” oluşturmaktadır. Meclisin görevi anayasal bir çerçevede birinci meclisin resmen tanıdığı ve kısmen vaz ettiğı genel kurallara bağılı olarak meşru hükümet faaliyetleri ile ilgili tali kuralları koymak ve hükümet etme olacaktır. Kurallar arasındaki ayrım hukuk teorisindeki ilkeler ile kurallar arasındaki ayrıma benzemektedir. Hükümet edici meclis bildiğimiz olağan demokratik yöntemlerle seçilecektir.
 - c. Üçüncü kısım ise, işlev ve yetki ayrımında doğa bilecek uyumsuzlukları çözmek üzere bir Anayasa Mahkemesinin yer almasıdır. İlave bir görev olarak da, hakemlik görevi ile sınırlandırılmanın ötesinde adil davranışın genel kurallarının yorumunu da yapacaktır.

2.2.5.2. Anayasa Tartışmaları

Friedrich Hayek’in modern demokrasilere yönelttiğı başlıca eleştirilerinden biri, demokrasi uygulamasının anayasacılığın telosundan gitgide uzaklaşmış olduğudur.²⁴⁷

Anayasal yönetim sınırlı yönetim demektir, hükümetin hukuki şekilde sınırlanması, keyfi yönetimin önüne geçilmesidir. Anayasa ve demokrasi arasındaki kaçınılmaz ilişki bizleri demokrasiyi de tanımlamaya götürecektir. Demokrasi yönetenlerin sınırlandırılmadan her konu hakkında tasavvurda buluna bilmesi demektir ama çoğunluğun herhangi bir konu üzerindeki sınırsız yönetimi demek de değildir.²⁴⁸

1688 tarihi batı siyasi düşüncesi tarihi için önemli bir tarihtir zira kral ve

²⁴⁷ Erdoğan Mustafa. (2013). *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 42-43

²⁴⁸ Hayek, 2012a, 187

parlamento arasında yaşanan savaş “Şanlı Devrim” olarak parlamentonun mutlak zaferi ile sonlanacak ve yasama, yürütme ve yargı bağımsızlığının önü açılacaktır.

Hayek bu yaşananların kısa bir süre sonra İngiltere’de unutulduğunu söyleyecek ve 1767’de Britanya Parlamentosu’nun “parlamente bir çoğunluğun uygun gördüğü her yasaı geçirebileceği” beyanı koloniler tarafından “İsyan!” söylemiyle bir haykırmaya yol açtığından bahsedecektir. Temel iddiası ise, Anglo-Sakson kültürünün yıkılacağına dile getirilmesidir. Bireysel özgürlüğü teminat altına alma hareketinin bu şekilde başlamasını sağlamış oldu. Parlamentonun kendi gücü üzerinde hiçbir güç ve egemenlik alanında kendini sınırlayacak hiçbir varlığı tanımamasını, ilkeler vasıtasıyla oluşturulan iktidarın hukuken sınırlanması esası oluşturacaktır.²⁴⁹

Anayasayı yukardaki tanımlamanın dışında, ister toplum sözleşmesi olarak değerlendirelim ister değerlendirmeyelim, anayasa, belirli bir dönemde toplumsal alana ilişkin hâkim olan rollerin tanımını ve değerini temsil eder. Söz uçar yazı kalır misali belki de, tüm rollere ait olduğu öncelik ve sonralık sıralaması hatırlatılır, “maharet”leri vurgulanır. Ama bunlar sonsuz geçerliliğe sahip midir? Değiştirilebilir ya da dönüştürülemez midir? Liberalizmde anayasa devlete ilişkin rolleri hatırlatmaktan öte, bireye sahip olduğu değerleri gösterir ve ezilmesinin ve sömürülmesinin önüne geçmeyi ister. Bunu kilise yapmak isterse “kutsal hak görüşü” nü eleştirdiği gibi özgürlüğünü savunur. Bunu dünyevi iktidar “sınırsız hükmetmek” için kullanırsa da onu da Hayek’in yöntemiyle eleştirir.

Anayasa kavramı, temsili yönetim kavramıyla sıkı bir bağ içerisindedir. Temsil organının yetkileri halktan gelir prensibi, iktidarın dönemsel olarak yer değiştirmesinin yanı sıra, kısa vadeli amaçlarla uzun dönemli amaçlara ulaşmada geçici bir çoğunluğun sahip olduğu araçlardır. Genel ilkelerle sınırlandırılmış olarak yasa yapma hakkının sahip olarak halkı görmemizi ister, bu bakımdan anayasa, halkı her türlü keyfi eyleme karşı koruma olarak görmek daha doğru olur.²⁵⁰

Yapılmak istenen en küçük yapı taşı olan bireyi, büyüklüğü ile ilk sıraya koymak ve korumaktır. Yasama, yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yönetilmediği hallerde, Dünya da, yargıçlar marifetiyle –dava

²⁴⁹ Erdoğan, 2013, 43

²⁵⁰ Hayek, 2011, 274-277

yoluyla-, merkeziyetçiliği güçlendirdiğini söylemektedir Heywood.²⁵¹ Güçlü bir merkez, liberalizmin ve Hayek'in de kabul edeceği bir husus değildir.

Amerikan anayasasının yapıcıları, İngiltere'de gelişmiş olan sınırlı anayasa düşüncesini ve Montesquieu'nün katkıları ile liberal anayasacılığın temellerini ortaya koymuştur. Temel hedefi, bireysel hürriyeti anayasal teminata almaktır. Hükümetler, amaçlarına ulaştı, insanların teslim etmek istemedikleri birçok yetkiyi ele geçirdiler ve anayasalar amaçlarına ulaşamadı.²⁵²

Özgürlüğün Anayasası adlı eserinde, Hayek liberal bir anayasanın doktrinsel özelliklerini aşağıdaki sıralama ile izah etmiş ve liberal bir anayasanın gelişmemesinin nedenleri hakkında;

1. Kişisel menfaatten bağımsız bir adaletle olan inancın kaybolması,
2. Belirli kişiler ve muayyen sonuçları elde etmek üzere yasamanın adaletini kullanmaması
3. Adil davranış kurallarını ifade etme görevine sahip olan temsil meclisinin aynı zamanda devleti yönetme görevine sahip olması olarak görmüştür.

Hayek anayasa modeli önerisini ise, David Hume'dan atıfla, "topluma fazlaca rahatsızlık vermeden, yumuşak değişik ve yeniliklerle mümkün olan en iyi anayasa veya hükümet türünün bilinmesi yararlıdır" ifadesi ile açıklamış ve²⁵³

1. Hükümetin yetkilerinin etkili bir şekilde sınırlanması ve yasama yürütme ve yargı güçlerinin ayrıldığı kuvvetler ayrılığının olduğudur.
2. Kanun oluşturma görevi ile hükümet etme görevi ayrılmalıdır.
3. Adil davranış kuralları ile yönetim teşkilatı arasındaki emirlerin arasında keskin bir ayrım gereklidir.
4. İki temsili organın çatışmasını çözecek yüksek bir yargı, hukuku ifade eden özel hukuk önemsenmelidir.
5. "Yaptığım bir anayasa önerisi değildir, anayasa geleneğine sahip herhangi bir ülkenin, teklif edilen öneriler doğrultusunda da değiştirilmesini istemiyorum." ifadesi ile kurucu akıl hatasına düşmemiştir.
6. Dünyada çok az ülkede kuvvetli bir anayasa geleneğine sahiptir. Kuzey Avrupa ve İsviçre'de olan bu gelenekte diğer ülkeler, hiçbir zaman bir anayasayı, gelenek haline gelecek kadar uzun süre muhafaza etmemiştir. Bu

²⁵¹ Heywood, 2012, 278

²⁵² Erdoğan, 2013, 118

²⁵³ Erdoğan, 2013, 43

da hukuk devleti ilkesinin gelişmemesini doğrular bir örnektir.

7. Milletler üstü kurumların yaratılması hukuken uygun olabilir.

Sonuç olarak, hiç kimse veya zümre diğerlerine yasayı dayatma özgürlüğüne sahip değildir. Hobbes'un egemenlik kavramı yanlış bir rasyonalizmden kaynaklanır. İktidar, her ne yaparlarsa yapsınlar doğru şeyi yapmaları ihtimal en yüksek olduğu için seçildikleri anlayışına dayanır. Oysa iktidara iktidar, genel olarak kabul edilmiş ilkelere uygun olarak iktidarını kullanacağı anlayışına dayandığı için verilmiştir. Fiziki bir keyfiyet değil, halkın itaatini sağlayan bir kanaat hali olduğu anlayışına dayanır.²⁵⁴

²⁵⁴ Hayek, 2011, 278

SONUÇ

Hayek siyaset felsefesi geleneğinde çağdaşlarından “farklı” bir iz bırakmıştır. Sosyalizmin Dünya üzerinde hızla ilerlediği bir dönemde, Avrupa üzerinde dolaşan komünizm hayaletine karşı Yirminci Yüzyılda liberal geleneğin canlı kalmasını sağlamıştır.

Ömrünün uzun yıllarını akademik anlamda yalnızlık içerisinde geçirmesine neden olan, doğruluğuna inandığı değerleri savunmak, bunu zaman-mekân farkı gözetmeksizin yapmak ile fikirlerinde sabit fikirli-ısrarcı olduğu izlenimi eleştiri konusu olmuştur. Oysa Hayek, “Old Whig” geleneğinin neden doğru olduğunu anlatan bir pusula görevi görecektir. Zamanın her “an” değiştiği ve mekânın her yerde “farklı” olduğu tezini kabul ederek insanlığa ancak “değişmeyecek tek şey değişimin kendisidir” söylemine bir bakıma küçük bir ekleme yaparak bazı ilkelerin zamanın ve mekânın dışında daima kabul edilebilir olduğunu aksi halde toplumları felakete götüren yeni bir süreçlerin nasıl geliştiğini gösterecektir.

Bunları yaparken Hayek asla siyasi bir karaktere bürünmedi, Thatcher ve Reagan gibi birçok devlet başkanı ile görüşme gerçekleştirdi hatta çağın özgürlük savunucusu olmasına rağmen Pinoshe ile temas kurmaktan kaçınmadı ancak siyasi bir niteliğe sahip olmadı. Hayek filozofu, parçaları bir araya getirmeye çalışan olarak tanımlar ve politikacıdan farkını ise bunlardan sonuç çıkararak kamuoyunu kurnazlığı ile değil de fikirleri ile etkileyen, aktör yerine “pasif” olan olarak tanımlayacaktır.

Hayek’in metodunu “sınırlı bilgi” ve “kendiliğinden doğan düzen” olmak üzere, temelde iki başlıkla desteklemek mümkündür. Hayek’in sınırlı bilgi kavramını kullanımını eserlerinde daha çok öne çıkan hali ile ekonomi bilimi aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Avusturya İktisat Okulunun da temelini oluşturan ve Menger’in marjinal yarar kavramı ile ispatladığı hali ile bu yaklaşım serbest piyasa yaklaşımı ve serbest pazar inancını şekillendirmiştir. Hayek’in “kendiliğinden doğan düzen” ile ulaştığı “Büyük Toplum”un medeniyetin nasıl ortaya çıktığı ve bunun nasıl korunacağı çabasıdır. Çalışmada metodunun temeline eklemlediğimiz bir diğer başlık ise liberalizm bölümüdür. Ulaşmak istediğimiz Hayek’e yöneltilecek muhafazakâr iddialarının desteklenemez olduğunu aktarmak ve bir liberal olduğu savını desteklemektir zira liberalizmin kavramsal çerçevesi bireyciliğe yapılan

vurgu ile girişimcinin niteliklerini açıklamakta ve Hayek'in, negatif özgürlük ile sosyal adalet kuramına bağlantı noktası oluşturmaktır.

Hayek'i Hayek yapan nedir sorusunun temel yanıtı, teorilerinin temelinde bilgiye yüklenen anlam ve bilginin sınırında gizlidir. Hayek'in iddiaların sonuca ulaşmasında ön kabullerinin ve tecrübelerin bileşkesi olan bilgi felsefesine ilişkin değerlendirmeleri kullanılacaktır.

Bilginin toplumun tamamına farklı oranlarda dağılmış olabileceğinin kabulü ve aklın keşfetmedeki rolünün sınırlılığı üzerine yaptığı vurgu ile şekillenen görüşü "toplumun nasıl işlediği" ile ilgili İskoç Aydınlanması geleneğini doğrular bir cevap oluşturacaktır. Bilginin çevreye farklı oranlarda dağılmış olmasının kabulü ve aklın sınırlılığı üzerindeki yaptığı vurgu toplumsal kurumların oluşumu ve bu kurumların sınırlarını açıklama da kazandığı anlam bakımından önemlidir. Bilginin mutlak olup olmadığı, tam olarak kurum veya kişi-ler tarafından kontrol edilip - edilemeyeceği düşüncesi, iki farklı akıma can vermiştir. Bunlar, "kurucu rasyonalizm" ve "kendiliğinden doğan düzen" teorisi veya Fransız- Kıta Avrupası geleneğidir.

Krizin ortaya çıkışının temelinde müdahalenin yattığını vurgulayan Hayek, para ve bankalarla aracılıyla oluşturulan aşırı düzeydeki paranın malların nisbi fiyatlarını etkilediği, aşırı yatırıma yol açarak gerçek olmayan bir büyüme sağladığını dile getirecek ve sonuç itibarıyla, sistemin krizle sonuçlanacağını iddia edecektir. Bu söylem 1970'lerde popüler olmasının temelini ve refah devleti politikaları neden terk edildiği sorusunun yanıtı olacaktır.

Serbest para yaklaşımının en önemli taraftarlarından biri olan Hayek "paranın devlet tekelinden çıkarılması" önerisi ile hükümetin idaresi ve kontrolünden ayrı ve serbest bir piyasa tabanlı bir parasal düzenin olasılığına ilişkin yeni ve ciddi bir tartışmayı gündeme getirmiştir. Hayek, serbestlik mücadelesinde yeni bir akım başlatmıştır. Uç noktada gelen bu örnek, Euro birliğini sağlamak amacıyla Avrupa Birliğinin birçok ülkesinde kabul edildiği unutulmamalıdır, iddialarının güncelde yer bulduğunun bir kanıtı olarak değerlendirebiliriz.

Liberal düşünce içerisinde var olan özgürlük tanımı negatif özgürlük kavramıdır. Hayek özgürlüğü; bireyin dışarıdan gelen herhangi bir zorlama altında olmadan hareket edebilmesidir o halde liberalizmin temel değeri olan birey davranışlarında başkaları tarafından müdahale edilmediği sürece özgürdür.

Özgürlüğü siyasi anlamı ile ayrı olarak tanımlayamama halinde ise toplum ile ilgili olarak özgürlük konusunda yapılan çalışmalar eksik kalacaktır. Hayek'e göre, demokrasi ile kişisel özgürlük arasındaki bağın zorunlu olmadığını nitekim 1932'de Almanya'da olduğu gibi halkın seçimle bir diktatörü başa getirmesi halkın özgür olduğu anlamına gelmeyecek ve bağımsızlık ile özgürlüğün karıştırılmaması gerektiğini söyleyecektir.

Hayek önerisinde yasa, tarihin bazı dönemlerinde özgürlüğü imha etmek için kullanıldı ve gelecekte de kullanılabilir. O halde yasama organının her ürünü doğru bir yasa olarak değerlendirilmemelidir John Locke, David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant ve İngiliz "Whig" geleneğinden gelenler, özgürlüğün vazgeçilmezi olarak hukuktan bahsettiklerinde, yasama otoritesince yayınlanan her emri değil, daha ziyade özel hukuk ve ceza hukukunu teşkil eden adil davranış kurallarını kast etmektedirler. O halde yasa olarak nitelendirilebilme için Britanya geleneğinde, İngiliz Örf ve Adet "Common Law" gibi hukukun mecburen sahip olması gereken vasıflara sahip olması gerekir. Ama yasama meclisinin bunlara sahip olmayı kendisine yapılan bir sınırlama olarak değerlendirmesi doğru değildir. Yasa, gelecekte ortaya çıkacak bilinmeyen sayıdaki olay için genel uygulamalardır ve özel istisnalara sahip değildir. Yasa yapmak sonuç yaratmak yerine doğru ve yanlış simgeleyen fikri destekler. Halkın ihtiyaçlarına cevap olarak gerçekleştirilen ve kendi kararları ile oluşturduğu bir süreçtir.

Devlete ilişkin sınırlama getirme anlayışının felsefi dayanaklarını ispatlamanın yanı sıra uygulamayı göstermesi açısından Hayek, liberal bakış açısında ekonomik özgürlük ve siyasi özgürlüğün nasıl el ele yürüdüğüne ve aralarındaki ilişkinin kimin sebep kimin sonuç olduğunun bilinemeyeceği ile göstermektedir. Devlete ait alanda yaşanan gelişmelerin bireysel hakların daralmasına yol açmasını engellemek adına demokrasi ve hukukun üstünlüğünün bir amaç olarak göstermektedir.

Liberal düşünceye olan katkıları ve liberal düşüncede yer alan düşünürlerle olan ilişkisi açısından iktisadi düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan, Avusturya İktisat Okulu'nun özellikleri ve Hayek'in katkıları ile Yirminci Yüzyılın sorunlarına yanıt aramaktadır. Menger'in marjinal yarar kavramı, malın değerini belirlemede sabit bir sayının - değer kabul edilemeyeceği, ihtiyaçların zihnimizde öncelik sonralık sırasını oluşturduğu ve önceliğinde en "acil ihtiyaca" göre

şekilleneceği varsayımdır. Sübjektif değerlendirmeye yapılan bu vurguya göre malın alacağı değer asla sabit bir sayı olarak kabul edilerek ifade edilemez, bu işlemin sadece piyasa tarafından sağlanması mümkündür. Genel bir örnek paradoks olan “elmas ve su paradoksu” üzerinden ilerlersek, şu “an” bulunduğumuz ortam için bir bardak su ve bir pırlanta arasında maddi değer açısından büyük bir fark vardır. Bu büyük fark sayılar üzerinden ifade edilebilir. Aynı zamanda bu sayılarda değişebilir şu “an”ı çölde ve susuz kaldığımız bir “an” olarak değerlendirdiğimizde bir bardak su, birçok elmastan daha değerli olacaktır. Çölde kalmamız tek başına bir faktör değildir, susuzluk ile birlikte önemi artmaktadır. Bunu da sayılarla ifade etmek mümkündür fakat düzeni sürekli sabit bir değer ile ifade olanaksızlığı bizlere şunu söyleyecektir Hayek açısından, yapılanları sadece öncelik sonralık sırası ile ifade edelim ve mübadelenin gerçekleşeceği piyasa için serbest piyasanın gerekliliğini ve bu vurgu liberalizmin de olan “pazar” inancına yapılan vurguyu oluşturmaktadır. Sınırlı bilgiden dolayı tam rekabet piyasasının imkânsızlığı oluşturmaktadır. Piyasa kavramının savunucusu olan Hayek, sosyalist planlamacılığında karşısında olarak iktisadi ve politik düşünceyi içine alacak şekilde analizlere gidecek ve bu kapsamda neo-klasik iktisadi eleştirecektir.

Hayek, Avusturya İktisat Okulu geleneğinden gelen ve Nobel ödülü sahibi tek kişidir. Hayek, para ve bankalarla aracılıyla oluşturulan aşırı düzeydeki paranın malların nisbi fiyatlarını etkilediği, aşırı yatırıma yol açarak gerçek olmayan bir büyüme sağladığını dile getirecek ve sonuç itibarıyla, krizle sonuçlanacağını iddia edecektir. Serbest para yaklaşımının en önemli taraftarlarından biri olan Hayek ise, ilk defa Adam Smith’in sözünü ettiği liberalizm ve bunun dayanağı olan “doğal düzen” kavramından hareketle kendi önerisini geliştirmiştir. Fakat Hayek’in, devletin piyasaya müdahalesine Smith kadar ılımlı yaklaşmadığı ve tamamen serbest bir piyasayı savunduğu görülmektedir.

Hayek’e göre geçmişten günümüze kadar var olan enflasyonun gerçek nedeninin para basma yetkisinin bir monopol halinde devlet tarafından kullanılmış olmasıdır ve refah devletine ulaşma çabaları bu davranışları teşvik etmiştir. Bu nedenle para politikası alanında vakit kaybetmeden yapılması gereken şey, devletin elinden para basma tekeli almak ve serbest bankacılık sistemine geçerek bankalara da para basma yetkisini tanımadır.

Hayek düzeni ifade etmek için, “*spontane*”-“*kendiliğinden doğan düzen*” ifadesini kabul edilmekte ancak bu değerlendirme salt Hayek ile ilişkilendirilemez, “*kendiliğinden doğan düzen*” Avusturya İktisat Okulu’nun ve liberal felsefe içerisinde “ilk” akla gelen manası ile “klasik” kabul eden bazı filozoflarca kabul görmüş “temel” bir teoridir.

İnsanın sınırlı bilgiye sahip olması, insanın kendi sınırlılığı neticesinde süreçlere tam anlamıyla etki sahibi olamayacağı ancak süreçlerin oluşmasını yine de birey üzerinden okuyarak “Büyük Toplumu” birbirinden habersiz olarak oluşturdıklarını anlatacaktır.

İskoç Aydınlanması, içinde yaşadığımız sosyal düzenlemelerin maksatlı hesaplamaların değil evrimin ürünü olduğu fikrini dile getiren Adam Smith, David Hume ve Adam Ferguson tarafından ortaya atılacaktır Smith’in “görünmez el” kavramı kendiliğinden doğan düzen’in önde gelen bir örneğini sergileyecektir. Hayek ise yazılarında dil, hukuk, ahlak, sosyal gelenek ve piyasayı kendiliğinden doğan düzenlerin örneklerinden bazıları olarak vurgulayacaktır.

İskoç Aydınlanması neden önemlidir? Hayek kendiliğinden doğan düzen yaklaşımında toplumsal kurumların nasıl kurulduğunu bu yaklaşım ile açıklamıştır ve bu yaklaşımı terk etmenin açabileceği zararlardan bahsetmiştir. Hayek’in sosyal teorisinin anlaşılması için ve varsayımlarından haberdar olmak için önemlidir. Zira kendiliğinden doğan düzen yaklaşımı toplum sözleşmesi düşüncesine, kurucu yaklaşımın zararlarına –üst akıl- bu kavram üzerinden ulaşmaktadır. Hayek için yaşadığımız toplumda karşılaştığımız her şey o halde bir planın, tasarımın sonucudur ifadesi geçersiz bir önermedir. Ahlak, hukuk, dil, din, para ve piyasa Hayek’e göre bunun dışındadır. Bunlar planlanmadan insanların ihtiyaçları çerçevesinde “zamanın testinden geçmiş” ürünlerdir. İskoç aydınlanması, insanın toplumsal hayatta kendi çıkarları için uğraşmasında ortak iyiye zarar vermeyeceğine inanır. Hutcheson, Hume ve Smith İskoç Aydınlanma geleneğini oluşumuna katkı sunan ve akıl ile ahlak teorisini birleştirmeleri yönünden önemlidir.

Aydınlanma geleneği içerisinde akıllı tek başına kullanmaması, başat güç olarak tanımlamaması veya muhafazakâr düşüncede yer alan “zamanın testinden geçmiş” yakıştırmaları muhafazakâr yanlısı olarak tanımlamalarla ilgili büyük bir

iddiayı oluşturacaktır. Hayek akıl karşıtı olmadığını yineleyecek ve Hume ve Mandeville gibi tamamen akıl karşıtı bir konuma düşmesinden kaygılanacaktır.

Hayek ekonomi ile politikanın kesiştiği noktalardan birisi olarak seçimleri örnek olarak kullanır. Hayek'e göre bireyler seçimleri bir vaat olarak değerlendirmelerin yanı sıra geçmişinde değerlendirilmesi olarak kabul eder. Bu yanı ile hem iktidarın hem muhalefetin ya da ortaya çıkan yeni bir adayın iktidar olması sürecinde, modern bir toplumda mübadeleye dayanan bireylerin gelir elde etmeye çalışmaları kendilerini, daha büyük bir getiriye sahip olanın daha az getiriye sahip olana göre tercih edilmesine kesin olarak bakmaktadır. Haliyle gelir elde ihtimalleri artarsa belirli bir istikamette yoğunlaşma gerçekleşecektir. Bu sonuç bile, doğacak düzenin karakteri ile ilgili kesin olarak bir şey söylememizin önüne geçecektir. Bu söylem bizleri bireyin rasyonel bir şekilde kendi çıkarını takip edeceği sonucuna götürerekir. Hayek için "kemik oy" kavramı yahut "sınıf temelli" bir oy yaklaşımından bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir.

Hayek'in metodunun üçüncü durak noktası liberalizmin "otantik" değerleri olacaktır. Hayek'in kendini konumlandırması ile ilgili olarak, Mont Pelerin Topluluğunun kurucularından birisi olduğu gerçekliğinden de hareketle, Hayek'in kendini "old whig" olarak tanımlamasına kulak vereceğiz.

Liberalizm iki farklı kaynak ve iki farklı gelenekten türemiştir, bu geleneklerden ilki, Britanya'da korunmuş olan 19. Yüzyıl Avrupa liberalizminin büyük kısmında takip edilen "hukuk devleti" aracılığıyla emniyete alınan "bireysel özgürlüktür". İkinci olarak da Kıta Avrupa'sında tüm toplumu aklın ilkelerine göre bilinçli bir şekilde yeniden inşa edilmesini isteyen "kurucu görüş" adıyla yorumladılar. Liberalizm, sosyal ilişkilerde kendi kendini üreten düzenin keşfinden doğar. Kurgunun sonucu olarak ortaya çıkmamıştır fakat hükümet güçlerini sınırlandırmak için umulmadık biçimde doğan yararlı etkileri yaymış ve yükseltmiştir.

Liberalizm kendisi tarafından belirtilen fikirlere doğrudan karşı çıkan fikirleri de içerisinde barındıracak kadar 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl içerisinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Yaşananlar bir kavram karmaşası olarak mı görülmeli yoksa yaşananlar bir içini boşaltma veya yapılanı değersiz kılma çabası olarak mı değerlendirilmelidir. Gerçekleşen, sübjektif değerlendirmelerin, objektif bazı kriterleri-ilkeleri revize etme olarak mı değerlendirmelidir ve yahut gerçekleşeni

sübjektif değerlendirmelerin objektif kriterlerin-ilkelerin yerini alması olarak mı değerlendirmelidir. Hayek'in sübjektif değerlendirmeleri objektif değerlendirmelerle bağdaştırdığı ve bazı açıklanmayan halleri geliştirmedeki tutumundan dolayı liberal akımın içinde değerlendirmek gerekir.

Hayek'in liberalizmi üç temel değere sahiptir. Bu değerler negatif karakterli değerlerdir. Negatif değerler onları engelleyecek şeylerin olmaması halidir. Birinci değer hürriyettir, hürriyeti engelleyen hal ise zor kullanmadır, müdahale etmedir. İkinci değer adalettir, adaletin olmaması hali adaletsiz, haksızlıktır. Üçüncü değerimiz ise barıştır. Barışın olmaması hali şiddettir. Birincil değerler yerine ikincil değerlerin oluşumu hep bir başka faktörün devreye girmesini gerektirmektedir. Oysa engelleyen hallerin olmaması kendiliğinden doğan düzeni oluşturacaktır. Liberalizm, bireysel özgürlüğü merkeze oturarak savunan, negatif özgürlüğü savunmadır. Negatif özgürlük, özgürlüğü engelleyecek müdahalelerin olmadığı halidir, tam anlamıyla müdahalesiz olma halidir. Zorlamaya maruz kalmayan birey özgürdür.

Bu tanımlama bizleri Locke'un doğa durumu kavramına götürecektir. Locke doğa durumu için yaptığı tasvirde bir uyumun olduğu müdahale etmemenin doğru olduğuna götürecektir. Peki, müdahalenin olmaması hali ile kast edilen Hegelci anlamıyla "zorunlu bir kötülük olan" devletin olmaması mıdır? Locke'da Hayek'te devletin olmaması halini kast etmeyecektir. Devletin varlığını kabul edecek ama devletin yüklendiği rolleri bizler için tartışmaya açacaktır. Devlet denetleyen ve düzenleyen mi olmalı, yoksa denetleyen, düzenleyen ve bunun dışında sosyal hayata müdahale edecek bir görev tanımına mı sahip olmalıdır?

Bu sorgulama devletin adaleti gerçekleştirmek için, negatif özgürlük karakterinden sıyrılıp pozitif özgürlüğe geçişini sağlayacak ve sosyal adaleti sağlama gayreti müdahaleci bir yapı oluşturacak ve düzen idame ettirmek Hayek için düzensizliği karşımıza çıkaracaktır.

Adalet ve özgürlük kavramlarını birbirlerinden ayrı düşünemeyecek kavramlardır zira "adaleti sağlamak" gayreti ile yaptıklarınızın kişileri "özgür" hale getireceğinize inanıyorsanız yapılan Hayek'in yöntemleriyle uyuşmaz. Hayek "Kölelik Yolu" adlı eseri ile ölümsüz bir eser kazandıracaktır. Hayek bu dönem büyük bir üne kavuşacak ve iktisat alanındaki çalışmalarını sosyal bilimler alanına

kaydırdığını ilerleyen dönemde göreceğiz. Eserin temeli totalitarizm neden tehlikelidir ve totalitarizme götüren yollar nelerdir sorularını açıklamaktır.

Yapılanları sonuçları adil hale getirmek olarak mı görmeliyiz yoksa bireylerin davranışlarını mı adil hale getirmek olarak görmeliyiz? Eşitlik tanımlanmadan, eşitsizliği gidermeye yönelik çabaları anlamamız nasıl anlaşılabilir ise, Hayek'in sosyal adalet konusuna neden yer verdiği sorumuz da cevaplanmış olur.

Hayek, sosyal adaleti baştan beri sosyalist özelemleri yansıtan bir kelime olarak görecektir ve bireylere "hak ediş"lerine göre "muamele etmesi" ile açık bir şekilde adaletin dışında farklılığa vurgu yapmakta ve taleplere cevap vermede bireysellik yerine topluma hitap etmesini tehlikeli olarak görmektedir.

Topluluğa yönelik yapılan bu vurgu açık bir şekilde devlete rol yüklemek ve yeni bir örgütlenmeyi "ihtiyaç" haline getirmek olacaktır. Devlet "sorunu çözmek" için dağıtım kalıbı oluşturacak ve bu da yeni bir sorun oluşturacaktır, bu kalıba uymak ahlaki bir ödev midir? Şu eleştiride haklıdır, eşit bir şekilde pay vermek neden haksızlık olsun? Herkesin ve çoğu kimsenin ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan kurumlarda bu temele dayanmıyor muydu? Fakat gerçek pekte öyle değildir, o kurumlar herhangi bir kimse tarafından ne kastedildi nede kuruldu, yanlış olan bazı kişileri "hak eden" olarak görmektir. Bu şekliyle adil eylemi terk ederek ve insanların ne isteyeceğini emretme yetkisini sahip makamlar oluşacaktır.

Yeni Sağ düşüncesinin özelliklerinden hareketle devletin hantallaşmasının sebeplerinin başında devletin hantallaşması gelmekte, peki devlet neden hantallaşıyor sorusu da öncelikli olarak dağılan görev alanında ve liyakat sahibi olmayan çalışanlardan kaynaklanıyor iddiasının temeli ortaya konmuş oluyordu.

Hayek açısından sosyal adalet neden uygulanamaz sorumuzun diğer bir yanıtı ise, piyasaya dayanan bir ekonomik düzende bu anlamsızdır. Piyasa sürecinin bu şartlarda işlemeyeceği ve kendiliğinden doğan bu sürece etkinin sonucunda oluşan kriz ise bizim müdahalemizden kaynaklanacaktır. Bu serbest piyasayı savunan Yeni Sağ düşüncesinin diğer bir öznesidir. Bunlar içerisindeki en büyük tehlike ise, ilerleyen aşamada totalitarizme giden bir süreç başlayacaktır. Birey ve gruplar devlete bağımlı hale geldikçe, devletten daha kabul edilebilir bir şema isteyecekler ve bu da devletin daha fazla birey ve grubun alanını kontrol etmesini düzenlemesini gerektirecektir.

Adil ücret tartışmaları sosyal adalet konusunun temelidir. “Yeteri” kadar ücret kazanan bireyler neden devletten onlara yardım etmesini beklesin “kendi işlerini kendileri görür” iddiasını Hayek ücreti belirleyenlerin kendisi olduğunu söyleyecektir. Daha az kişiye hitap ederek daha çok para kazanan ya da kazanamayan birisi ile karşılaştığımız da, ürünün sayısında değil de niteliğine bakmamız gerektiğini söyleyecek ve ücretin takip edilme sayısı ile bir ilişkisinin olmadığından bahsedecektir. Yapılanı toplum için faydalı görerek daha az ücret almasının devlet tarafından finanse edilerek kapatılmasını beklemek yanlış ve toplumun o iş için biçtiği değerin kanıtıdır.

Ücretleri belirleme aracı olarak sosyal adaleti kullandığımız zaman, “hizmetçi, kasap, madenci, hâkim, dalgıç, yeni bir endüstrinin kurucusu, cokey, vergi müfettişi, hayat kurtaran yeni bir ilaç bulan, jet pilotu, matematik profesörünün alması gereken ücret nasıl olmalıdır?” sorusunun cevabı belirsizdir, işte sosyal adalet itiraz olmadan bunu cevaplandırmaya çalışmaktır. Bunu aynı alandaki insanlar için nitelendirdiğimizde de sonuçlar karışacaktır. Çünkü görevini yerine getiren bu insanlar, aynı oranda mı toplumsal alana katkı sunacaktır. Bu birinin yaptığını diğerinden değersiz görme olarak da düşünülmemelidir.

Hayek’e göre, demokrasi ile kişisel özgürlük arasındaki bağın zorunlu olmadığını nitekim 1932’de Almanya’da olduğu gibi halkın seçimle bir diktatörü başa getirmesi onların özgür olması anlamına gelmeyecektir. Bugün Batı Demokrasileri olarak tanımladığımız ve demokratik olarak gördüğümüz aslında, temsili bir organın çoğunluğa ait kanunları yapması ve hükümetin belirli şartlar altında kurumları yönlendirmesidir. Hayek’in demokrasi ile ilgili literatüre yaptığı temel katkı demarşı kavramıdır.

Hayek neden Yirminci Yüzyıl içerisinde önemlidir sorumuzun yanıtını ise; liberalizmin gerileyişini açıklarken en önemli olarak, sosyalizmin özellikle entelektüellerin büyük kısmının gözünde, liberalizmi ilerici hareket olarak yerinden etmesinden bahsedecektir.

Bu açıklama bizleri Gramsci’nin düşüncelerine götürecektir. Hayek ile aynı dönemde yaşayan ve yaşadığı dönemin sorunlarına cevap arayan ve temel sorgulamalarını, “İnsanlar nasıl oluyor da kapitalist sistemi onaylıyor? Şiddet ya da zorlama olmadan kitleleri nasıl yönetiyorlar? Soruları üzerinden “rızanın üretimi” konusu ele alan Gramsci’ye dikkat edilirse sorularını, “kapitalizm yerini nasıl

sağlamlaştırdı”ya cevap aramakla geçirmekte Hayek ise, “ilerlemenin aracı olarak neden sosyalizm görülüyor”a cevap aramaktadır. Bu bir çelişki olarak görülebilir mi?

Eaglaton’un tanımında hegemonya sürecini bir beceri olarak göstermekte ve farklı sınıflar içinde, kendi çıkarını genel bir değer sunma becerisi olarak gösterenin kazandığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle “rızanın üretimi” kendiliğinden geliyor gibi görünmektedir. Fakat Gramsci’den hatırladığımız elit grupların iktidara ilişkin söylemleri ile diğer bir ifadeyle “organik aydınlarca” tasdiklenmenin, toplumu iknada iktidara yardımcı olduğudur. Anlamlandırdığımız ise, aslında liberal ya da sosyalist değerler savunun ötesinde “beklenti” olarak görülmelidir. “Beklenti” ekonomik krizin olmadığı bir dönemde ülkeleri krize götürebilecek faktör olarak örneklerini birçok kez sergilemektedir.

Hayek’in Mont Pelerin Topluluğu ile gerçekleştirmeye çalıştığı, ya da Yirminci Yüzyıldaki önemli bir şahsiyet olarak görülmesi, liberalizmin ölmediğine ilişkin algıyı zihinlerde canlı tutması ve 1960’lı yıllar da kişilerce bu algının beklentiye dönüşmesi ve hâkim anlayış olarak bunu değerlendirmemizi sağlamaktadır.

Hayek’in gerçekleştirmeye çalıştığı dönemi için bir bakıma “beklenti” oluşturma ve cevap verme sürecidir. Cevapları nettir ancak sesini ilk defa duyurmasıdır zor olan ve bunu başarmak için bir bakıma yeni nesiller için iyi şekilde hatırlanmayacak kavramları, ortaya çıktıkları zamanın gerçek değerleri ile ifade etmeye çalışan, tıpkı çamura düşen altını “kendi elbise”sine silercesine değerinden bir şey kaybetmediğini yeni kelimeler ya da yeni bir şey gibi sunmaya çalışan “ideal” adına yol gösteren, bu sayede ütopya idealini zihinlerde canlı tutan liberal “elbise”li iktisatçı, hukukçu, siyasetçi, felsefeci, sosyal bilimler “filozofudur”.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (2010). Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları. **Liberal Düşünce**, (59-60), 203-215.
- Akdiş, M. (1994). Liberal Ekonomi Düşüncesinin Çağdaş Yorumları ve Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, (11), 23-42.
- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*. (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları, 5-6.
- Ashford, N. (2011). *Özgür Toplumun İlkeleri*. Çev. Can Madenci). Jarl Hjalmarson Vakfı Basımevi: Brommatryck & Brolins. (Eserin orijinali, 2009'da yayımlandı), 38
- Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı. **Liberal Düşünce**. (45-46), 69-83.
- Böhm Bawerk, E. (2008). *Marx ve Marksist Sistemin Bitişi*. (Çev. Can Madenci). Ankara: Liberte Yayınları, (Eserin orijinali 1896'da yayımlandı), IX-X
- Butler, E. (2001). *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*. (Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1983'de yayımlandı), 12-15.
- Carey, D. (2005). *Locke, Shaftesbury, and Hutcheson*. Cambridge: Cambridge University Press, 139-141
- Çelik, F., Usta S. (2011). Liberal Düşünür Hayek'in Özgürlük Düşüncesi ve Bu perspektiften Yerel Yönetimlere Bakışı. **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (14), 89-104
- Çetin, H. (2004). Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek'in "Kölelik Yolu" Eserini Yeniden Okumak, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5(1), 1-23.
- Duman F. (2006). Akılcılık Bağlamında İki Geleneğin Karşılaştırılması, **Ankara SBF Dergisi**, 61(1), 117-151
- Duman, F. (2007). *Aydınlanma Eleştirisinde Devrim Karşıtlığına: Liberal-Muhafazakâr Bir Düşünür Olarak Edmund Burke*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duman, F. (2009). Modern Siyasal İdeolojiler. T. Erdem. (Editörler). *Feodaliten Küreselleşmeye* (1. Baskı). Ankara. Lotus Yayıncılık, 151-197
- Durgun, Ş. (1991). Sağdaki Gelişmeler ve Sağın Yeniden Yükselişi, **Türkiye Günlüğü**, (17), 73-74
- Eaglaton, T. (2011). *İdeoloji*. (Çev. Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 49

- Ebeling, R. M. (2007). Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi. **Liberal Düşünce**, (45-46), 127-144
- Erdoğan M. (2013). *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 42-43
- Fukuyama, F. (2011). Tarihin Sonu ve Son İnsan, (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları, (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı), 38
- Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. (Çev.D. Çetinkasap), İstanbul, Remzi Yayınları, (Eserin orijinali 2004'de yayımlandı). 33-35
- Garrett, G. (2010). Keynes Kilisesi. **Liberal Düşünce**. (59-60), 195-199.
- Gray J. (2004). *Post Liberalizm Siyasal Düşünce İncelemeleri*. (Çev.Müfti Günay). Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı), 47
- Güvenç, N. (1999). *Hayek-izm*, BDS Yayınları, 34
- Hamowy R. (1999). F.A. Hayek, On The Occasion Of The Centenary Of His Birth, (19), **Cato Journal**, Alberta, 284
- Hayek, F.A.(1937). Economics and Knowledge, **Individualism and Economic Order**, Chicago, The University of Chicago Press, 33-54.
- Hayek F.A. (1945). Use of Knowledge in Society, **The American Economic Review**, 35(4), 519-530.
- Hayek, F.A.(1978). *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*, Chicago: The University of Chicago Press
- Hayek, F.A. (1988). *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Chicago: The University of Chicago Press, 7
- Hayek, F.A. (2009). Liberalizm. **Liberal Düşünce**. (55). 119-151
- Hayek, F.A. (2011). *Özgürlüğün Anayasası*. (Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: BigBang Yayınları.(Eserin orijinali 1960'da yayımlandı), 37.
- Hayek, F.A. (2012a), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt I, (Kurallar ve Düzen)*, (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 13.
- Hayek, F.A. (2012b), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt II. (Sosyal Adalet Serabı)*. (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). Ankara: İş Bankası Yayınları, 315.
- Hayek, F.A. (2012c), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Cilt III. (Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni)*. (Çev. A.Yayla, M.Erdoğan., M. Öz). Ankara: İş Bankası Yayınları, 315

- Hayek, F.A. (2014). *Kölelik Yolu*. (Çev. T. Feyzioğlu, Y. Arsan, A. Yayla). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1944'de yayımlandı), 233.
- Heywood A. (2011). Siyasi İdeolojiler. (Çev. A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş.Akın, B. Kalkan). Ankara: Adres Yayınları. (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı), 45.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, B. Seçilmişoğlu, A. Yayla). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı), 25-34.
- Humboldt W. (2013). *Devlet Faaliyetinin Sınırları*. (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1792'de yayımlandı), 45-137.
- Hunt, E. K., (2011), *History of Economic Thought: A Critical Perspective Paperback*. 3. Baskı
- İmre, G. A. (2006). *Avusturya İktisat Okulu Düşünürlerinden Ludwig von Mises'in İktisadi Düşünceye Katkısı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kalkan B. (2013). *Kendiliğinden Doğan Düzen*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Kolev, S. (2010). F.A. Hayek as an Ordo-Liberal. **Hamburg Institue of International Economics**, 5-11
- Lomasky,L. (2007). İki Liberalizm Anlayışı. **Liberal Düşünce**, (45-46), 27-59.
- Madenci C. (2010), Hayek'in Kötü Şöhretli Röportajları, **Karamonoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Araştırması**, 12(18), 99-101.
- Madenci, C. (2009). *İktidadi Hesaplama Tartışması ve Hayek*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Mises, L. (2007). *Sosyalizm*. (Çev. Yusuf Şahin). Ankara: Liberte Yayınları, (Eserin orijinali 1922'de yayımlandı), iv.
- Mises, L. (2010). *Kadir-i Mutlak Devlet*, (Çev. Yusuf şahin). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1944'de yayımlandı),129.
- O'Neill,D. (1999). *Establishing a Discursive Paradigm: What Was theScottish Englihtenment?* Los Angeles: University of California
- Özel, H. (2009). İktisat ve Sosyal Teoride "Görünmez El" Eğretilmesi. **Amme İdaresi Dergisi**, 42(2), 45-65.

- Öztürk, A. (2013). **Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu: Rawls, Hayek, Nozick** (1. Baskı) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Pennigton M. (2007). Hayekçi Siyasal İktisat ve Müzakereci Demokrasinin Sınırları. **Liberal Düşünce**. (45-46), 177-209.
- Piketty, T.(2014) *Yirminci Yüzyılda Kapital*. (Çev.Hande Koçak).(1.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 361- 726.
- Popper, K. (2008). *Açık Toplum ve Düşmanları*, (Çev. Mete Tunçay, Harun Rıza Tepe). Ankara: Liberte Yayınları, (Orijinali 1967’de yayımlandı), 99.
- Ransone, P. (2011). *Antonio Gramsci: Yeni Bir Giriş*, (Çev. Ali İhsan Başgöl) Ankara: Dipnot Yayınları, (Eserin orijinali 1992’de yayımlandı). 19.
- Raphael, D. D. (1947). *The Moral Sense*. London: Oxford University Press,
- Raphael, D.D. (2014). *Adam Smith*. (Çev. E. Erdem, A.Aslıhan Çelik). Ankara: Liberte Yayınları, 49
- Roskin M.R. (2013). *Siyaset Bilimi*. (Çeviren Atilla Yayla). Ankara: Liberte Yayınları, 57.
- Schultz, D. Tannenbaum, D. (2013). *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. (Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları, (Eserin orijinali 1998’de yayımlandı), 32-43.
- Skousen, M., (2009). *The Making of Modern Economics, The Lives and Ideas of the Great Thinkers*. (2. Baskı)
- Tullock,G. (2010). Mises ve Bilimin Diyaloğu. (Çev. Turan Yay). **Liberal Düşünce**,(59-60), 21-25.
- Yay, T. (1993). *F.A. Hayek’te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması*, Bursa; Ezgi Kitapevi, 94.
- Yayla, A. (1992). Hayek Yirminci Yüzyıl ve Türkiye. **Türkiye Günlüğü**. (18), 48-59.
- Yayla, A. (2012). *Hayek’in Liberalizm Anlayışı*. (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları,14.
- Yayla, A. (2014). *Özgürlük Yolu Hayek’in Sosyal Teorisi*. (1.Baskı). İstanbul: Profil Yayınları,13-14.
- Yayla, A. (2015). *Liberalizm*. (7. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 28.
- Yılmaz, Feridun. (2002). Hayek’te Piyasanın Epistemik Rolü. **Liberal Düşünce**. (27), 137-150.

İnternet: Alp, S. Karakaş A. (2008 Nisan). Liberal Devlet ve Sosyal Adalet Politikalarına Hayek'çi Bir Bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (14), Web: <http://www.akademikbakis.org/eskisite/14/liberal.pdf.m.org>. Son Erişim Tarihi 20 Ocak 2015'de alınmıştır.

İnternet: Eren A.A., Sert M.,(2008). Hayek ve Polanyi'nin İktisadi Düşüncelerinin Oluşumunda Viyana ve Budapeşte Etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 19.Cilt, 67.Sayı. Web: <http://www.ekonomikyaklasim.org>. Son Erişim Tarihi 28 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.

İnternet: London School of Economics and Political Science (2004) Web: <http://www.youtube.com/watch?v=d0nERTFo-Sk> 11 Ocak 2015'de alınmıştır.

İnternet: Yay, T. (2008). Avusturya İktisat Okulunun Tarihsel Gelişimi ve Metodoloji, Web: <http://www.turanyay.org/files/other/piymetod.pdf> Son Erişim Tarihi 20 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Durum, Onur
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri : 13.11.1990 ANKARA
Medeni hali : Evli
Telefon : 0543-697-51-70
Faks : -
e-mail : onur.durum2013@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Devam Ediyor	-
Lisans	Gazi Üniversitesi	15.06.2012
Lise	Kalaba Lisesi	13.06.2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
3 Yıl	Kara Harp Okulu	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

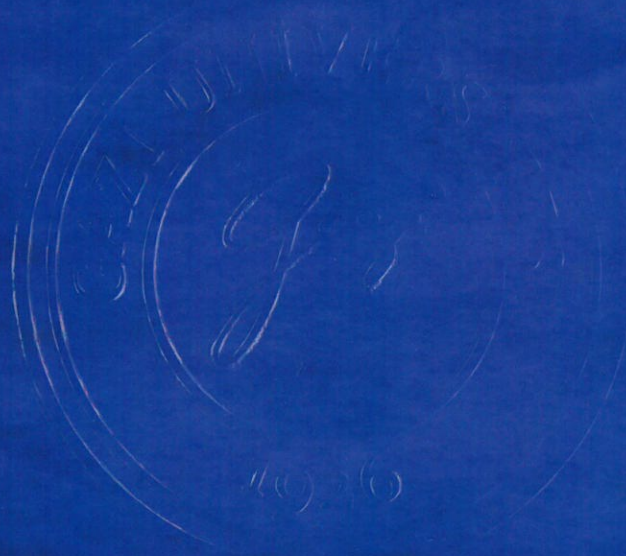
İngilizce

Yayınlar

Hobiler

GAZİ GELECEKTİR...

Erasmus of Rotterdam

